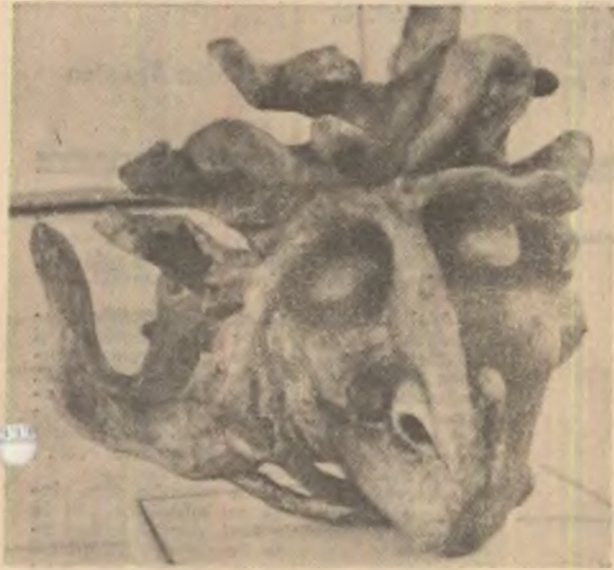

Luceafărul

Săptăminal editat de Uniunea Scriitorilor din România

Serie nouă • Miercuri, 13 noiembrie 1991 • 46 (94)

Sculptură de
Marcel Chirnoagă

La vedere

Dezbaterile prilejuite de „raportul Covasna-Harghita” au întrecut orice așteptări în materie de demagogie. După ce liderii de formațiuni parlamentare și-au spus cuvântul au urmat domnii senatori și deputații, chiar și cei care au făcut parte din Comisia ce a elaborat „Raportul” dar cu titlu individual, spre a se exprima. Norocul nostru, ghinionul lor, dezbaterile au fost televizate.

În zadar a atras atenția domnul Bărlădeanu că lucrurile sînt televizate. Sensul atenționării domniei sale a fost interpretat în răs-păr. Exact aceasta doreau vorbitorii, nu să analizeze, să caute adevărul ci să fie auziți și mai ales văzuți. Nici nu avea prea mare importanță ce spuneau domniile lor, totul era să fie văzuți. Cît mai mult văzuți! Un chilipir, domnilor, mai ales de cînd un minut de publicitate la TVR bate cîte 200-300 de mil. Dar de ce să fie văzuți domnii parlamentari? Ca să nu se mai spună prin gazete că semnează, iau banii și absentează? Ca să-și exprime părerea într-o problemă atît de acută și de delicată? Ca să se vadă cît sînt de patrioți, iubitori de neam și necruțători cu dușmanii nației? S-ar putea. Dar credem că mai degrabă pe domniile lor l-a mințit în fața camerelor de luat vederi anunșul că în curînd vor avea loc alegeri parlamentare iar mai repede decît atît, cele locale. Mulți dintre cei care s-au perindat pe la microfon poate sînt tentați de demnități administrative locale. Ori în alegerile libere (să sperăm că așa va fi!) propaganda electorală e hotărîtoare. Cum s-ar zice „reclama, sufletul comerțului!”.

Alții sînt hotărîți să recandideze. Altfel cum am înțeles discursul unui parlamentar de Baia-Mare în care formulele adulterii pro-prezidențiale atingeau și depășeau recordurile stabilite de marii maeștri al zidirii gloriei lui Nicolae Ceaușescu. Sau cum l-am înțeles pe altul ce ține un discurs dictatorialo-sovin decît prin aceea că vrea să schimbe lista și să renunțe la „independența” pe care a afișat-o în ajun de 20 mai 1990.

Dar toate sînt trecătoare. Rămîne îngrozitorul fapt că o mare parte dintre cei care au cuvîntat au pus în tîl interesul personal, sau numai pe acesta, lăsînd la urmă sau chiar uitînd de cel al țării și al justiției.

Fraze sforătoare, extremismul în limbaj și intenție prostie și lipsă de discernămint — toate acestea au atins interesul de stat și prestigiul României.

Cel care au suferit, cel care au fost nevoiți să îndure umilințe, să-și ia avutul și să pribegescă, toți acești români necăjiți și loviți în credința lor au fost sacrificați încă o dată pe altarul politicianismului.

Din păcate, pentru România, pentru prestigiul său al Parlamentului, totul s-a petrecut la vedere. Așa cum și-au dorit domnii oratori să se arate, nădăjduind la un nou contract cu națiunea. Sperăm că s-a văzut ce era de văzut. În rest, rămînem cu ponosul: și alungați și arătați cu degetul!

Eugen Uricaru

Zgomot de fond

surori și frați

vă dau vă iau

o scoică încă nedezvirginată
din Revoluție

pe șleau

prin gaura din steag de-odată
răsare-un puști cu părul blond
Istoria se umflă ca-n covată
vărsîndu-și zgomotul de fond —
și tancuri

ne bat cu crini imperiali din flancuri

surori și frați

nu mai cunosc

nimic din teologia navală
din Revoluție

a mosc

miroase ultima rafală
un ciine taie vagabond
întinderea Golaniei și-i spală
cu pipi zgomotul de fond —
și ninge
din nou un rapăn roșu pe meninge

Ștefan Aug. Doinaș

Sculptură de
Mircea ȘtefănescuSculptură de
Ion Vlasiu

Acest număr al revistei este
ilustrat cu sculpturi în lemn,
expuse la etajul II al Teatrului
Național

13 întrebări
pentruȘTEFAN AUG.
DOINAȘ

În pag. 8-9

În exclusivitate pentru revista „Luceafărul”

MANFRED RIEDEL

În pag. 16

semn

Jucăm cu toții
în aceeași piesă

Mă gândesc cu groază și la alegerile care vin. De câte ori am fost prin Vest și într-un magazin cu de-ale gurii, lichide și solide, nu mă puteam hotărî ce să aleg. Era și din cauza raportului între prețuri și conținutul buzunarului meu, dar era și din cauza că ochii vedeau (și inima cerea) lucruri pe care nu le mai văzuseră (și ea nu le mai ceruse). În cele din urmă ajungeam și la gândul izbăvitor, cel comod: mai bine să nu iau nimic, dacă, oricum, aș vrea din toate cîte ceva și nu-mi pot permite. Mai bine să aleg nimic și să mă întorc, repede-repede, în patria mea scumpă și dragă unde „fie piinea cît de rea, tot se mai face o franzelă turcească, ba chiar o baghetă franțuzească”. Da, căci de la un timp au început să apară și aici — și tot la prețuri de neînțeles pentru un om normal și, eventual cîștit — obiecte care-ți iau ochii și la alegerea cărora nu mai poți să te decizi, știind că, pe urmă, s-ar putea să regreti. Și atunci, fărăi recurgî la gîndul „salvator”, cel comod: pîi nu era mai bine înainte, cînd nici nu aveai ce să alegi? Nici din maga înă și nici dintre candidații poporului sau cum se mai numeau ei. Pentru noi, cei care am fost constrînși atîția ani de zile să mergem sprijinîți numai în cirjele dictaturii — da, erau cirje, eram îmbătrîniți artificial, iar nu infantilizați cum s-a spus, sau eram aduși în „mîntea copiilor” pe treapta finală — este normal ca mereu și mereu să ne întoarcem ca la o izbăvire, ca la sînul mamei cu lapte dulce, la f-deea că era mai bine înainte, cînd vreun propovăduitor de azi al democrației ne spunea, mai în rusă, mai în românește: links, rechts, links, rechts! și noi ne conformam fără să știm în ce situație fericită sîntem. La asta se adaugă și o tendință obișnuită a oricărei firii omeneste de a considera în mod nostalgic aproape tot ce a fost și nu mai e.

Mergem pe străzi și auzim mereu: „pîi nu era mai bine înainte?” și ne amintim de gluma — importată probabil din Rusia Sovietică — în care un bărbat spunea „ce bine era pe vremea lui Stalin!” argumentînd că pe-acea vreme era, încă, tînăr și organele funcționau altfel, că funcționau, în timp ce acum, în momentul vorbirii, în „timpul mărturisirii”... ce să mai vorbim!

În fața cărțițelei cu care ne-am întîlnit la 20 mai 1990 și o să ne mai întîlnim poate și altădată, cîți nu vor fi regretat buletinul de vot cu o singură pagină folosită, cu un singur propus, chiar cînd avea două nume diferite.

Mecanismul opțiunii e ceva complicat, se spunea că opțiunea e ceea ce deosebeste pe intelectual de ceilalți, dar în societățile democratice toți sînt supuși momentului în care opțiunea e necesară, chiar obligatorie și nu toți sînt intelectuali sau, poate, toți fac, fără să-și dea seama, poate, în felul acesta, un pas către intelectualitate, optînd. La noi e dificil și pentru că, obișnuit cum sîntem să ni se întîmple numai rele, trăim convingerea, la nivelul națiunii, că orice am face tot vom regreta după aceea. Și nu e doar o năzărire, deoarece, într-adevăr, chiar în cele mai drepte partide ori grupări politice s-au infiltrat persoane care, ajunse la putere, ne vor face să regretăm. Și, conform legii lui Murphy, aceste persoane vor ajunge, de preferință, la putere.

Parcă văd absentismul la vot al polonezilor, mutat în România. Căci — nu-i așa? — nu jucăm cu toții în aceeași piesă?

Nicolae Preliceanu

momos:

Biografii și... biografii

Biografiile actualilor noștri demnitari proveniți din rîndurile partidului de guvernămînt sînt, în marea lor majoritate, necunoscute sau, atunci cînd au fost făcute publice (există o biografie oficială a d-lui Ion Iliescu), ele nu descoperă decît parțial viața celui în cauză. Presa a profitat de această situație și a adus cele mai incredibile acuzații persoanelor oficiale, devenite însă credibile tocmai prin tăcerea celor vizate. Astfel, dl. Birlădeanu nu ar fi cetățean român, ci doar sovietic și a revenit în țară „călare” pe un tanc, dl. Dan Iosif și-ar fi băgat mina (miinile) pînă la cot în sacul cu dolari găsit în subsolul

C.C. (asta după ce anterior suferise o condamnare pentru furt de haine), despre dl. Cazimir Ionescu s-a afirmat că ar fi fost bișnițar și proxenet înainte de 22 decembrie 1989, dl. Gelu Voican-Volculescu a suferit și dînsul o condamnare pentru fals în acte publice. Și lista ar putea continua pe multe pagini. În cazul opoziției reale lucrurile sînt destul de clare. Cel mai importantii oameni din opoziție și-au consumat biografiile fie în puscăriile politice românești, fie în exil. Cazul d-lui Corneliu Coposu este elocvent: aproape un sfert din viață și l-a petrecut în închisoare. Dl. Ion Rațiu, care a trăit în exil mai bine de 40 de ani, a avut buna inspirație de a publica

dictatura personală

Simbolul unei confuzii politice

Revolta minerilor din Valea Jiului, în 25—27 septembrie 1991, la București ar fi trebuit, mă gândesc, să fie simbolul unei confuzii ce ruinează toate ierarhiile: ar fi trebuit, dar nu a fost să fie! Nici de această dată... Revolta minerilor a detronat acum doar un prim-ministru incompetent, prea îndrăgostit de putere să plece de unul singur, căruia de mulțisor i se cerea și i se pregătea demisia, scăpat din brațele președintelui I. Iliescu. Președinte al țării, altfel, speriat de instabilitatea socială românească, agravată pe zi ce trecea de reforma administrativă falimentară promovată de o „echipă” guvernamentală ce nu-și servea decît propriile interese obscure: sacrificînd ca atare pe Petre Roman, un fanfaron în care și așa nu mai credea decît turma F.S.N.-istă remunerată sau naivă...

Sincer, rescriind aceste rînduri, regret că trebuie să o repet: nu dau doi bani pe reforma comunistă a lui Petre Roman și sper să nu fiu greșit înțeles, că aș putea să iau apărarea conservatorilor din virful Instituției Prezidențiale sau Parlament, Doamne ferește! Nici vorbă să dau dreptate foștilor nomenclaturisti comunisti de teapa unor I. Iliescu și Al. Birlă-

deanu sau foștilor colaboraționiști ceaușisti de genul unor Dan Măriaș și Virgil Măgureanu, din contra... Dar nici nu pot să accept să depling alungarea lui P. Roman din fruntea guvernului (rămăs, în continuare, însă, bine mersi secretar general al F.S.N.) și să blamez minerii nemulțumiți care au reușit să clatine ierarhiile post-revoluționare politice, să provoace confuzie și să scuture de pe creangă pe un prim-ministru de o rară aroganță... Acești mineri sosiți din Valea Jiului care, o dată înfrunțați de forțele de represiune ale lui P. Roman, au declarat cu o fermitate uluitoare: suntem gata să murim, nu plecăm din București pînă ce primul ministru nu va fi destituit! Chiar așa stînd lucrurile: la mijloc nefînd alt complot decît acesta, al nemulțumirilor cronizate în întreaga societate românească de o reformă comunistă a unui guvern depășit, din toate punctele de vedere, de perioada de tranziție de la totalitarism la... la democrația originală perestroikistă propusă de I. Iliescu și majorității săi F.S.N.-iști? Ce o fi așa de greu de priceput? Azi, culmea, fiind mai ușor de crezut că ar fi vorba de o manipulare a unui grup de forță extremist „comunist” interpus în rîndul minerilor, decît

o broșură („Cine mă cunoaște în țară așa cum sînt?”) în care explică ce a făcut toți acești ani în străinătate. Printre altele, nu a renunțat niciodată la cetățenia română, ratînd o posibilă carieră politică în Anglia.

Revenind însă la actuala elită F.S.N., cel mai bătător la ochi este cazul d-lui Iliescu. Cancelaria prezidențială a întocmit o „biografie oficială”, dar în această biografie perioada 1949—1957 este tratată foarte sumar și datorită acestui fapt presa (o anumită parte a presei) a putut umple lacunele. Ziarul „România liberă” a publicat recent o „biografie neoficială” a actualului președinte și în ea putem citi: „După puternicele demonstrații studențești de la Timișoara, Cluj și București (demonstrații organizate în semn de solidaritate cu revoluția anticomunistă și antisovietică izbucnită în același an în Ungaria), Ion Iliescu este numit de către U.T.M. în comisia de anchetă — regiunea Cluj pentru arestarea și represiunea studenților demonstranți anticomuniști”.

Ambele biografii cad însă de acord asupra ultimilor 5 (cinci) ani din viața d-lui Iliescu, ani curății, petrecuți în funcția de director al Editurii Tehnice.

Din păcate pentru liderii F.S.N.-ului, indiferent ce au făcut ei pînă în decembrie '89, mai important pentru noi este, acum ce au de făcut ei după această dată. Și ceea ce au făcut nu este decît o prelungire aidaoma a activității trecute, de multe ori mult adîncită în sensul rău al cuvîntului.

Ștefan Agopian

să recunoști că, de fapt, mulțimea dezlănțuită nu te mai vrea demult acolo, sus, oricît de „reformator” te-ai arăta tu, cocoșat în copacul neocomunismului...

Mai jos, profitînd și de mărturiile „golaniilor” serialului de față („golani” al Pieței Universității, fini mie, arestați pentru zece de zile la rînd la 14 iunie 1990, aberant, bătuți, umiliți de minerii pro-guvernamentali de atunci), o să trag o linie și o să fac o primă socoteală în legătură cu „afacerea 25—27 septembrie 1991”. Cam așa... ia să vedem...

Adevărul e că toată comedia asta sîngeroasă putea să nu aibă loc nici în 25—27 septembrie 1991, dar ea a fost aranjată ca atare de Putere din momentul izbucnirii revoltei minerilor: că s-au speculat nemulțumirile reale ale minerilor și s-au plătit polite în cadrul Puteii, sfere de influență contra altor sfere... Minerii au fost băgați la mijloc! Primii cu bombe lacrimogene și gloanțe, fugăriți, bătuți de scutieri crunt, căleți în picioare, minerii s-au trezit incolții tocmai de oficialitățile la care veniseră cu jalba în protap, să ducă tratative pasnice, să li se îmbunătățească și lor odată viața asta legată cu ață... Urmarea? Iată o declarație a unui miner între două virste, la plecarea din București: „Nu-au împuscat la Televiziune ca pa cîini, cu gloanțe, și la Palatul Cotroceni ca pe prepelețe cu alice, ne-au învins, cred ei, dar noi plecăm înapoi în Valea Jiului să ne regrupăm și data viitoare cînd a să mai venim n-o să ne mai lăsăm noi prostii nici de criminalii aștia ai lui Iliescu... dacă e să ne fie declarat război, apoi lăsați, că facem și noi pregătiri... că pe noi moartea nu ne impresionează...”

Liviu Ioan Stoiciu

(va urma)

Vorbe de pe corabia lui Sebastian

FLORIN-GABRIEL MARCULESCU: „Într-un superb avînt dictatorial, președintele Iliescu a decis să-și asume — evident cu de la sine putere — (și) competențele guvernului. Și, poate, chiar mai mult decît atât. Ne-a fost dat să-l vedem conducînd cu exces de autoritate o ședință — de fapt un fel de plenară ceaușistă — consacrată executării mult înzestratelor lucrări agricole de toamnă”. ROMÂNIA LIBERĂ ● DAN STANCA: „Cel în sus, însă, nu se află în cer, ci pe dealul Cotrocenilor unde cu siguranță că gazele au cea mai înaltă presiune din București — exceptînd poate dealul parlamentarilor — și sobele duđuie. Iar Cotrocenii, cum bine s-a văzut în atîtea luni de cînd a devenit culcuș prezidențial, au învățat să scoată castanele din foc cu mina altuia” (Tineretului liber) ● RALUCA STROE BRUMARIU: „Luptele interne pentru putere s-au intensificat: gruparea conservatoare (Iliescu, Birlădeanu, Măgureanu) a reușit, cel puțin pentru moment, să-și întărească pozițiile în timp ce aripa reformatoare încearcă să se replizeze și să găsească formula op-

timă de recuperare a credibilității pierdute”. (România liberă) ● AL. PIRU: „În ceea ce ne privește, noi, din primul număr și pînă la ultimul număr, am scris pe frontispiciul ziarului: Cotidian de Informație și opinie democratică...”. ● DIMINEAȚA nu e oficios de partid. Noi încercăm să reprezentăm un public mai larg care subscrie la programul reformei și al democrației”. (Interviu, în Expres magazin) ● ALEXANDRU PETRESCU: (menționează concursul de traduceri): „Stringere din pelvis. /Mișcare furtivă/Pompată din penis/Sămînța-i captivă/Secretă vaginul/Scurgeri albe, Lubrifiind preaplînul/Spermei care vine”. (Prostituția) ● DORINA BĂEȘU: „La conferința de presă care a avut loc joi seara la palatul Victoria, un ziarist de la «Dimineața», l-a întrebă pe noul premier «ce-a vrut domnul Roman să spună cînd a zis: Stoilojan e de-al nostru?» N-am înțeles prea bine de care noi era vorba. Era normal ca ziaristul respectiv să nu înțelegă. Se știe doar că «Dimineața», e ziarul președintelui”. (Cuvîntul) ● RODICA DAN: „Apre-

cînd în mod deosebit onestitatea dovedită a d-lui prim-ministru Theodor Stoilojan, îl rugăm să facă public bilanțul guvernării Roman, arătînd în mod concret, în cifre și date și realizările acestuia, stadiul actual al reformei de la care”, etc. etc. (AZI). Macabră curiozitate! ● ZIG ZAG: „Cursa Iliescu-Roman a început în Ardeal”. ● ANCA PRELIPCEAN (Rădăuți, jud. Suceava): „Domnule Cristoiu, cînd ai de gînd să încetezi șampania de denigrare a președintelui Iliescu, a FSN și a fostului guvern?”. ● „Vreți o contrarevoluție comunistă sau o revoltă legionară (ha-ha-ha!), risul n.) care să ducă și la pierderea integrității țării? Te rog să încetezi cu jignirea președintelui, dacă faci gazetărie independentă și să ceri condamnarea minerilor pentru pagubele produse și arestarea Doinei Cornea pentru instigare la război civil (sic!). Altfel, am destul colegi care să-ți dea replica pe măsură”. ● „Dacă vrei polemică, ți-o ofer imediat, pe măsura ta”. (Expres magazin) De lume și lume... ● ALCIBIADE: „Doamne, de e-al spart borcanul cu formol al iadului, de ce-ai lăsat toți avortonii să circule în libertate și să murdărească viața oamenilor normali?”. (România Mare) ● ILIE NEACȘU: „Ceea ce mă irită cel mai mult este atitudinea celor doi evrei din fruntea Televiziunii Române — Răzvan Theodorescu și Emanuel Valeriu — care se consideră patronii acestei instituții și aprobă pe acest post numai ce le convine lor și celor care frecventează Sinagoga”. (Europa) ● P.B.: „Revenim la alimentația ceaușistă?”. (Flacăra) ● MIRCEA DINESCU: „Gică Petrescu face parte din patrimoniul nostru național. El aparține trecutului, prezentului dar mai ales viitorului națiunii noastre. (Academia Cațavencu)

Petre Stoica

Răspunsuri la ecou

Îmi displic scriitorii care, nemulțumiți de ecoul critic în genere sau de judecata cutărui critic, reacționează ofensiv fie pe cale orală — prin neasemuita și atît de a noastră (era să zic balcanică, dar nu) voluptate a birfei — fie pe cale scrisă — prin înnoase răspunsuri așezate fals sub egida „dreptului la replică”, însă incomparabil mai mult îmi displic criticii care, drept urmare la reacția ofensivă a scriitorului, contraatacă și răspund la rîndu-le fie cu aceeași monedă, fie cu alta de o esență nu mai puțin precară. Dacă cei dintîi pot fi, eventual, ridicoli în gesticulația lor vindicativă, ceilalți sînt mai aproape de penibil, ori-cum deplorabili. Și asta dintr-un motiv foarte simplu, atît de simplu că nici nu-l mai băgăm în seamă, deși e ineludabil: criticul e al literaturii nu al autorului de literatură, care va să zică el are comerț cu personajele nu cu persoanele; e firesc ca atunci cînd se „supără” pe reacția unui scriitor să se supere ca o persoană pe altă persoană, ceea ce nu implică deloc obiectul literar; numai că pe critic nu se supere o carte ci persoana autorului ei care își și recunoaște ipso facto calitatea de persoană, în vreme ce pe scriitor se supără o persoană care se dă, chiar în momentul supărării, drept altceva, drept critic. De aici, penibilul. Că așa stau lucrurile o spune un caz ceva mai rar de răspuns la ecou, anume acela al criticului care reacționează ofensiv la judecata altui critic. Cine a urmărit cu atenție alternanța paradă-ripostă susținută de doi critici va fi observat fără doar și poate că, în majoritatea covârșitoare a situațiilor, obiectul scrimel era foarte personal pe cînd subiecții nu voiau deloc să fie luați drept persoane. Culmea e că această întîlnire de „supărări” era deseori identificată, prin uzurpare, cu polemica. Asta să fie pricina pentru care, de mai multă vreme, a dispărut din literatura noastră critică polemică? E o dispariție nefirească, bazată pe o confuzie și urmările ei nu sînt de neglijat, pentru că o literatură fără polemică e precum aluatul de cozonac fără drojdie: nu crește chiar dacă făina e bună și sau, cam același lucru, nu crește

pe cît ar merita făina din care e făcut. Dar asta e o altă poveste...

O formă paradoxală de răspuns ofensiv la ecoul critic, la cel nefavorabil în primul rînd, dar, uneori, și la cel favorabil este ignorarea; paradoxală și, deopotrivă, oarbă. Cunoscut destui scriitori, nu doar din cei mediocri sau rudimentari ci chiar și dintre cei buni care afirmă, nu știu cu cită convingere lăuntrică reală dar, sigur, cu o seninătate pentru mine perplexantă, că nu-l interesează cituși de puțin ecoul critic, respectiv felul în care e receptată, judecată și valorizată opera lor. Nu-mi permit să mă îndoiesc de sinceritatea, fie și epidermică, a unei atari afirmații, mai ales cînd vine de la scriitori care n-ar avea motive de gilceavă cu critica. Îi suspectez însă de un grozav orgoliu narcisist, complex și prejudecată în același timp, poate neimportant la scara accidentului dar plin de însemnătate negativă cînd proliferază. Nu atît pentru că, așa cum bine știm, critica e conștiința de sine a unei literaturi — asta s-ar mai putea discuta — cît pentru că, la urma urmelor, critica este heteronimul lecturii și a o ignora înseamnă a ignora, adică a-ți fi indiferent destînlul public al propriei opere. Se poate și așa, se poate să faci literatură, și încă bună, fără să vrei numai decît s-o vezi publicată, numai că scriitorii despre care e vorba nu sînt din speța lui Lampedusa, ei scriu ca să publice și sînt foarte interesați de apariția cărților lor. Atunci?! Atunci, probabil, e la mijloc o dicotomie prezumtivă: cititor-critic; cititorul contează, criticul nu. Mă întreb ce s-ar face scriitorii în cauză dacă ar afla, cine știe cum, că, de fapt, cititorul nu există. Aceasta însă e o problemă de tip dus-întors și poate stîrni, ferit-a sfîntu', vreo reflecție de felul celei comise de un folcloric patafizician ce, și el, se ignora atunci cînd zicea: „bag seamă că drumul ăsta ori vine de undeva, ori mere undeva”. Cam asta e și situația în care se pun cei care răspund prin ignorare și indiferență la ecoul critic.

Laurențiu Ulici

minimax

Iarna vrajbei noastre

Pe măsură ce (ne) trece timpul și rezervele de combustibil pentru sistemul energetic național scad, iar salariile gîfite tot mai tare în urma prețurilor, gilceava din lumea politică se întetește. Se fac și se desfac alianțe, comuniștii au ajuns să-și spună pînă cînd și neoliberalii, Frontul a intrat în opoziție (fentă!), și mai cu seamă în opoziție cu sine însuși, la R.M. se fac de zor(năie) înscrieri pentru o mare excursie cu teabeurile la Balaton și toată lumea bună e de acord că numai d-na Doinea Cornea e de vină... Fără a mai pomeni ce se întîmplă în Parlament unde, la viitorul raport, se zvonește că vor fi aduși să numere revindicările o ceată de băieți zdraveni de la Dinamo, secția arte marțiane. Ce mai, masă mare, masă bogată! Unde ești tu, Tepeș doamne!

Cu toate astea, adică deși se întîmplă ce se întîmplă, adică nu scîrțîind, ci scîrșind din toate-ncheieturile, armistițiul pe baza căruia s-a format actualul guvern rezistă încă binișor, atît pîrțile cît și presa de toate culorile manifestînd, în genere, o blîndă toleranță față de premier și echipa domniei sale. Semnificativ în acest sens este, bunăoară, atitudinea „partidei naționaliste” care a trecut cu vederea-i ageră aprecierea d-lui Theodor Stolojan cum că s-a exagerat și de o parte și de alta în ce privește problema

Transilvaniei. Numai că liniștea de care a beneficiat pînă acum executivul nu poate fi altcumva decît aceea existentă în centrul ciclonului, întrucît îndeplinirea mandatului ce și l-a asumat temerar noul premier nu are cum ocoli luarea unor decizii care, inerent, vor provoca reacții adverse, chiar violente, fie dintr-o parte, fie dintr-alta, a eșichierului politic. De altfel, prima mare confruntare este — iertată fie-ne expresia — deja pe țevă. Supraviețuirea energetică presupune nu doar să mai punem o haină, ci să și numărăm încă mai strîns bietul leuș, atunci cînd va avea un curs unificat. Iar românul, oricît o fi el de răbduriu, vrea barem să afle cui îi datorează totuși și totuși fericirea asta. Se pare că prețul pe care luatele îl cer guvernului în schimbul pactului social este un raport detaliat (transmis în direct și la o oră de vîrf, vorba știm noi cui) despre cum a chivernisit fostul guvern avuția națională. Ori, altfel spus, mitul că parcurgerea reformei nu poate fi făcută altcumva decît cu prețul unei mizerii încă mult mai crîncenă decît pe vremea odiosului și-a cam pierdut crezarea. O fi ceva, își zice bietul om apelînd la ultimele resurse de speranță, o fi, dacă zice și la televizor cu demonstrații științifice, da' parcă prea e prea. Ce-o fi făcut, totuși, guvernul celălalt cu 3 sau 4 sau Dumnezeu știe cite miliarde de dolari care s-au fituit.

Poetul lui Cristos și al României

Se intitulează „poetul lui Cristos și al României”, cum scrie într-o prezentare de pe coperta unei cărți a lui, pe care am citit-o anul trecut, dar nu-i mai știu nici titlul, nici cuprînsul, le-am uitat cu desăvîrșire, deși nu m'ra slăbit memoria; o testez încontinuu. Înseamnă că n-am avut de ce s-o țin minte.

Fiind autor de cărți eu însumi, am hotărît de mult să nu-mi fac publică părerea despre cărțile altora, mai ales dacă le socotesc mediocre sau proaste. Deci nu despre cartea uitată vreau să scriu, ci despre autorul ei, cunoscut din tinerețe. Am fost colegi de redacție la un ziar din epocă; era un băiețandru, înalt, slab, cu urme de coșuri juvenile pe față. Vioi și întreprinzător, gata să se agațe de orice tren, ca să ajungă la țintă. Făcea poezii, poate bune; cum am spus mai înainte, nu-mi dau părerea. La ziar se ocupa de rubrica **faptelor diverse**, și, în această calitate cred că era acreditat pe lingă poliție; nu vreau să spun că ar fi fost informator, Doamne ferește! — dimpotrivă, poliția îi furniza informații, ca să-și facă rubrica. De acolo a cules și materialul pentru prima lui carte de proză, un fel de roman polițist, scris gazetărește; acest calificativ nu-i o notă proastă, nici bună, ci stabilește doar genul.

I-am spus băiețandru datorită febrilității, ca a unora din tinerii în formație, care se agită tot timpul, folosindu-se de orice mijloc ca să atragă atenția. Pe mine, unul, m-a atras cu o simpatie manifestă, care m-a ciștigat ușor, fiind și eu foarte tînr, foarte încrezător și dornic de prietenie. Odată m-a invitat la masă, în casa lui destul de chivernisită pentru un tinerel, de unde nu lipsea nici o nevestă, care ne-a gătit mîncare de varză cu boboc de rață. Dacă n-am uitat după cinci decenii un asemenea detaliu, înseamnă că mîncarea a fost remarcabilă; ca și nevasta.

Altora le-a atras atenția ducîndu-se pe front ca ziarist, căci începuse războiul. A scris mai multe cărți de reportaj, fructul acestei participări curajoase; pe coperta lor și-a pus fotografia, în uniformă, cu indispensabila cască de fier, impresionantă. Nemulțumindu-se cu atît, s-a imbarcat pe submarin și a mers într-o misiune foarte primejdioasă, cum reiese din propria lui relatare, tipărită într-o nouă carte, poate nu exagerată.

După un an sau doi de război, vitejia i-a fost răsplătită, a fost trimis atașat de presă, pe lingă legația noastră de la Zagreb. De acolo s-a retras cu armata germană, n-a scăpat trenul, și, în loc să cadă în captivitatea comunistă, s-a predat americanilor, care l-au ținut o vreme într-un lagăr, nu știu cît și nu știu unde. Prin ce peripeții a mai trecut n-am aflat, i-am pierdut urma, pînă cînd a ajuns la Paris, liber și dornic să se afirme. A scris un roman de imediată actualitate, cu acțiunea trasă de pîr ca să facă senzație și să atragă atenția, ceea ce a izbutit, alegîndu-se cu un anumit renume.

Iarăși nemulțumindu-se cu atît, s-a făcut preot, hirotonisit nu știu de cine și pe ce bază. Sutama i-ar fi dat dreptul să se intituleze poet al lui Cristos, dacă era de acord și biserica, pe care nu cred că a consultat-o. Și în mod sigur nu a consultat pe nimeni la noi în țară, ca să se intituleze poet al României. Fapta se numește impostură, dar am trecut-o cu vederea, mulțumindu-mă să zimbesc creștinește.

Nu pot face la fel cu îndrăzneala de a-și trunchia numele de pe primele cărți, scoțînd un Constant din fața lui Virgil Ghiorghiu. Numai că Virgil Ghiorghiu a fost un poet român remarcabil, și un muzician cu multă finețe. Opera lui e valoroasă și cunoscută iubitorilor de poezie. El însă nu s-a intitulat poet al României și a murit cu discreție.

Dispariția lui nu îndreptățește pe nimeni să-l ia numele, consacrat, creînd o confuzie condamnată. Nu l-am cunoscut personal, nu știu dacă are urmași, să-l aperse. Îl apăr eu, atrăgînd atenția Uniunii Scriitorilor că trebuie să intervină, măcar publicînd în ziare o punere la punct categorică, notificîndu-i-o și uzurpatorului, în Franța și obligîndu-l la o minimă reparație: să revină la vechiul nume. Iar domnul Constant Ghiorghiu, dacă va lua cunoștință de părerile mele, să nu arunce asupra mea anatema bisericii, să-mi înțeleagă indignarea și să-mi dea dreptate; apoi să-și pună cenușa în cap și să nu uite că în casa lui am mîncat varză cu boboc de rață. El, la Paris, probabil mîncă rață cu portocale. Iată ce ne deosebește, pe lingă deosebirile mai importante.

Radu Tudoran

Adică, a obține acum, cînd frigul mușcă și cînd cartofii au ajuns pentru mulți o delicatesă, a obține din partea marii majorități sociale consimțămîntul de a presta un efort suplimentar și, totdeodată, de a îndura, măcar și pentru scurtă durată, noi privațiuni, este o performanță politică la care Puterea nu poate ajunge decît recuperînd măcar o parte din autoritatea de care dispunea în primele zile după răsturnarea clanului Ceaușescu. Acesta este, am vrea să sperăm, conținutul mandatului noului guvern. Iar variantele posibile de eșec sînt două. Una violentă, cu revolte sociale duînd direct la instaurarea unui regim de forță, eventual după tragedia unui război civil. Cealaltă, pașnică: deplasarea electoratului spre o așa-zisă stîngă verdeț-pișociorădino-zbăgano-și-toți-ceilalți-istă, o stîngă doar aparent fistichie care sapă, sapă și la momentul potrivit se va întîlni de minune cu vadimo-contismul rrrrrromănesc. Pentru că, amintindu-ne de-un gînd al lui Dostoievski, tragismul condiției umane constă și în faptul că deși ne dorim cu ardoare libertatea, odată ce-am obținut-o prima grijă este aceea de a o restitui grabnic.

Așadar, dacă într-adevăr voiește, cum a declarat la investire, să diriguiască România spre economia de piață și spre democrație, noul premier (pentru că personificarea puterii este un stereotip ce nu se șterge cu una cu două) va trebui nu doar să gestioneze cît mai eficient posibil un dezastru economic și să asigure condițiile tehnice pentru desfășurarea alegerilor. Miza acestui scurt mandat este mult mai mare. Puterea instaurată în decembrie '89 are, dacă se poate spune astfel, o malformație congenitală și, pentru a putea supraviețui, a recurs sistematic, la diversiune și dezinformare, fără a se sfii la o adică să folosească violența. Și a izbîndit. Dar cu ce preț! Un fost amba-

sador al Statelor Unite, după ce și-a încheiat misiunea la București și a putut să renunțe la ștaiful limbajului diplomatic, declara că **șmecher** este cuvîntul cel mai potrivit pentru caracterizarea personalității lui Ceaușescu; șmecher care vine de la nemțescul **Schmecker** = „persoană cu gusturi rafinate”! Magistrul, Marele Șmecher dimbovițean, nu putea să nu facă școală. Dar costurile izbînzii (inclusiv cea electorală și care, într-o variantă similară, s-ar putea foarte bine repeta) noii Puteri, crescută în sinul celei vechi, au fost în interior generalizarea unei stări anomice manifestă în diferite variante (delincvență, apatie, criminalitate ș.a.m.d.) iar în exterior, în Europa mult visată mai ales, neîncredere și circumspecție. Confruntat cu această situație, aflat între un Parlament, unde se poate spune orice, oricum, și o președinție care dă indicații prețioase, noul guvern are, neîndoielnic, puține grade de libertate. Decamată cu menajamente, par a se profila atacuri inclusiv dinspre Front. Dar corectitudinea și transparența, o transparență reală, sînt totuși disponibile noului executiv. Corectitudinea și transparența ca antidot împotriva șmecheriei întru recuperarea (inceputul măcar) încrederii societății în valorile democrației și în autoritatea Statului de drept. Cît de curînd, atitudinea adoptată în raport cu mass-media și îndeosebi cu televiziunea va fi indicatorul disponibilităților de corectitudine și transparență.

5 noiembrie 1991

Serban Lancescu

Mărturii românești peste hotare

Nu există popor din al cărui patrimoniu artistic, cultural și istoric să nu fi fost răpitate, prin jocul întâmplării, piese dintre cele mai importante; războaiele, furturile, sărăcia, dislocările de populație și multe alte cauze au făcut ca o parte din ceea ce geniul național a creat de-a lungul istoriei sale să fie destărat, dus în alte părți și să îmbogățească astăzi vitrinele muzeelor și colecțiile unor biblioteci sau arhive de pe alte meridiane decât acelea unde s-au născut. Este, la urma urmei, un involuntar semn de prețuire aici: cu cât o cultură e mai veche și mai bogată, cu atât mai multe sînt și operele pe care i le-au smuls valorile istoriei. Din acest punct de vedere nu ne putem plînge. Mărturiile măiestriei meșterilor români, ale talentului creatorilor din cea mai îndepărtată vechime pînă astăzi, sînt răspîndite în toate colțurile lumii; nu se poate studia astăzi Brâncuși fără a vedea piesele expuse în muzeele americane sau franceze, nu poate fi editat Cantemir fără a recurge la manuscrisele deținute de mari biblioteci din Statele Unite sau din Uniunea Sovietică, nu se poate cerceta arta populației autohtone dinainte de romani fără a recurge la comorile muzeelor din Viena, Budapesta sau Londra, nu se poate, în fine, studia istoria noastră mai nouă și mai veche fără a recurge la imensele fonduri documentare aflate în bibliotecile și arhivele grecești, turcești, poloneze, germane, italiene ș.a.l. Impotriva acestei situații, care reflectă o sărăcire însemnată a patrimoniului național, istoricii au luptat primii, culegînd de pretutindeni unde i-au purtat studiile și călătoriile lor date și copiind documente pe care le-au publicat apoi în reviste, în volume sau în lungi serii de documente. Iorga este, și aici, cel care a umplut un raft cu volume de documente istorice extrase din arhivele mai tuturor țărilor lumii, dar și corespondență, scrieri literare inedite, cronici, portrete de domnitori, obiecte de artă și în general orice urmă de viață românească desfășurată pe alte meleaguri. Nu este însă primul, căci l-au precedat Laurian și Bălcescu, Exarhu și Eminescu însuși, care răsculea arhivele Königsbergului în căutare

de documente istorice. Cipariu și Bariț; îl urmează o pleiadă întreagă de cercetători care au răscolit arhivele Europei, din Scandinavia pînă în Creta și îndepărtata Spanie, Orientul Apropiat și cele două Americi. S-a adunat astfel, într-un secol și jumătate de cercetări, un material imens referitor la tot ce este mărturie a culturii materiale și spirituale românești, existentă în afara hotarelor țării. Orientarea în această bogătie de publicații este, practic, imposibilă pentru un cercetător izolat și cu atât mai mult cuprinderea completă a unui subiect. Se simțea de mult nevoia unui instrument care să adune întreaga informație existentă și să o ordoneze după un principiu practic, punînd-o la îndemna cercetătorilor și a oricărui intelectual interesat de trecutul nostru cultural. Această sarcină, de o dificultate greu de imaginat pentru cine n-a încercat măcar o dată să strîngă documentația unui subiect implicînd sursele aflate în străinătate, și-a asumat-o cu mulți ani în urmă Virgil Cândea, istoric al culturii care contribuise el însuși la descoperirea și publicarea a numeroase surse istorice românești de peste hotare, unele dintre ele de o valoare cu totul deosebită (versiunea arabă a cronicii muntene, manuscrise Alecsandri și Cantemir din Statele Unite ș.a.). După ani de așteptare, avem astăzi pe masa de lucru primul volum al monumentalei sale lucrări: **Mărturii românești peste hotare. Mică enciclopedie de creații românești și de izvoare despre românii în colecții din străinătate**, apărută la o editură care s-a distins în ultimul an prin mai multe publicații de incontestabilă valoare științifică și totodată de mare interes: Editura Enciclopedică.*

Primul volum al „enciclopediei“ cuprinde referințe cu privire la comorile de artă și istorie românească păstrate în colecții și arhive din nouăsprezece țări, în ordine alfabetică, de la Albania la Grecia. Inventarele sînt, desigur, foarte inegale, și nu din pricina autorului; cele din Algeria (o piesă semnalată) sau din Argentina (două piese) nu suportă comparația cu cele din Grecia (peste două mii șapte sute de numere) sau Franța (peste o mie o sută). Este însă sigur că această situa-

ție nu reflectă numai puținătatea materialului existent în primele țări citate, explicabil și prin îndepărtarea geografică de noi, ci și lipsa unor investigații sistematice, care rămîn de făcut de acum înainte; numărul cronicilor otomane sau al geografiilor arabe în manuscris, care cuprind informații privitoare la țara noastră, existente în bogatele biblioteci algeriene trebuie să fie mult mai mare decât acel singur manuscris semnalat încă de Fr. Babinger în 1927. Recolta înregistrată în țările mai apropiate de noi, geograficește și istoricește, este însă extraordinară. Operele de artă, monumentele de arhitectură (în special biserici românești risipite pe întreg pămîntul, din Canada pînă în Australia) și mai ales documentele istorice conținînd referiri la evenimente, stări de fapt și personalități din țara noastră începînd din sec. XI și pînă în timpul ultimului război mondial, înregistrate în paginile lucrării cu descrierea sumară și trimiterea bibliografică precisă la sursa (sau sursele) care le semnalează, sînt de ordinul sutelor și miilor. Enumerarea lor, fie și selectivă, este imposibilă. Nu este însă inutil să menționăm în trecere câteva dintre documentele și manuscrisele literare menționate în acest prim tom, unele dintre ele — deși amintite în lucrări de specialitate — nefiînd puse la contribuție nici de biografii, nici de editorii respectivelor scriitori români. Pentru epocile mai vechi, în care domeniul literaturii se confundă parțial cu cel al istoriei, nu sînt de semnalat decât lucrări în general cunoscute specialiștilor, cronicari moldoveni în arhivele pariziene, cronografe și texte apocrife în bibliotecile germane, grecești, bulgărești etc. Mai puțin cunoscute sînt un manuscris slavon al „pripealelor“ lui Filotei (festul logofăt al lui Mircea cel Bătrîn) la Praga, un miscelaneu moldovenesc rătăcit cine știe cum într-un orașel finlandez sau scrisori ale stolnicului Const. Cantacuzino, alături de scrisori ale lui Hrisant Notara despre stolnic, aflate în fondu-

Sculptură de Ion Deac

rilor mănăstirii Sf. Ecaterina din Sinaia, în Egipt, publicate abia acum zece ani la Atena și deci nefolosite de specialiștii noștri pînă acum. Neștiute și neutilizate deci sînt și textele românești dintr-un manuscris cu compuneri poetice ale studenților din Tübingen, din sec. XVII, semnalat abia în 1909 de Horst Fassel. Există și destul de numeroase texte mai recente, în general scrisori provenind de la autori moderni, dar și manuscrise, o poezie autografă a lui Eminescu la Freiburg și o scrisoare către Caragiale la Paris, într-o colecție particulară, iar la Bibliothèque Nationale câteva manuscrise ale lui Panait Istrati și ale Marthei Bibescu, o poezie a lui Alecu Văcărescu în grecește și câteva memorii ale lui Asachi în limba franceză, scrisori ale lui Gib Mihăescu, Camil Petrescu și V.I. Popa la Praga, un manuscris de cîntece al dascălului Chiosea, „bătrîn cu antereu de calemcheriu“ de care-și amintește cu dragoste Ion Ghica în Școala acum 50 de ani, la Österreichische Nationalbibliothek, o colecție de scrisori ale lui Alecsandri, Pillat, Rebreanu, Topîrceanu, I. Teodoreanu, V.I. Popa, Elena Văcărescu etc., la Institutul Român din Freiburg im Breisgau, sau discursuri ale lui Iorga, Argetoianu, Duca, dar și două poezii ale lui Minulescu (nu știm care), înregistrate în 1929 de casa Pathé; din faptul că informația este luată dintr-un catalog al firmei Pathé pe anul 1930, se deduce că textele respective n-au fost utilizate și confruntate pentru ediția Minulescu, deci sînt posibile surprize. Asemenea informații nu numai neașteptate, ci de-a dreptul vitale pentru stabilirea conținutului exact al operei și activității scriitorilor noștri sînt conținute și în texte ale unor autori străini și era necesar ca tezaurul lui V. Cândea să le includă: mai multe volume de amintiri ale fostului episcop catolic al Bucureștilor, R. Netzhammer, și ale lui R. Töpffer, directorul pensionului în care au învățat mai mulți români în prima jumătate a secolului trecut, între care fiii lui Dinicu G. Ilescu (ambii memorialiști sînt elvețieni).

Bogăția repertoriului și precizia informației puse la dispoziția cititorului prin lucrarea cunoscutului istoric V. Cândea face din aceasta o carte indispensabilă specialistului; singurul nostru regret este că volumul nu conține și un indice (onomastic și toponimic poate) care ar fi facilitat enorm căutările în cele peste șase sute de pagini de text pe două colane. Să sperăm însă că pînă la apariția celorlalte tomuri, și deci a indicilor finali, nu vom mai avea de așteptat mult timp.

Mircea Anghelescu

* V. Cândea, **Mărturii românești peste hotare. Mică enciclopedie**, vol. I (Albania—Grecia), București, Ed. enciclopedică, 1991, XXXI + 602 p. + 32 planșe.

povestea vorbeli

Aluzia

Puțini termeni comuni retoricilor mai vechi și conversației cotidiene celei mai uzuale sînt atât de greu de definit ca aluzia. Iar în acest caz definiția e, dincolo de purul interes teoretic (lingvistic și literar) al precizării unor concepte de bază, o necesitate: măcar pentru a înțelege un întreg tip de comportament lingvistic, dezvoltat sub regimul cenzurii și al spăimei; pentru a putea raporta această utilizare particulară la ceea ce e o formă permanentă a limbajului.

Conform dicționarului curente, aluzia ar fi un cuvînt, o expresie sau o frază prin care se face referire la o idee, situație sau persoană fără a o exprima direct, fără a o numi. Mai vag de auzi nici nu se poate: aluzia e aproape orice formă lingvistică și se poate referi la aproape orice; ar rezulta că singurul element specific e caracterul ei indirect. Numai că și acesta e comun altor figuri de limbaj — de la eufemism pînă la simbol și alegorie — înfîc nu mai poate delimita nimic. Mai mult: se înfîșoară ca aluzia să mai fie prezentată și ca „evocare a unui lucru prin mijlocirea altuia care trimite la el“ — ceea ce constituie, pur și simplu, o definiție

a semnului în genere! Imprecizia unor concepte cu care operăm în mod curent e perfect ilustrată de acest caz. Mai elocvente au fost, în tratatele de retorică, în enciclopedii și dicționare speciale, clasificările și exemplele — moduri de a aproxima obiectul prin descrierea și prezentarea unor prototipuri. Astfel s-au enumerat (în funcție de aproximativele domeniului de referință ale ideii subînțelese) aluzii istorice, mitologice, religioase, folclorice, literare, erotice și obscene, politice, personale etc. Minuțioasă, arbitrară și inutilă detalierea claselor ar putea continua; ea nu spune, oricum, nimic despre modul cum funcționează aluzia. O altă aproximare a obiectului ar încerca o analiză parțială din limbajul comun: aluzia ar intra în sfera subînțeleșului, insinuirii, a vorbirii ocolite, învăluite, a „limbajului coțcăresc“ (studiat, la Creangă, de G.I. Tohăneanu), or, mai nou și mai familiar, a celui cu șopirle. Dicționarul academic înregistrează, în 1913, sub cuvîntul-titlu aluzie, echivalente precum „aruncătură din vorbă“, „vorbă aruncată“, „bătăle a vorbeli“ — și, evident, expresia populară „a bate șaua, ca să priceapă iapa“. Am putea recurge, în fine, și la etimologie, reamintînd faptul, nu lipsit de interes, că aluzia e înrudită, prin etimonul ei latin, cu ludic: aluzie însemnînd, inițial, „a se juca, a se hîrjoni“, „a glumi“.

Pentru cercetările pragmatice mai noi, aluzia e un caz privilegiat de stu-

diu al comunicării, pentru că se bazează, în cea mai mare măsură, pe un „contract“, pe o complicitate conversațională între vorbitori; pentru că aduce doar o confirmare a lucrurilor deja știute, o restabilire a legăturii și o împăspătare a memoriei. În literatură și în spectacolele ultimelor decenii, temele și ideile interzise erau evocate aluziv doar în temeiul unei bune cunoașteri comune.

Trăsătura definitorie a aluziei e totuși alta — și anume ruperea de context; ea pretinde o lectură disociativă divergență, o izolare de texte în text, o izolare de semnale marginale, de mențiuni neesențiale care își cîștigă autonomia. Figura se bazează pe o abateră de la modul normal al înțelegerii, care presupune interpretarea fiecărei informații în contextul ei de apariție, în legătură cu ceea ce s-a spus deja și cu ceea ce se va spune în continuare. Sînt aici premisele unor forme patologice ale lecturii abuzive și incoerente; e ceea ce creează, mai mult chiar decît riscul eșemerității, pericolul perpetuării acestui comportament lingvistic (la autor și la cititor), dincolo de necesitățile exterioare sau de limitele interioare ale unui tip de text.

Aluzia încetează a fi simplă aluzie cînd lectura paralelă își creează mai multe puncte de sprijin și o coerență proprie: cînd textul devine simbolic și parabolic. Pentru a recurge la aceleași surse cunoscute ale experienței recente de lectură, să ne amintim că ideile sau cuvintele evocînd, să zicem, „întunericul“ sau „coada“, „mersul nostru înainte“ sau „nebulia lui vodă“ puteau rămîne simple semnale izolate — sau se puteau organiza într-un plan secund, coerent, al lecturii.

Nu totdeauna aluzia prevede toate treptele unei posibile implicări a interlocutorului, a cititorului: ea poate rămîne la un prim nivel, al satisfacției intelectuale, în sens larg cultural, de a fi identicată o sursă. În Pseudokynegētikos, scriînd despre „coliba unchia-

sului mărunț, căruia-l duce acum 6000 Bărăganul întreg“, Odobescu își adnotează fraza (aluzia e întotdeauna condiționată istoric), precizînd: „Aluziune la circiuma unchiașului poreclii Dor-Mărunț“. Aluzia se reduce aici (revenire la aluzie!) — la un joc de cuvinte. Aceeași gratuitate e vizibilă într-un enunț precum „Rectorul e mut ca o lebădă mincată de țigani“ (Acum nr. 29, 1991, 2). Un clișeu („mut ca o lebădă“) e concurat de inventarul foarte actual de fapte de notorietate publică: printre acestea, cuvîntul lebădă evocă, mai mult decît orice posibile contexte culturale (mitologice sau literare), o spectaculoasă împlinire dintr-un parc vienez. Plăcerea jocului stă în exacerbarea sentimentului de actualitate, iar complicitatea autor-cititor se bazează pe pasiunea jurnalistică, a urmării faptului divers. În afara acestor implicații, e împedat că nu se dezvoltă nici un alt sens ascuns și subversiv, nici un discurs paralel — didactic sau polemic — despre emigrație, minorități etnice sau despre cine știe ce altceva.

Mult mai adesea, aluzia presupune totuși, un plus de implicare: complicității intelectuale (știu despre ce e vorba) și se adaugă una afectivă (o atitudine comună față de sursa referirii). Folosirea aluziei (citată, parafrază, reproducere a conținutului unui fapt) nu presupune o formă de protecție — ci sublinierea acordului; nu se dau indicații mai precise pentru că nu mai e nevoie de ele. Ca „formă de protest“, aluzia e, așa cum scrie Șerban Foartă într-un recent articol, una ancilară; ea manifestă o dispoziție ludică — e un mecanism indispensabil umorului cu priză la cotidian. Spre deosebire de aluziile-semnal, marcînd doar „strîngerea rîndurilor“, cele ludice sînt, de multe ori, suficient de complexe pentru a miza pe mai multe strategii și a contrapune tendinței divergente o logică interioară.

Rodica Zafiu

Țara mancurților

Bujor Nedelcovici, AL DOILEA MESAGER, Editura Eminescu, București, 1991

Le second messenger, de Bujor Nedelcovici, a fost una din cărțile pe care aș fi vrut să le citesc imediat ce am aflat despre existența lor. Romanul s-a tipărit mai întâi la Paris, în 1985, după ce două edituri din România, unde autorul depusese manuscrisul în 1982 și 1984, n-au reușit să facă acest lucru. Un articol publicat relativ recent de Bujor Nedelcovici în **România literară** („Cum am scris «Al doilea mesager»”) relatează cu lux de amănunte peripețiile prin care au trebuit să treacă, timp de câțiva ani, cartea și autorul ei. Recitit astăzi, după ce **Al doilea mesager** a putut să apară și în România, acest articol reface parcă pas cu pas întâmplările pe care le-au trăit personajele cărții. Un caz de premoniție spectaculoasă deci și, în același timp, o determinare a propriului destin, scos parcă de acesta din propriul său roman.

Aceasta e de altfel principala trăsătură a unei cărți pe care o putem încadra în categoria largă a **utopiilor negative** dar care, pe de altă parte, se vedește a fi o poveste sau o ficțiune trăită din plin de o bună parte a europel.

Intr-o carte mai veche despre **Literatura S.F.** (1981) am vorbit pe larg despre specia utopiilor negative. În Europa, cele mai cunoscute **contra-utopii** au rămas pînă astăzi **Noi** (1920) de Evgheni Zamiatin, **Brave New World** (1932) de Aldous Huxley, **Nineteen Eighty Four** (1949) de George Orwell sau **Fahrenheit 451** (1959) de Ray Bradbury. Toate au în comun lichidarea ideii de individualitate a omului, ca valoare absolută, paralel cu mecanizarea și normarea vieții întregului sistem social, împărțit în câteva categorii, clase sau caste, care să poată fi riguros con-

trolate, de sus în jos. Peste tot, la situația aceasta (care contrazice în fond vocația intimă a naturii umane) se ajunge cu ajutorul unor tehnici extrem de diversificate ale opresiunii, de la cea fizică, în genere brutală, pînă la cea psihică, mai ipocrită, în măsura în care emite pretenții de rafinament intelectual.

În cartea lui Bujor Nedelcovici, un romancier care a cunoscut celebritatea în străinătate, Danyel Raynal, se întoarce în țara lui (insula Belle-Ile sau Insula Victoriei), de unde a plecat în urmă cu 11 ani. E un fel de al doilea mesager biblic, adică un „trimis”, care ar vrea să redea țării sale demnitatea pierdută, după ce a reușit să-l descrie mecanisme totalitare, cu ajutorul unor prieteni mai vechi. În centrul sistemului din Belle-Ile se află Guvernatorul, sprijinit de o **Ligă** și de **Brigăzile de ordine** care veghează peste tot. Cei care se abat de la normele generale ale sistemului sint reciclați într-un **Institut de îndrumare**, în care de cele mai multe ori cer singuri să fie internați. Metodele cu care se operează aici sint două : „Prima : „golirea și umplerea” unui individ de pregătire și importanță medie sau submedie. A doua : detectarea dominantelor spirital-afective pentru indivizii cu personalitate accentuată și «emiterea ordinelor», sau punerea sub ordinator, în funcție de **dominantă**, adică sinteza tuturor punctelor nodal-vitale și a cercurilor existențiale.” În ciuda speranțelor cu care s-a întors acasă, scriitorul Danyel Raynal va trebui să descopere treptat că rezistența pe care ar vrea s-o declanșeze la compatrioții săi e inutilă, căci manipularea și controlul indivizilor se întind în Belle-Ile asupra tuturor. După ce va scrie o carte protestatară, cu care va face (fără s-o știe)

chiar jocul Guvernatorului, Danyel Raynal va cere și el să fie internat în **Institutul de îndrumare**, de unde va ieși numai după ce s-a despărțit de ultimul rest al trăsăturilor cu care s-ar mai fi putut individualiza. Din acest moment el devine mina dreaptă a Guvernatorului, eminența sa cenușie, adică mai rău decît chiar dictatorul în slujba căruia s-a pus.

Pînă la un punct, **Al doilea mesager** reia foarte multe dintre „cliseele” imposibil de evitat ale **distopiilor clasice**. Vom întîlni în cartea lui Bujor Nedelcovici funcția de instrument al alienării, pe care îl joacă în romanul lui Orwell televizorul sau limba nouă, vom întîlni disprețul visceral al totalitarismului față de intelectuali și chiar perpetuul urlat nevrotic al sirenelor, din contra-utopia lui Bradbury sau legătura cu trecutul, păstrate de obiectele vechi ale personajelor din romanul lui Evgheni Zamiatin.

Foarte aproape de modelul clasic al **contra-utopiilor** se află Bujor Nedelcovici și în măsura în care introduce în țesătura cărții sale personajele din clandestinitate, însărcinate cu misiunea de a încerca să restaureze trecutul și normalitatea. E vorba în genere de indivizi care sînt împinși la marginea sistemului social din contra-utopii, copiii, femeile, bătrînii. În romanul lui Bujor Nedelcovici, rolul acesta îl joacă bătrînul crescător de porumbel, copilul Grig, anticarul Martin și, în ultimele paragrafe ale cărții, arheologul Marcel, un alt „al doilea mesager” care sosește pe neașteptate în Belle-Ile, pentru a schimba lumea. În ciuda totalei lipse de speranță pe care o dezvoltă sistemul totalitar din romanul lui Bujor Nedelcovici, toate aceste personaje mai conservă un rest de iluzie sau de împotrivire — altă trăsătură generală a contra-utopiilor mai vechi sau mai noi.

Sînt însă și câteva deosebiri prin care romanul lui Bujor Nedelcovici împinge în zone mai speciale experiența aproape stereotipată a distopiilor clasice. Între ele, interesul mai mare acordat factorului individual, mai exact, **persoanajului** ca atare, în comparație cu accentul pus pe imaginea de ansamblu și pe mecanismele sistemului totalitar din contra-utopiile vechi. Apoi examenul relației dintre „cei care au rămas” și „cei care au părăsit sistemul” — o situație pe care o regăsim în experiența de astăzi a Europei și pe care foarte mulți o tratează cu o totală lipsă de discernămint. Tot din istoria de astăzi a Europei vine și ideea că scriitorul (artistul în genere) poate juca rolul de lider politic, că în el se pot concentra ultimele speranțe ale victimelor oricărui sistem totalitar. Dacă mai adăugăm

la inventarul acesta motivul **coșii**, al stadionului ca spațiu planificat de defulare a tuturor instinctelor agresive ale colectivității, motivul **frigului**, al foamei sau al alimentelor naturale, înlocuite printr-un erzaț, va trebui să observăm încă o dată că, de fapt, originalitatea contra-utopiei lui Bujor Nedelcovici se alimentează dintr-o experiență pe care cei mai mulți dintre noi am trăit-o direct. De fapt, „ghinionul estetic” al cărții lui Bujor Nedelcovici e că nimic nu contrazice în ea realitatea de zi cu zi a vieții dintr-un „lagăr comunist”. Publicate la vremea lor în Anglia, **Ferma animalelor**, **Nineteen Eighty Four** sau **Brave New World** erau mai aproape de ficțiunea curată și, bineînțeles, de avertismentul pe care cititorii ar fi trebuit să-l ia în serios. Citită în România de astăzi, **Al doilea mesager** este o ficțiune reală, ba chiar o ficțiune care a fost întrecută adesea de ceea ce s-a putut întîmpla în viață cu adevărat. Cea de-a doua parte a cărții, de exemplu, nu e decît o proiecție aproape eseistică, o ficțiune cu un înalt grad de abstractizare, pentru ceea ce în realitate a fost experiența îngrozitoare de la Pitești.

Dar poate că deosebirea principală în raport cu distopiile clasice trebuie căutată în structura arhitectonică a cărții lui Bujor Nedelcovici. Din acest punct de vedere, **Al doilea mesager** se articulează ca un sistem de straturi ale semnificației, în care un rol esențial îl joacă trimiterele intertextuale, parabola, simbolul, alegoria. Intră aici simbolul păianjenului, căruia cineva îi distruge zilnic pinza, simbolul broaștei, pe care un accident a prins-o în straturile adînci ale planetei, trimiterele spre regia de parabolă a **Metamorfozei** lui Kafka, dar mai ales impresiunea legendă a soldatului mancurt, pe care se sprijină de fapt marea pinză de păianjen a cărții : „În războaiele pe care le duceau [orientalii] nu ucideau prizonierii. O parte îi vindeau, altă parte ... îi alegeau pe cei mai voinici, le radeau părul de pe cap, le așezau pe craniu un uger de cămilă și îi țineau legați la soare o zi, două, trei ... Ugerul de cămilă e foarte elastic. Stînd la soare se usca atît de mult încît strîngea craniul și creierul pînă la ... Mulți mureau, cei care rămîneau deveneau mancurți. Oamenii-animale. Spuneau doar : DA.”

Scriș în 1982 cu o deplină libertate a spiritului, în indiferența cenzurii interne și sfîdînd cenzura de stat, **Al doilea mesager** este de fapt o carte care s-a opus procesului de mancurtizare din România printr-un categoric NU.

Florin Manolescu

soliloqui

Locuri comune

sau despre manipularea informației (I)

asteptăm, cu o treime **speranță** (ceva s-a schimbat, cit de cit, și în noi și în jurul nostru), o treime **perplexitate** („eu cu cine votez”) și o treime **neîncredere**. Da, așa e, iar aduc în discuție neîncrederea asta care ne macină. Da, e o neîncredere în mine și în ceilalți, dar chiar nu vedeți că de data asta pericolul e cu mult mai mare ? Ia gîndiți-vă la posibilitatea ca aceste alegeri să furnizeze un rezultat cit de cit comparabil cu al celor din mai 1990. Asta ar însemna pe de o parte, năucirea tuturor speranțelor de credibilitate externă, nu numai politică, dar și economică. Pe de alta, nici nu îndrăznesc să-mi imaginez cîtă siguranță de sine le-ar da unora o asemenea eventualitate (totuși, e, cit de posibilă) și mai ales cîtă justificare în proprii ochi a acțiunilor lor, fie acestea bune, rele sau de-a dreptul periculoase. Da, știu, Popper vorbea ceva despre cunoaștere ca învățare din propriile erori. Dar asta cu condiția să existe dorința, nevoia de cunoaștere.

Și, în fond, la să mă ascund și eu puțin după deget și să pretind că nici măcar nu vorbesc despre neîncredere, adică nu eu, adică alții. De pildă, hai să vedem ce scrie Alvin Toffler în ultima sa carte, pe care m-aș mira s-o găsim prea curînd prin librării, de vreme ce are vreo 650 de pagini, iar editurile noastre, n-au încotro, ne cultivă gustul pentru proza de scurt metraj. Deci :

„În decembrie 1987, după șaisprezece ani de dictatură, au avut loc alegeri ge-

nerale la Seul, în Coreea de Sud. Rezultatele unei campanii dure au fost finalmente validate, dar unii observatori politici au remarcat cîteva anomalii în desfășurarea scrutinului. **Marja invingătorului**, așa cum apăruse ea de la primele rezultate, a rămas ciudat de egală cu ea însăși de-a lungul întregii zile electorale, **oricare ar fi fost regiunile recenzate**. Unul dintre cei mai apreciați candidați ai opoziției a aruncat îndoiala asupra propriului succes în provincia Kwangju, afirmînd că era imposibil ca acolo el să fi obținut 94%. În cel mai bun caz, — declară el — puteam obține 80%. S-a bănuit destul de repede că cineva s-a amuzat nu cu buletinele de vot, ci cu ordinatorarele însărcinate să numere voturile.

Aceste bănuiele n-au fost confirmate niciodată, dar Maggie Ford, corespondentă a ziarului «Financial Times», citînd un analist politic de la Washington, scria că „ar fi un joc de copii să stabilești modelul informatic al unui rezultat acceptabil. Apoi modelul ar putea fi perfecționat țînîndu-se cont de diferiți factori, cum ar fi impresia pe care au produs-o candidații, vîrsta acestora, incidentele care au jalonat campania».

De asemenea, într-o manieră subtilă, ar putea fi modulate rezultatele din anumite sectoare, cu scopul de a favoriza o victorie fără a trezi suspiciuni. Un asemenea lucru e la îndemina **oricărui programator competent care ar avea acces la ordinator și care i-ar ordona acestuia să vireze un anume procentaj din voturile unui candidat în contul altuia** (pe tot parcursul intrărilor), co-

mandîndu-l apoi să balizeze o «ușă», care să șteargă orice urmă a intervenției sale.

Programul de supraveghere a alegerilor desfășurat de «Urban Policy Research Institute», program care se bazează în principal pe lucrările a doi cercetători informaticieni de la Princeton, a ajuns la concluzia că «introducerea, în ultimii douăzeci de ani, a unui sistem informatic de numărare a voturilor, a creat o potențialitate de fraudă și de eroare niciodată imaginabilă anterior».

Să mergem puțin mai departe cu aceste scenarii imaginare. Ce s-ar întîmpla, de pildă, dacă ordinatorul ar fi «aranjat» de tehnicieni și programatori aflați în slujba unei mari societăți comerciale internaționale care ar dori, de exemplu, promovarea unui anume senator ? Sau imaginați-vă că urna centrală ar fi sub controlul indirect și secret nu al unui partid sau al unei firme, ci al unei puteri străine. Căci rezultatul unor alegeri poate fi schimbat fundamental adăugînd și/sau retrăgînd un mic număr de voturi în fiecare regiune. **Nimeni nu va ști niciodată nimic**. (Alvin Toffler : „Powerscht : knowledge, wealth and violence at the edge of the 21st century”).

Și pentru că tot e vorba de alegeri și, automat, și de campanii electorale, vrînd-nevrînd e vorba și de TVRunica căci, în ciuda unor cosmetice de ultimă oră (datorate, se pare, în exclusivitate încercării de verticalitate a domnului Șoloc) e greu de crezut că această instituție își va uita însărcinările propagandistice, cu atît mai mult cu cît, de la o vreme, și-a rafinat tehnicile (dar despre asta, data viitoare). Hai să ne mai ascundem o dată în umbra lui Alvin Toffler, care nu poate fi acuzat că i-ar ataca nici pe Răzvan Theodorescu (parcă așa îl cheamă, nu ?) nici pe alții. Iată, conform acestuia, principalele tactici de manipulare a mesajului și informației în general de către deținătorii puterii : a) **tactica omisiunii** : suprimarea unor fapte sau informații semnificative, care ar fi prea puțin favorabile tezei apărute ; b) tac-

tica generalităților : în acest caz, exact detaliile susceptibile de a spune lucrurilor pe nume sint acoperite de ceata impalpabilelor abstracții ; c) **tactica temporale** : metoda cea mai frecventă constă în a întîrziia mesajul pînă în momentul cînd destinatarul nu mai are timp să reacționeze ; d) **tactica driblingului** : toate informațiile sint furnizate dar nu în întregul coerent care sint de fapt, ci pe bucățele savant eșalonate, astfel încît să fie făcută cît mai dificilă pentru destinatar sesizarea ansamblului ; e) **tactica valului de adîncime** : atunci cînd unii se plîng că nu sint informați, li se aruncă în față o asemenea cantitate de materiale încît, sufocați, n-au nici o șansă să le repereze pe cele esențiale ; f) **tactica nebulozității** : este vorba de costumarea cîtorva fapte reale și exacte într-o mare de zvonuri nebulose, astfel încît destinatarul să nu le mai poată distinge pe unele de altele ; g) în fine, **tactica minciunii gogonate** : își datorează celebritatea lui Goebbels, ministrul propagandei hitleriste. Ideea de bază este aceea că o minciună suficient de mare va fi mult mai ușor acceptată decît o serie de mici minciuni obișnuite.

Nu-mi rămîne decît să-l mulțumesc, cu umilință, pentru a cîta oară, lui Alvin Toffler și să trag, totuși, un semnal de alarmă : eventuala idee că, uite domnule, se întîmplă și pe la case cu mult mai mari decît a noastră, e o nevinovată iluzie cîtă vreme pe acolo nu numai presa, ci chiar și cetățeanul obișnuit sint bine protejați psihologic de o anume democratică circumspecție a exercițiului libertății spirituale, adică nu iau de bun tot ce le pică în gură.

Mihail Oprea

dumitru mureșan

I Furtună de vară și noapte

Furtună de vară și noapte
clădirile urlă ca înainte de cutremur

Ferestrele se deschid singure
și ușile se bat

Nu-ți mai vine să rizi când
moartea-și arată scheletul verde
de fulger

Nu mai poți ride când moare
cineva dintre-ai tăi

Cumplită viziune : oameni gol
alcargă să se-agațe cu minile de copaci
și un cap se rostogolește pe stradă

Deși nu pare că înaintea
un arhanghel pedepsitor
atit de des se-aprind fulgerele
în ferestrele casei

Pedecapsă pentru că ai îndrăznit
să cauți cheia ultimă a universului

Perdeaua luată de vânt
flutură-n întuneric ca o mină moale
ca păsările vin picăturile ploii
ferestrele casei sint albe de fulger

II A doua zi e frig

Frigul toacă fețele ca măcelarul
o halcă de oarne

Tineri năvalnici despică aerul
cu pieptul, apărind din față

Copilul își vede de-ale sale :
el vede un cal galben
și spune că a văzut un cal galben

Săteanul venit la oraș se simte stingher
mănincă înghețată
privind prin vitrine

Poetul tocmai citește
Morgă și alte poeme, de Benn
Adolescenta subțire trece cu căștile
pe urechile mici ascultind muzică ușoară

Bătrine cu privirile pierdute
luncă pe sub ziduri

Bețivul cu ochii cit cartoful,
oameni în toată firea
bat mingea pe asfalt !
Un prunc izbește cu o piatră iar și iar
o caroserie căzută

O basculantă scoate fum pe nări
fișnind și dispărind ca un balaur

Balerina Pavlova a sosit
in orașul nostru
cu cepe și verde albastre

Se-amestecă zările, se-amestecă virstele
totul se-amestecă și gindul oricât
de lucid
amețește !

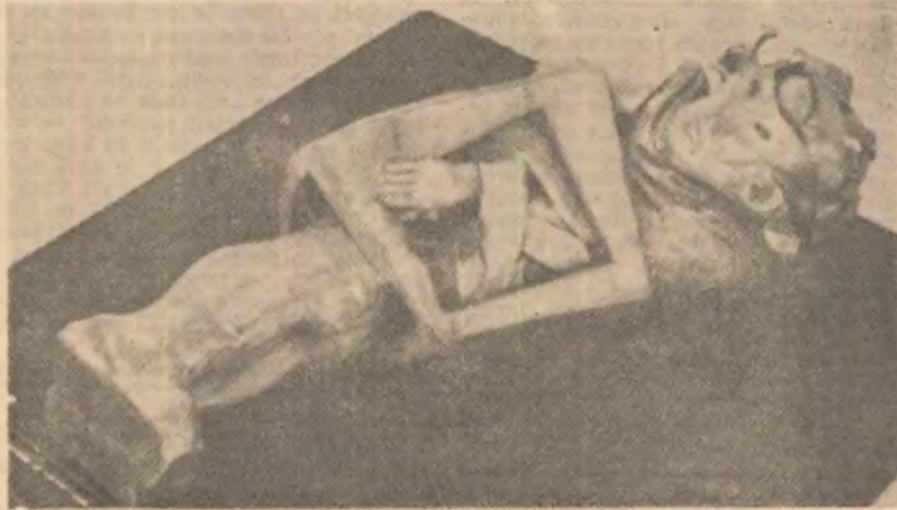
Terasa e pustie de frig :
o lampă afumată e-acum cafeneaua
din pahar.

Caniculă în oraș

său

Exerciții de snobism

Trece o fată foarte serioasă
într-un costum foarte serios

Sculptură de
Iulian Anghel

Trece bătrina oglindă bolnavă de lepră
in baston și papuci
cu călcile dilatate
nasul altei bătrine coboară
ca o scară pină în dreptul gurii

Acum în grădinițele de vară
gura ia forma vorbelor
și ca o moară se-amestecă zahărul
în paharele de cafea

Pe o asemenea caniculă
noglijată de spiritele teoretice
cuvintele explodează, sar în aer
se lansează în absolut

Se simte cind treci prin umbra
copacilor

și se simte cind ieși din umbra
copacilor

Dați-mi un spațiu de răcoare
dați-mi un cub de gheață
uitați-mă la Polul Nord
printre muștele focilor

Într-un ungher al bibliotecii
își răcoare sufletul o cititoare
cu părul-coadă de cal

O, fetele ! Ele se știu măsurate
din cap pină-n picioare
și lau poziții de model elegant
ca manechinele

Asudă clădirile ! Ci noi
imbrăcăm haine sobre
și ne expunem profilurile
în bibliotecii și librării

în căruciorul parcat pe trotuar
copilul a adormit ?

Un foarte lung șir de comutatoare
străbate ziua toridă
florile luminează în plină zi
ca niște reflectoare uitate

Pe măsură ce discuția literară
se infierbintă
orașul iață-l plin de hirtii răvășite
foșnesc Ms.-ele pe bulevarde și
în cafenel
și calci prin ele ca prin frunze

Se văd inși în picioare sprijiniți
cu palmei

de spătarele scaunelor
se văd brațe-aruncate în sus
și mini rotite prin aer

O controversă aprigă se iscă
între două chelii de culori diferite
în grabă, ospătara și-a
încheiat nasturii de la bluză
în contranun

Cucoana-pălăvrăgeală tăiată-n len...

își poartă cu semeție gura oblică
o burtă-abia strinsă-n cămașă
deschide drum clevetirii uscate

Trece imbujurata cu obraji roșii
cu genunchiul împins înainte
printre nasturii descheiați
triumfătoare ca petele solare

Trec tineri cu capetele
innodate-n batiste

Trec fetișcane pe jumătate sfoase
pe jumătate trufașe
sunind din clopotele sinilor

Și iață : arborii străzii sint arbori
publici
ei pină adineauri anonimi
asudă sfircurile trotuarele curg
riuri negre de lavă

Un tren cu brațe de păpuși
alcargă spre mare !

CĂRȚILE SĂPTĂMÎNII

**Aurelian Titu Dumitrescu
INCERCARE DE ÎNȘURUBARE
IN REAL**
Editura Litera

O plachetă cu numai trei poeme, e drept că de dimensiuni notabile, ce atestă deplina maturitate a acestui poet inzebrat care este Aurelian Titu Dumitrescu. Poetul e din speța reflexivilor lirici, pune deci preț pe greutatea în gânduri a discursului liric, poate mai mult decit pe șocul expresiv de suprafață. Altminteri cultivă cu asiduitate metafora, se lasă purtat de reverii cu subiect religios, interpretează liric din perspectivă creștină marile evenimente ale ființei, dind fenomenalului ce este al său, adică dreptul la concretețe și la devenire. Accentele cosmogonice, presărate la tot pasul, întăresc tenta metafizică a rostirii, pe deasupra sau dincolo de referințele religioase propriuzise. Iată un fragment lămuritor, ales oarecum la întâmplare, semn că decupașe similare se pot face din fiecare

poem : „M-ai părăsit de gânduri, Doamne, / iarăși ești mai mult decit voința mea de a trăi, / iarăși nerăbdarea mea este vinovăția de a nu fi timp // Am intrat în vis fără trup și nu mai pot avea o religie : / adevărul a devenit răuvoitor. / Chiar și tu ai mai puțină tărie decit sfiala mea de a trăi. / Doamne, mai mult de a mă provoca : mi-al dat concretețe. // Este noblețe în ziduri, este noblețe în cale și în cer : / o frumusețe nepurtată de suflet și de forme / stă singură și neputincioasă ca o amăgire. // Și umbra frumuseții începe să fie femeie. / Frumusețea ce mă însoțește îmi devine intimă : / cind umbra frumuseții e femeie, coboară sufletul din cuget / iar eu tac înapoia timpului meu, / invizibil și sprijinit în somn ca într-o victimă înainte de a-și da duhul“.

**Alexandrina Monteoru
ȘOPRONUL**
Editura Litera

Cu înfriziere mi-a parvenit acest volum de debut, deopotrivă interesant și nedumeritor prin aerul său ca să zic așa avangardist. Are dreptate Marin Mincu cind observă că acest roman e o „descriere originală și bizară în același timp“ și mai departe cind afirmă că „avem aici o aparență de proză care de fapt nu e nici proză, nici poezie, ci o sinteză a tuturor genurilor pentru a comunica o experiență de scriitură ce se înscrie într-un viitor nu foarte îndepărtat al literaturii“. După cum are dreptate și Vasile Andru cind so-cotește Șopronul ca pe o „replică la imaginea omului «parcelat» al erei electronice. Omul parcelat și-a regăsit elanul unificării, așa par să afirme cele

doă sute de personaje ale cărții“. Într-adevăr, romanul e un vacarm de nume, de personaje, dar și de situații, reacții și comportamente, un vacarm ce tinde să elimine diferențele, să parvină la o unitate supraindividuală cu prețul amestecării browniene a tot și a toate. Un experiment, totuși, ducind la limită o experiență textualistă, dar nu a optzeciștilor ci chiar a lui Vasile Andru, șaptezecistul ce o recomandă pe noua prozatoare. Rămâne de văzut unde va duce eventuala perseverență a tinerei Alexandrina Monteoru în maniera din această carte de debut. Tutun avem, răbdare, așisderea.

**Ion Deaconescu
GRAMATICA ÎNTIMPLĂRII**
Editura Europa

Apărută în condiții grafice deosebite, cartea de poezii a lui Ion Deaconescu (autor pină acum al altor cinci plachete) este a unui optzecist disident, cu privirea intoarsă peste umăr, spre modurile lirice ale șaptezecistilor și spre aventura poetică europeană din anii deceniului al optulea. Prin urmare, poetul e discursiv, liric și ceremonios, cultivându-și neliniștile cu discreție, într-o frazeologie curată, nu lipsită de prozaisme și locuri comune, redundanță uneori, sugestivă alteori, cupinsind într-o oarecare măsură absența spontaneității printr-un efort de reducere a previzibilității elaborate. Așa, de pildă, poemul ce dă titlul cărții : „Nu te-am întreat ce preț a avut / Întimplarea care te-a rănit / Și nici aerul ce te sufocă / Cu fiecare vorbă de indemn / Vorbește chipul / În așteptare și alfabetul / Întocmit de vinători care știu / Să deslușească sunetele somnului de di-

mineață / Și vocea visătoare în tăcere iernii / Povestește / De ce cuvintele în sală / Și închid în singurătate / Vise ce refuză statuile de umbre / Oare te-am întreat vreodată / De ce fîntr plarea a făcut să auzi / Tipătul peșter după lumină ?“. Mai mult de atit poetul nici nu pretinde.

**Ihalia Mușat
JURNALUL UNEI ADOLESCENTE**
Editura Porto-Franco

Precum titlu o spune, cartea aceasta e chiar un jurnal de adolescent plin de întâmplări proprii virșei și mediului liceal, un jurnal scris însă de adolescentă cu talent literar și interesată în mod special de literatură. Fără a fi un mic șoricel de bibliotecă, autoarea jurnalului (construit ca un roman la persoana întâi) vâdește ega disponibilități pentru lectură și pentru trăire — ca să parafrzez o expresie cunoscută —, în slujba cărora își pune toate calitățile care nu sint deloc neînsemnate : puterea de observație, înțelegința descifrării motivațiilor ascunse ale unor atitudini și comportament sensibilitea și, nu în ultimul rând, frășurile scriitoricești : firescul frazării, harul de povestitor etc. Romanul jurnal e plin de viață, de atmosferă provincială necruțător subliniată, de aventuri tipic adolescentine și chiar pitoresc. Fluența și naturalitatea dicției sint și ele remarcabile. În acest registru se poate scrie cu folos încă mult și n-ar fi exclus ca tinăra autoare să continue periplul adolescenței într-un al doilea volum.

Mircea Moga

Școala de poezie de la „Singapore“

În 1970, Tudor George publică un manifest poetic al leatului său liric, manifest dispus în două volume de versuri: **Baladele singaporene** (Editura Cartea Românească) și **Țara migrenelor** (Editura Eminescu). Modelul baladelor se pare a fi eternul goliard François Villon, cărui îi și dedică un poem **Mătăniile sorii...**, definit chiar de autor drept un „**imn dionisiac**“: „Sint un nestavilit un nimeni sint! / Aș merita să fiu un șef de scriere, — / Un fel de face-umbră-pe-pământ — / Or un codos de mutrisoare cirne... / Nu-i mort Villon — să știți că n-a murit / Și secolii citi trecură nu conțea / De vreme ce slujesc același rit / Și același soare-și află-n mine-o rază!“

Trimiterea la Villon este evidentă mai ales în conținutul acestor **balade singaporene**, documente suprasaturate de un pitoresc oral dedicat unei generații, identificabilă parțial în scriitorii ce debutau în timpul războiului, boemi ce oficiau în circură cu numele celebrului port malaez: poemele conturează o frescă evasivillonescă, a unui „pseudoev-mediu, contaminat fără remediu“. Boema balcanică a tinerilor de atunci își crease aici un Olimp intim, punându-și pe standard drept simbol o pilnie a lui Bachus, dar neuitând să rămână poezi: „A fost un timp baudelairian, pesemne, / Și-un timp rimbaldian / Cu varii sori / Prin care noi — adepți plăcerii demne! / Vocalizam și-ngurgităm culorii! / A fost un timp cu-alcooluri caligrame / Printr-un răsărit ori Apollinaire, / Printr-un Gaiuin eliberat de drame...“

În fond, generația singaporeană se manifestă drept antiproletcultistă, oficiind o artă fără conveniență și conformisme, extinzându-și nonconformismul și pe plan social-politic: „A fost un timp / de sunet, de culoare / Și de profunzități / și de volum / Și un protest vital / că nu se moare / În voia oricui și oricui!“

N-a fost subliniată ideea însă această frondă a singaporeștilor care sub camuflajul transparent al boemei militau declarat pentru o artă poetică eliberată de dogme și fetișuri dogmatice: „Au fost destui estei / ce ne crezură / Lături și zoaie / lenevii, putorii, / O drojdie-a luminii, / grea ordură, / Talant furat / ascuns printre scursori! // Prea s-au grăbit în vinuri venturosi / Să-nchipele / din git / privighetori, / În timp ce noi / — grăunțe-ascuse-n bolgii — / Sub crusta vremii / germinam splendori...“

O baladă este dedicată „Cavalerului Mărgărit, cel cărui i s-au pirjolit bosogii și i-au căzut limba“, poet și iubitor de poezie, „starosta“ al singaporenei caste. Balada are un ton oral, spontan și direct, aducând în amintire acea vreme a poeziei „dell'arte“: „Dar eu, acesta, micul bard hazilui, / Eu bulevardierul Tudor George, / Ahoe — chinulul prea firziu / A lunii triste și vetuste orge...“

Sint versurile unul prestidigitator, compuse cu ușurința unui meștesugar, rostite cu autenticismul unui giuglar din evul de mijloc. Poetul cu o generozitate de latifundiar de embleme își manifestă o solidaritate cu generația sa sentimentală și și reface tineretea prin portrete boeme, printr-o mitologie ușor căzută în desuetudine. Personajele nominale nu acoperă o conotație, stătuie vorbind dar o simbolizează ca idealuri. Între **Liberitatea de a trage cu pușca** a lui Geo Dumitrescu și **Panopticul** lui Ion Caranion și aceste **Balade singaporene** există o relație — aceea a nonconformismului, dar dincolo de această idee, nuanțările de expresie poetică sint diferite.

Autenticismul lui Tudor George nu înlătură comentariile livrestice care se mențin la un nivel ridicat din punct de vedere estetic: „Ce aventuri, ce lumi de filigrană / Cu seva strecurată prin nervuri / Tinsipurați dintr-un Miró sub geană / Și din Kandinsky plingerile pure?! / Ce joc copilăresc legați din cuburi / Cu Mondrian închind cristal / Și sunete de orgi gelate-n tuburi / Zăpezi vitrifiate-n catedrale“. Balada îi este dedicată lui Eugen Schileru.

Printre alți membri ai „singaporenei caste“ Cons. ant. Ionegaru e un fals filibustier și un fantast narator de aventuri marinărești. Mitea Stelaru e un sceptic, Leonid Dimov e definit prin versuri ce întuiesc transparent modalitățile poeziei sale: „Bijutier sedus — nu-mi sting prin pietre / Cu loc intens privirea-ntr-un detaliu / Cum fluturul uimit solarelei vetre / De irizații ars ca-ntr-un vitraliu... / Am Ochiul-meu cu mult mai sumbru — tragic, / Ingeluit de-o larnă absolută, / Or de-un ținut picos de fund pelagic, / Prin care nici-un colb nu se strămută...“

Țara migrenelor (cu cele trei cicluri: **Țara migrenelor**, **Solstițiul amintirilor** și **Spiritualele priveliști**) atestă un suflu hugolian al poeziei ca voluptate debordantă. Dacă **Baladele singaporene** dădeau impresia unui jurnal de bord, scris pe o navă fantastă de poezi blestemate, **Țara migrenelor** e o extindere a conceptului, raportat mai mult la epocă, e o anumită secvență dintr-un timp pierdut, pe care poetul nu-l mai poate regăsi în arhive, în documente, ci numai meta-

fizic în vraja unor amintiri-obsesii. Singaporismul ca un elogi al boemiei, nu rămâne un moment izolat dintr-o evoluție lirică, ci se manifestă ca formulă poetică și în volumele următoare până la recentul **Patriarhale și exotice** (1988). Iată în acest sens un panegiric singaporean scris „la trecerea lui Leonid Dimov“: „Eternă slavă bardului Dimov, / intr-amintirea cuvioase ore / cind preaînsteam idei la «Singapore» / și viziuni și visuri de librov!“

La Singapore se cultiva oralitatea, modalitate pe care acest copil teribil, care a fost și care mai este, Tudor George a considerat-o o condiție a poeziei. Gen nelipsit de teatralitate, traducând totul printr-o gestică ce figurează și un joc spontan cu măști, poezia lui Tudor George e o comunicare directă ca tehnică de spectacol în aer liber. Un volum, apărut în 1973, a treia carte din „trilogia sonetelor“ se intitulează chiar **Bazarul cu măști**.

La prima vedere, boema lui Tudor George pare paradoxală în raport cu rafinamentele lingvistice ale operei. Poet lăsat cu o viață severă pentru cuvinte, ajungând chiar în volumele de început la rafinări de limbaj dușe până la o drogare stilistică ce-l apropie de cei mai disciplinați poeți neoclasici. În versurile acestui boem pitoresc e o fermecătoare derută, o internanță de prețozități crepusculare și o pasiune pentru vulgarizarea unui lexic compromis prin înobilări artificiale. Uneori fantezia lexicală duce la flexiuni ce pot fi văzute ca o comedie, cort ambulator, mărgeane căzute ochi ventuzii, prunduri flăcărăse, medievalitatea verii, zbatere sisifă etc.

Tudor George e numai aparent un descriptiv, iar sarcă sa poezică se zbat apelative tropice orale, cu stilizări narative ce nu sint departe de un barochism disciplinat și tandru, precum în **Cupola Bărăganului**. Dar contribuția esențială a poeziei sale e sonetul, considerat o piatră de încercare a tuturor poezilor și mai cu osebire a celor mari, un fel de piatră flozofală a Poeziei. Cantitatea impresionantă de sonete (ne referim în primul rând la trilogia sonetelor: **Sonetele aeriene**, 1972; **Armura de sudoare**, 1972; **Bazarul cu măști**, 1973) a determinat pe unii critici să-l considere pe poet a avea un viciu al artificului, ca și de către analizarii sau mașinării lingvistice complicate. Ba ceva mai mult, preluind o idee dintr-o tabletă argeziacă și s-au adus imputații cum că ar avea o predilecție rebușistă și ar cultiva un constructivism lingvistic, imputații care se întorc până la urmă în favoarea poetului. Iată un sonet care definește cu **asupra de măsură** căutarea dificultății, virtuozitate formală, utilizarea unor termeni vetuști ce oferă și un anume context ludic, poetul simțindu-se în livrestic

ca-n elementul lui: „Din infim spor păduri regenerează! / Visează-n pulberi hydre palimblaste! / Dintr-un zgrăbunt preling recife vaste! / Stă-n vrejul flasc Hecatonchiri de groază! / Miriță-i forma agrării noastre / Din zdringul limbii poți stîrni cea loază, / Cea iederă-virtej. Tai-fun — emfază, / O scară pină-n pronii, or prăpaste! // Cu ochiul ager, uită-te și zgurma / Mișunile tîmte-ntr-un corp-puscul, / Heraldica popoarelor din urmă, — / Nestinsul soare-nchis în bob — ni-nuscul! // Clorchini, dă-mi, Bachus! Cîntă-mi Meleomeu! // Universu-i scris numa-ntr-o genă!“ (Proteu)

Tudor George s-a consacrat cu voluptate artei sonetului, ajungând la o dexteritate spontană, propunând o viziune a lumii, ilustrată prin forma predilectă a **dulcelui stil nou**. Sonetul devine un receptacul în care poetul toarnă meditații ca și pamflete, mărturisind ce ține de partumul timpului (un volum din 1975 poartă chiar acest titlu) sau declarații erotice ce ține de un catechism renascentist (Catechismul iubirii, 1977).

Poetul are o disponibilitate verbală pozitivă, o locvacitate utilă poeziei supraernatizate a secolului nostru, prea puțin interesat de o comunicare mai extinsă a misterelor lirice. Într-un sonet cere cititorilor (mai exact ascultătorilor) să nu se impresionați numai de haina „giuglarului“, spulor de sonete, ci să ia aminte mai ales la turnura festivă a versului: „Te uita la zdreanța mea din peticii toată / Dar nu te uita la versu-mi sclipitor — / La haina lui distinsă și bogată, / Al cărui metru sint și eroitor...“

Ca structură artistică Tudor George e un debordant, nu un facil, scriind fără rezerve, fără cenzuri interioare, fără convenții, fiind, chiar în sonete, un spirit liber, de-o sinceritate neretînută, contribuind într-o mare măsură la dezmetizarea lirismului românesc de azi.

Dar poetul nu este numai un „făcător“, un artizan care „poetizează“, ci chiar un exeget al artei sonetului. O dovedește prin laborioasa cercetare cuprinsă în cele două volume din seria **Cartea sonetului**, apărute în 1987 și 1990. Nu se prezintă aici un istoric dar și o estetică a sonetului; sonetistul descifrează un mit al speciei, înțeală ca o „inmatricare“ a spiritului în forme fixe și nu numai ca un joc sterp și criptic sortit desfătărilor combinatorii. După Tudor George sonetul se constituie drept prototipul aceluși mult discutat mimesis care, prin intermediul semnelor, redimensionează o a doua natură.

Cartea sonetului e scrisă cu o foarte

mare atașare de ipostaza de sonetist; spunem asta pentru faptul că expunerea istorică a speciei și a autorilor de sonete este dublată de exemplificări, fie de traducerea unor celebre texte de care se face vorbire în expozeul istoric fie de sonete-dedicații semnate de Tudor George. Astfel de exemplificare o facem cu sonetul lui Baudelaire, **Correspondențe**: „Natura e un templu cu stîlpii vii, prin care / Adesea se-nfiripă cuvinte-n vagi ocoluri; / Pe-aici răzbate omul, prin cordri de simboluri / Care-i răsfrîng cătarea-n priviri familiare“.

Cartea e opera unui poet cult, instruit în materile de poetică și estetică în general, descoperind și aspecte mai puțin cunoscute din istoria poeziei. Ni se vorbește de Dante, Petrarca și Michelangelo, dar și de Cecco Angiolieri, un sonetist cu o circulație redusă în spațiul cultural românesc.

Un aspect nou al operei lui Tudor George este poezia realității imediate sau mai exact poezia elementelor, a lucrurilor care la prima vedere nu par a intra în universul poetic. Astfel în volumul **Inventar celest** (1982) în ciclul „Infernul derizoriu“ mai ales obiectele formează subiecte de sonet: Masa, Fereastră, Frescă, Scaun, Laț, Jilt, Tirbușon, Nai, Măr, Așcuțitoarea, Pat, Jgheab, Paharul, Pecete, Șisu, Cravata, Călmara, Cămașa, Calorifer, Radio, Gramofon, Furculiță, Ceasornic, Ploscă etc. Exemplificăm acest aspect cu sonetul **Călmara**: „Albastru iezor sunetu, mi-i spata / Și ochiul cu cereștile lui ape; / Stîloul precum ciuta, mi s-adape / La Mitica-Sorginta-de-Cerneală! / Un cer întreg ca-ntr-un ghioc mică e / Și-aia, ca-n-o ureche-n scoica goală / Un sorb neptunian, o virtejală / Pulsind uranienele potoape! / Imi voi sorbi, aia, dintr-un singe / Din cosmică, sublima Călmara, / Într-o clepsidră ce veninu-și stringe / Ca Sepia, repopul-sindu-i iară! — / Repopulind, cu versurile mele, / Un proaspăt cer și-un nou ocean de stele...“

Tudor George este, așa cum nu era greu de bănuț, și un fel de trubadur, ce glosează cu mult spirit textele lui Shakespeare sau ale altor poeți ce intră în sfera lui de grație. În volumul **Catechismul iubirii** (1977) fiecare sonet este precedat de un fragment din sonetele Marelui Will: „Amorui! tot amor, oricit de laic / Și-oricit de necioplit te-ar paste-amice, / Nici Laura nefiind, nici Beatrice — / Cometa ce te prinse-n arc voltaic! // De vreme ce îți dragă, n-ai ce zice / Dacă paștele-n amoi, sau ritm ironaic, / Nici dacă n-are vr-un sigil arhaic, / Pe stema curții tale să-l aplice...“ Am citat comentariul la un motto clasic, un fragment din **Sonetul CXXX** de Shakespeare **Bruneta Doamnă**. Aceste replici la sonetele dedicate lui Shakespeare, certifica o virtuozitate greu de atins. „Imbrățșez, scrie undeva Tudor George, truda lingvistului liric, poezia trecută prin studiul limbii și obsesia metrică, temeinică strădanie pentru împerecherea inedită a cuvintelor, potrivirea cuvintelor în constelația lor cea mai strălucitor-grăitoare, precum și primenirea și însănătoșirea continuă a tonusului limbii noastre, în care inventivitatea lexică a poetului are menirea ca, în spiritul limbii sale să releve acele noțiuni-heteroisis, acele pilpile ale unui străfund luceafăr.“

În acest sens, metafora nu mai poate constitui un simboloc etimologic-sibilnic, sinecdocha ținde să devină certitudine în planul lingvistic, adevăr implacabil nimbă de revelație, cuvintul se revitalizează și recapătă vigoarea și valențele sale, îmbogățindu-și caratele, iar poezia autentică nu se mai sinchisește de palidele reverberații dialectale...“

Poetul se declară un închinător bahic scotind închinarea drept o funcție istorică: „C-am închinat paharul clipocitor cu stele / Și prea slăvit-am viața la marile ospete, / Din inimă, de-abunce, un imn al vremii mele / Va să răzbată, pururi, prin vechi letopisețe!“ (Văleat).

În acest sens, metafora nu mai poate constitui un simboloc etimologic-sibilnic, sinecdocha ținde să devină certitudine în planul lingvistic, adevăr implacabil nimbă de revelație, cuvintul se revitalizează și recapătă vigoarea și valențele sale, îmbogățindu-și caratele, iar poezia autentică nu se mai sinchisește de palidele reverberații dialectale...“

În ceea ce privește structura sonetelor pe care le scrie putem adăuga menținea că poetul nu ajunge la o impletire formală a expresiei, nici la un inevitabil manierism, păstrindu-și un tonus fluid, necăzind într-o rutină a automatismului, ocolind cabotinismul calofii, abordând această formă fixă cu un protocol ceremonial. Și ceea ce este mai interesant pe plan moral-estetic e faptul că Tudor George, alias Ahoe, are siguranța că în poezia sa are rezervat un fotoliu de onoare în Olimp: „Si-atitea temeri, bucurii ce-am strins — / Precum Hercul, spre slava-ți le-aduc, Joe, / Si-nspre Olimpul tău de nepătruns, / Înalt — de fum — columna mea: Ahoe!“.

Sculptură de Gheorghe Iliescu Călinești

Emil Manu

13 întrebări pentru...

ȘTEFAN AUG. DOINAȘ

1) Stimate domnule Doinaș, după revoluția din 1989 am asistat la tot felul de metamorfoze, una mai spectaculoasă decât alta. Se înțelege că destule au avut loc și în breasla noastră. Vi se par firești? Ce a determinat apariția lor?

În orice breaslă, metamorfoza și năpărlirea sunt fenomene organice, firești, care confirmă prin varietate identitatea fermă a unei personalități. Un vast câmp de manifestare se oferă astăzi tuturor spiritelor care nu s-au simțit în largul lor pînă acum doi ani: ecloziunea acestor eflorescențe nu poate să fie decît îmbucurătoare pentru cultura română. Dar Revoluția a creat vai! și un fel de maidan al veleitarilor, un teren de antrenament și excese de tot felul ale unei liote de pseudoliterari, golani în toată puterea cuvîntului. Sau, poate, ar fi mai potrivită comparația cu o scenă goală, luminată de o rivaltă orbitoare, pe scîndurile căreia se-nghesuie acum o sumedenie de indivizi de tristă reputație, care — apărînd cu măști de împrumut în roluri de protagoniști — se hrănesc cu iluzia secretă că nimeni nu va recunoaște în zelul lor de astăzi scirboasa lor rivnă de trespăduși din trecutul nu prea îndepărtat. Ce se poate face în fața unui asemenea fenomen? Timpul nu se scirbește de nimic, iar bunul simț — în pofida a ceea ce spunea un filosof cîndva — nu este deloc facultatea cea mai răspîndită la contemporanii noștri.

2) În ceea ce vă privește, vă găsesec neschimbat. Sau, mai bine zis, n-a reușit nimeni să vă tenteze cu un portofoliu ministerial, cu o misiune diplomatică. Cum rezistați?

Vă mărturisesc, amuzat, că, imediat după decembrie 1989, ofertele în acest sens n-au lipsit. Unele erau de-a dreptul uluitoare. Poate tocmai de aceea, n-a fost nevoie de nici un fel de rezistență din partea mea pentru a le respinge: era o chestiune de simț al măsurii. În general, deși am făcut politică încă din perioada studenției mele sibiene, și deși mai tîrziu am ajuns să fiu chiar o modestă victimă a politicului, această activitate nu mă atrage acum decît ca subiect de meditație, eventual de descriere aplicată sau de analiză, dar nicidecum ca teren de manifestare practică. Fără a arăta nici un dispreț față de asemenea îndeletniciri, îndrăznesc să spun că viața mi-a oferit satisfacții mai substanțiale decît un portofoliu ministerial sau o misiune diplomatică. Și, pe urmă, dacă e vorba să ne jucăm cu situațiile sociale, de ce nu ne-am juca puțintel și cu cuvintele: oare un veritabil scriitor nu este, în același timp, un ministru și un diplomat al Republicii Literelor?

3) Rezistența și, eventual, refugiul în literatură vă exprimă mai bine într-o perioadă cînd politicul a invadat și acaparat mai toate sectoarele vieții sociale? Considerați că aceasta e menirea oricărui scriitor autentic sau, dimpotrivă, artistul trebuie să-și urmeze epoca?

Nu e vorba de un refugiu: în literatură, în cultură mă simt acasă, iar sentimentul acesta prețuiește — pentru mine — mai mult decît orice. Cît despre raportul literaturii cu politica, despre rolul artistului în societate, — firește, ele pot să se îmbine, și chiar armonios. Într-un climat de libertate, orice activitate pentru a fi rodnică trebuie să se întemeieze pe o opțiune serioasă, iar această opțiune nu poate să fie decît rezultatul unei bune cunoașteri de sine. Un adevărat scriitor, cred eu, se va concentra întotdeauna, cu toată ființa sa, asupra domeniului în care poate să producă valori. Politica și activitatea literară nu sunt deloc incompatibile, și există artiști care n-ar fi acceptat ușor

să le separe, și să aleagă între ele. Dar, în general, am impresia că menirea unui artist nu este aceea de a-și „urma” epoca, ci aceea de a se ridica, de a se smulge din mijlocul ei, pentru a o reprezenta — fie negînd-o, fie confirmînd-o — la alt nivel. Cei care contestă astăzi, în aceste vremuri tulburi, utilitatea atitudinii politice au tot atîta dreptate — dar nu mai multă — ca și cei care se cred chemați să lupte pentru o idee. Bineînțeles există situații extreme, cînd problema se pune altfel: nimeni nu are vocația războiului, de pildă, dar în situații-limită nimeni nu are nevoie să se eschiveze... Să fim, însă, serioși: în pofida spiritelor, atît de ascuțite și de încinse, „ne batem” cu săbi, de lemn, încă. Iată de ce, cred eu, cei mai inversunați luptători ai momentului sunt saltimbancii...

4) Revistele și ziarele, după o explozie postrevoluționară, își restring activitatea, unele chiar dispar. Revistele literare sînt cele mai afectate acum. Nu se prea citesc, se vind greu. Ca și cărțile, de altfel. A intrat oare literatura într-un con de umbră sau se poate vorbi chiar de o modificare a gustului pentru lectură?

Se poate vorbi și de una, și de alta. E drept, nu parcurgem o perioadă prea propice lecturii, și este evident că gustul literar al marului public este în derută. Suntem bombardat zilnic cu știri senzaționale, opinia publică e mereu solicitată de evenimente politice foarte grave, pacea lumii e amenințată în diverse puncte ale globului, suprafața morală a societății noastre actuale este teribil de agitată, — toate acestea nu favorizează înclinarea spre literatură, nici stabilirea unor opțiuni ferme în cadrul ei. Omul de astăzi citește oarecum la întimplare, cam tot ce-i cade în mină, în funcție de mijloacele de care dispune pentru a-și procura cărțile din ce în ce mai scumpe. Apoi, să nu neglijăm nici concurența televiziunii.

5) În ceea ce mă privește, eu cred că reînnoirea la literatură e foarte aproape. Iarna aceasta începe să semene atît de mult cu alte ierni, judecînd după frigurile care ne-au cuprins pe toți. Ambiguitatea termenului subliniat se înțelege. Cu ce fel de lecturi am putea încălzi pe cititorul român, atît de rebegit azi ca și ieri?

Stimate coleg, e clar că nu ne vom încălzi cu lecturi, în orice caz nu cu lecturi literare. „Reînnoirea la literatură”? La ce fel de literatură?! Poate că oamenii ar suporta mai bine greutățile prin care trecem, dacă cei ce se află la cîrma țării ar explica — o singură dată, dar răspicat, așa cum a făcut un nu prea simpatic (nouă) om politic englez la începerea războiului — că trăim ani de teribile încercări, și că e nevoie de anumite virtuți pentru a depăși cu brio o asemenea epocă. Iată de ce cred că, la iarnă, lecturile noastre vor fi tot ziarele, în care vom căuta fie semnele unei vieți mai bune, fie justificarea acestei vieți atît de dificile. Și apoi, o iarnă foarte aspră, în cursul căreia vom fi cu toții supuși aceluiași regim termic, va mai atenua, poate, inegalitățile sociale care au început să se manifeste agresiv, care sunt absolut firești într-un stat capitalist (cum vrem să devenim), dar pentru care o seamă dintre noi nu au înțelegerea necesară.

6) Nemulțumitul condițiilor vitrege în care trăiește mai poate evada într-o lume utopică, ideală, oferită de creator sau arta capătă alte dimensiuni în actualul moment? Pe cine mai servește și în ce fel?

Fruct al imaginației creatoare, arta hrănește în mod substanțial imaginația compensatoare, aceea care furnizează

nemulțumitului seninătate și împăcare cu sine iar celui prea placid, neliniște și aventură. A ajuta evaziunea din imediat este una din funcțiile artei, neîndoios: a se vedea exorcizarea plictisului la Laforgue, goana după „nou” la Baudelaire, fascinația exotismului la Mallarme etc. Dar rolul ei nu se reduce numai la atîta. După opinia mea, ea servește, întîi de toate, formării-de-sine (desigur nu în sensul unei pedagogii pestalozziene). Să nu uităm că fiecare om vrea să evadeze nu atît din imediat, cît din sine însuși, și că — în privința aceasta — un milion de dolari le servește unora mai bine decît orice capodoperă literară, fie că e vorba de Don Quijote, de Conte de Monte Cristo, de Război și pace. Setea de exorcism, de aventură, de pitoresc, de senzațional etc., așa zice: în general, de cunoaștere și fericire, — nu se satisfac îndeosebi prin scufundarea în paginile unei cărți. Labirintului bibliotecii, drag lui Borges, îi este preferat labirintul real al unui parc englezesc. Cine credeți că face cea mai mare concurență cărții, care e un condensat de viață? Viața însăși. Utopiile nu slujesc multimilor, ci conducătorilor de mulțimi...

7) Scriitorul W. Saroyan îmi spunea cîndva că în America e atîta libertate încît creatorii americani nu prea au ce face cu ea. Această, mai degrabă, îl dezorientează, fiindcă se creează atîtea stiluri cite personalități se ivesc. Într-o societate ca a noastră — imi zicea pe atunci — arta e mai aproape de legile ei firești, fiindcă atacă mai organizat și mai subtil relele sociale, recurgînd la parabolă și utopii. Am ajuns și noi într-o societate plină de libertăți? Cum îl judecați pe Saroyan pentru răspunsul său?

Îmi permit să spun că Saroyan n-are dreptate, că greșește de două ori: o dată, pentru că rolul artei nu este acela de „a ataca relele sociale, recurgînd la parabolă și utopii”; a doua oară, pentru că o mai serioasă meditație asupra a ceea ce înseamnă un regim de dictatură i-ar fi dat o mai justă idee despre libertatea de creație. Cu ce ar putea să ne supere situația — pur teoretică, de altfel, — a unei culturi în care ar exista „atîtea stiluri cite personalități”? Să nu confundăm libertatea cu libertinajul. Libertatea e core-

lată cu responsabilitatea. Oricîtă libertate ar exista într-o cultură, personalitățile reale nu apar cum se ivesc pericla după ploaie. În atmosfera mătațată a libertinajului proliferază personalitățile de bilci, scriitorii „la dă”, cei care scriu pentru un puț gata format: producătorii de literatură de consum. Adevăratul scriitor își mează publicul propriu.

8) Apropo de stiluri și, eventual, de modă, care credeți că vor prinde viitorul timp? Va deveni jurnalul mai interesant decît ficțiunea? Literatura documentului va invada pia-

Literatura documentului a invadat deja, de cîva timp, piața noastră literară, iar fenomenul nu e chiar atît de explicat: tot ce a fost cîndva interesant și acum revanșa asupra cenzurii va dura situația aceasta? Probabil: timp cît cititorii nu vor ajunge la țietate: căci, la un moment dat, auticul poate să te plictisească — țietate ca și impostura. Probabil zureii trebuie să-i mulțumim că, la — nu și în altă parte — jurnalul i a devenit mai interesant decît ficțiunea aceeași întrebare se pune și aici: va dura gustul pentru indiscreție, tru amănuntele cotidiene ale unui sonaj istoric, sau chiar ale unui or rind? Să nu uităm că, în general, grafia cuiva ne interesează în m în care povestește viața unui cre a unei personalități. În sensul ac putem spune că biografia e umbrare, nu invers. Pe cine ar interesa, la amănuntul biologic, viața lui nescu, dacă n-ar fi viața unui ge Cititorul de rînd, mare amator de grafii, caută „unicitatea” trăirii, lutul clipei de extaz, de hiperlucite, de prăbușire psihică, situația-li în general, — fără să știe că „moitul unic” și „trăirea aparte” țin de fabul: nu sînt comunicabile. Lite ra misticilor e o dovadă.

9) Se zicea, cîndva că poezia re nească ar fi printre cele mai bune Europa. Cu alte cuvinte, la a vel, sîntem de mult pe bătrîn. e nent și nu oricum. Aveți unele con țări, unele rezerve sau considera spusele conțraților erau determ de un anumit context politic?

Din momentul cînd literatura no

Sculptură de Aurel Ilieanu S

a început „să aibă voce“, noi am fost mereu în Europa. Eminescu, de pildă, nu este deloc un romantic minor, ci unul dintre marii romantici ai lumii; firește: nu prin „romanțele“ lui, pe care publicul mare le cîntă. Lui Blaga, cu greu i-aș putea afla un echivalent în poezia europeană modernă, în ceea ce privește profunzimea lirismului, vibrația metafizică a verbului, producția de inefabil. După cel de al doilea război mondial, încet și cu mare dificultate, lirica noastră a izbutit să recîștige dimensiunea interioară a tradițiilor sale. Cui datorăm această — să-i zicem așa: renaștere? În primul rînd, teribilei experiențe istorice, acelor ani tragici care s-au decantat în expresia poezilor. Apoi, poate chiar regimului de îngrădire a libertății, care a obligat spiritul nostru la acel minimum de „travaliu de încifrare“, de filtrare, de „construcție verbală“ a sensibilității și exprimării, fără de care nu există poezie mare. Dar, mai mult ca oricui, o datorăm existenței unor autentice personalități, a unor vocații de netăgăduit, a unor oameni care și-au făcut din arta lor destinul lor: cu încrîncenare și cu subtilitate, în ciuda oricăror opreliști și vămi, acești oameni au căutat și au găsit valorile adevărate ale lirismului european, au comunicat cu ele, s-au lăsat stimulați de ele, au intrat în concurență cu ele. Pentru că poezia este (și) autografă: se hrănește cu sine însăși.

10) Dumneavoastră ați tălmăcit multă poezie. Ați avut chiar cutezanța — pentru unii uimitoare — de a traduce o carte, deja transpusă în limba română. Ce v-a nemulțumit de ați recurs la acest gest?

A traduce poezie înseamnă a te hrăni cu poezie: un proces care implică deopotrivă cunoaștere și participare, distanțare și identificare, rezervă și dăruire de sine, modestie și orgoliu. Cînd tradus Faust — cred că la această operă faceți aluzie, nu? — m-a animat, întii de toate, plăcerea și ambiția de a face un lucru greu, pe măsura profesorului meu Lucian Blaga. Excelenta lui traducere, pe care am admirat-o și degustat-o în liniște într-o vreme cînd eram profesor la țară, mi s-a părut, cu trecerea vremii, că pe de o parte datacă ză ca vocabular, pe de altă parte că nu este destul de fidelă originalului, fapt explicabil prin puternica personalitate lirică a traducătorului. Dar, aceste „motoare“ psihice odată pornite, ceea ce a însuflețit munca mea de peste cinci ani de zile, a fost bucuria de a-l demonta și remonta pe Goethe: de a demonstra că limba română se poate astăzi măsura cu limba germană, dacă nu ca limbaj filosofic, în orice caz ca limbaj poetic. Să nu uităm, însă, că am dat peste un teren prielnic: în Faust însuși, mai ales în partea a doua a tragediei, sunt evidente semnele indubitabile ale unei performanțe de prozodie, ceea ce m-a făcut să mă simt în elementul meu. În fine, orice traducere de poezie este act de iubire, în care cel iubit moare și renaște pe buzele iubitorului...

11) Într-o discuție cu un tânăr poet, mi s-a sugerat o idee care, sincer să fiu, m-a surprins inițial. Citindu-vă domnia sa câteva texte v-a așezat într-o familie spirituală boghesiană. Vă recunoașteți într-o asemenea descendență? Prin ce? Ce vă desparte?

Cititorul meu, la care vă referiți, are și cultură literară și intuiție. Mă bucur pentru el. Dar mă bucur și pentru mine, întrucît un aspect al scrisului meu a fost „citit“ așa cum merită. Într-adevăr, de mult timp — de cînd l-am parcurs pentru întia oară și am scris despre el în „Secolul 20“ — Borges m-a captivat. Urme ale acestei pasiuni pot fi găsite în unele poeme ale mele din perioada 1960—1965. Mai recent, începînd să scriu și proză, a fost normal ca o anumită afinitate să iasă la lumină, să capete un contur mai pronunțat. Să precizez că n-am fost niciodată prea entuziasmat de poezia sa: ceea ce m-a fascinat au fost narațiunile sale atît de stranii, de tulburătoare, de încărcate de fior metafizic, de rafinate. Temele lui principale — obsesia cărții, labirintul, specularul și speculativul, raportul între original și copie, adică fascinația dublului, livrescul ca sursă de inspirație, truculența falsei bibliografii, enigma și rebusul etc. — toate acestea formează un mic sistem stelar pentru mine, și nu arareori mă las pradă vertijului lui. Ne desparte, cred, raționalitatea lui excesivă, austeră; și, decurgînd de aici, deci ca o consecință a faptului fizic al orbirii sale, care l-a împiedicat să simtă senzualitatea formelor concrete, a rămas la o oarecare

distanță de un spirit prea rece, geometric, hiperintelectualizat.

12) Nu-mi amintesc să fi fost contestat cu vehemență, dar nici adulat fără rezerve. Fiindcă ați tipărit multe studii critice, dedublați-vă puțin și fiți, în câteva rînduri, criticul cel mai exigent al lui Ștefan Augustin Doinaș. Iluminați apoi zonele nevăzute de alții.

Ori vreți să fiți amabil, ori memoria vă face feste. Oricum, țin să precizez: am fost și contestat cu vehemență, și adulat fără rezerve. Deși în primul moment nu mi-a făcut plăcere, nici critica, nici lauda, nu mi-am ieșit totuși din piele: nici de rușine, nici de bucurie. Mi se pare cum nu se poate mai firesc, și chiar consider ca un semn de bun augur (mai ales pentru vîlța postumă a operei!) ambele aceste atitudini ale cititorilor sau criticilor mei, chiar dacă ele se bat cap în cap. Tot ce am de spus, în acest moment, despre mine ca scriitor, e recunoașterea unei situații incomode în care m-am plasat — și, după cum se vede, nu încetez a mă plasa — eu însumi: am scris prea mult și — culmea! — o fac mai departe. Faptul acesta mă expune, firește, multor observații, dintre cele mai felurite. Este, însă, un risc asumat: o activitate prelungită în timp nu poate să fie, chiar și valoric, fluctuantă; dar, pînă la urmă, socotesc eu, ceea ce contează este ansamblul ei, mărturia unei spiritualități active care se confruntă mereu cu realul din jur și cu propria sa realitate. Rostul meu nu este să am opinii despre mine însumi, ci să le suscit.

În ce privește invitația de a „ilumina zone nevăzute de alții“, oricît de detașat m-aș preta la un astfel de „joc“, el ar echivala totuși cu mărturisirea unor nemulțumiri privitoare la recepția de care a avut parte opera mea. Or, eu n-am dialogat niciodată cu criticii mei, considerînd că, pe de o parte, e dreptul — ba chiar obligația lor — să aibă opinii extrem de personale; iar, pe de altă parte, că această operă răspunde singură ori de cîte ori este „întrebată“, și totodată „se apără“ mai bine decît ar face-o o intervenție directă din partea mea.

13) De obicei grav și exact în tot ceea ce faceți, am descoperit la ultima Conferință a Uniunii Scriitorilor că nu sinteți ocolit de ironie, una foarte usturătoare. Ce șansă îi acordați acesteia într-o literatură care, sperăm, va fi necruțătoare cu o realitate mult mai comică decît altădată?

Ironia, oricît de mușcătoare, nu cred că ar fi de ajuns în împrejurarile în care ne zbatem astăzi, pentru „a pune la punct“ lucrurile care nu merg bine în țara noastră. Realitatea noastră socială actuală este nu numai comică — ceea ce ar conferi maladiilor sale un caracter benign: ridicolul nu ucide; ea este, vai!, grotescă, ba chiar tragică. Dar se pare că noi, Românii, n-avem dimensiunea tragicului, și — ca atare — nu vom putea să ne trăim tragedia proprie în toată profunzimea ei. Dacă nu putem să așteptăm nimic din partea Parlamentului, ce am putea să așteptăm din partea Literaturii (vedeți, pentru a echilibra comparația, am utilizat litera mare). Un nou Caragiale? O atare apariție în Republica Literelor noastre n-ar face decît să arate cu degetul, poate, dar nicidecum să taie în carnea vie a buboaielor. Nu de comici și de satirici avem nevoie acum, ci de scriitori cu simțul tragicului, care să împingă un întreg popor spre zonele centrale, incandescente, de angajament existențial, ale Istoriei. Avem nevoie de un Fichte care să articuleze ad hoc câteva fulminante „cuvîntări către națiunea română“. Mi se poate obiecta că îl avem pe Cioran, așa cum a fost, și așa cum este acum: exilat de bună voie în altă patrie, aceea a limbii franceze; adică, la suficientă distanță pentru a putea să ne biciuiască după cum merităm. Da. Dar la ce ne folosește? Ca să citești tragismul pe care-l divulgă un gînditor cum e Cioran, trebuie să ai ochi pentru tragic. Deocamdată, noi n-avem ochi decît pentru ris... Poporul român este un Don Juan cărui degeaba i-a apărut în față statuia Comandorului...

București, 2 nov. 1991

Interviu realizat de
Marius Tupan

O ISTORIE ILUSTRATĂ A LITERATURII ROMÂNE CONTEMPORANE

văzută de Ion Cucu

„A mai plouat aseară pe străzi la Guadelupa“ — Ion Caraion

Leonid Dimov a schimbat macazul trenului oniric

Nina Cassian privește realitatea la scara 1/1

Adrian Marino anunță o nouă Biografie a ideii de literatură

Virgil Cândea este preocupat mereu de documentele continuității

Lăcuste în halate Șireturi în salam

„Căci sint tânăr hagiarniu
Și n-am praxis ca să știu“
L. Iliade Rădulescu

(...) O caniculă neașteptată dă buzna și se lăsa peste bieții bucureșteni, neprevăzuți dar ingaduitori. Intre Mistrul și Alimentara din Hasdeu, soții Pricunda s'ar cuveni să cheltuiască un pumn de mănucă, și totuși... O practică mai consistentă privind aprovizionarea cotidiană rar îi lămurit, pină azi, că nu vor fi singurii care să se îndrepte spre Alimentara, acum, cind în întreg cartierul pitește ațâțitor mireasma unei vesti colosale: s'au descărcat pui! Și i-ar fi înducinat să urmeze alt traseu: s'apuce binișor pe Grădina cu cai, să se prelungească pe cinciul descărcat al fostei Dimbovițe, scundă-și hainele de ziduri și garduri și excavatoare și pompe, să depășească intersecția Hasdeu-Dej-Pârvan și, pasamou-se tot pe vaiurile și mloase și praștăle ale cheului, să-și depună trupurile peșind de speranțe la capătul (actualmente) potoului zumzăitor, fiind însă mlașcă necanică, ei nu procedară astfel. Or, cum începea la locul de muncă durezza și, uneori, reclama sacriiții. Dacă în acest moment ar ploua cu broaște, ei n-ai, și mai umzi: în loc să înainteze, vizuina cu coatele și genunchii și palmice acumite viguros în pumni-timonă, cei doi analognează (respectuos, cum e și cazul unei perechi ajunse la anii lor). După nici zece pași, sint desparți brutal și pericu, zăornic ridică ea giasul: Iubituie, unde ești? Zăornic ridică el brațul (terminat în unghi drept cu lungul port-figarei din chihlimbar care ocrotește o jumătate de țigară): Aici, aici, acum te-ajung! Cum s-o mai ajungă?! Ca și cum ar fi sărit exact în acel virteț viclean ce te imbie, la Dunăre, te absoarbe și te face prizonierul lui, Dan Pricunda se trezi smuls de lingă consoartă, reținut, capurat, rotit, înfășurat împrejurul propriului pivot, iar împins înainte, iar împins înapoi. Desigur, țigara i-a zburat, noioc că elegantul țigareții mai atiră între degete. Cind reuși o mică fentă spre dreapta, unde-i loc destul datorită gangului de după magazinul de piine, își trage răsufierea încercind să raționeze asupra cauzelor formării turbionului uman în care a fost amestecat fără vole. E momentul cind Anamaria se va dilațanța și mai nevrăgic de el, încit, dacă Dan n-ar purta acel sombrero din pai (vietnamez, i s-a spus, hm.) și papucii cu talpă și toc înalte, ea ar fi îndreptățită să se considere singură pe lume, abandonată, nimeni, Voci gifiite, Miriiele, Călcături, Frecări. Mirosurii (de gunoala nestriase, de transpirație, de parfumuri și deodorante și săpunuri extravagante). Dar mai ales un carusel de halate colorate în fel și chip. „Damascul european s-a mutat aci“, îl trecu lui prin gind. Lipit de-un stîlp de susținere care tale accesul în gang, cu pumnii la piept și coatele în față, pierdu minute de aur tot gindindu-se ce naiba se petrece. Numai că stînd pe loc, nu va rezolva nimic. Așa că se dezlipește de stîlp, se desprinde ca un gindac de-o grindă și reintră în suvol. E flancat, pentru început, de două halate albe (de la Farmacia de lingă Veneția? de la magazinul de piine? de la frizerie?) dar imediat ocilit, depășit, strins la mijloc, răsucit și împins înainte de o uniformă kaki (o blondă scurtută, epoleți de căpitan, deci lucrează la Comisariatul sectorului 6, pe Pompiliu Ellade), de tref halate albastre (tutungerie? aprozar? toneta de cărți? sifoane?) și de alte ci-

teva halate galben-posomorit (mercerie? marochinerie? artizanat? legătorie de cărți?) sau vopsite încert (cosmetice? pizza? apicola? șantierul dimbovițean?). Iată de ce Dan Pricunda, subit inspirat, se dorește tăun. Ar putea să zboare pe deasupra capetelor. Ar putea să înainteze, deci, fără probleme, chiar și să mai ințepe pe cite unul sau alta, așa, de-o chestie... Halatele se lăcustesc monobloc. Trotuarul vibrează, se arciuește sub pași, asfaltul face burță, umilit. Marea umană întințete un singur lucru și, în acest sens, intenția colectivă coincide cu intenția lui Pricunda. Deși nici unul dintre halatele înregistrate de el n-ar băga mina în foc că știe cu precizie ce anume s-a descărcat la Hasdeu (pui sau găini sau coroși sau ficat de pasăre sau curcan sau rațe), parola își menține valabilitatea: a-venit marfă! Asta ajunge. Sigur, respectivele halate și uniforme numai în mică proporție au reprezentanți la coadă, ceea ce înseamnă că numai puține dintre ele vor beneficia de o poziție convenabilă. Așa raționează Dan. N-o mai zărește pe Anamaria. Ceva îi spune că totuși, ea a ajuns. Undeva. Fie și la capătul cozii. Dar ajuns. Numai că el nu raționează realist. Deoarece năvala halatelor se produce prin toate căile de acces spre potou — iar nu cum crede el, că numai dinspre Kogălniceanu. Apoi, greșeste apreciind că marea umană își va desfășura forțele într-un eventual ordonat, odată ajunsă la liman. Pentru că halatele cu ecuson se grăbesc să-și înfigă fanioane în chiar primele duzini de cumpărători, busculada și vociferările atinșind, acolo, cote maxime. Fapt care, e la mîntă oricui, diminuează proporțional sansele celorlalți, nîște naivii cumînți, ce și-au ocupat locurile funcție de clipa debarării. Și nu-i vorba numai de numărul mare al uniformelor și halatelor năvălitoare ci și de o bruscă și fatală restructurare a calității celor angajați în cursă: fiindcă ecusoncele ce-atiră la piepturi dezvăluie cui are ochi să vadă posibile servicii care, într-un viltor apropiat, ar face viața mai seducătoare celor care au ochi să vadă... Te împinge, te calcă, te zdrobeste, și-o la înainte, ba te și apostrofează un halat albastru? El și! Mai închizi un ochi, mai te faci că nu s-a întimplat nimic. Altminteri, cine-ți mai pune deoparte un cartus de țigară uscate? Cine-ți mai oferă o duzină de capsule de sifon intacte? Cine-ți mai înlesnește obținerea unui carton de ouă nevătămate? Și cine-ți mai strecoară ultimele aparții din Globus sau Romanul de dragoste? Niimeni! Te-mpinge, te calcă, te zdrobeste, și-o la înainte, ba te și apostrofează un halat alb? Păi, dacă te ții fudul, adio tunsoare din brici, adio un medicament din import, adio tu plombă care să nu plesnească peste două zile, adio tu piine și japoneze proaspete, adio tu sampon cu sulf, adio tu oja-sidef... Și așa mai departe. Încit Pricunda își face sînge rău degeaba. Îi vine să urle, să urecheze, să scuipe și să palmuiască? El, și?! O să-i treacă. Bine c-a descoperit-o pe Anamaria, undeva în spate, departe. Înapoia ei, nu mai mult de douăzeci de persoane. Prin urmare, virtețul omenesc dimprejur, pină a ajuns el aci, s-a rupt, s-a ramificat, a dispărut, unde? Pentru Dumnezeu, unde?... În dreapta Anamariiei, splaiul, acum răscolit de buldozere și excavatoare. Pe porțiunea asta se lărgeste albia râului, constrîns acum să curgă norotos și pătat cu uleiuri, mult în dreapta. Inghe-suit între înalți grinzii metalice, Dan își întoarce privirea dinspre santier spre

Anamaria, care-l zimbeste cuceritor, calm, de parcă n-au fost despărțiți abuziv prin năvala turcică a uniformelor, salopetelor, halatelor: Iubitule, bine că te-am recuperat. Cind îți zăream pălăria, cind iar te pierdeam. Arătai ca un inotător în largul Olimpului, gata-gata să se scufunde datorită circeilor. O aude. O vede. Însă în cutiuța lui craniană încă mai zuruie vocile amalgamate ale torentului care l-a purtat pină aci. Rămii pe loc, mă duc în față să vad ce șanse-avem. Nu, o să fac eu figura asta, își dezlipește el buzele. Mai tirziu mergi tu. Oricum, te anunț că avem înainte cel puțin două sute. Ce două sute, domne! se-amestecă o doamnă, din spatele Anamariiei. Sint pe puțin trei! Și cu cei ce se mai lipesc, A, iubituie, tocmai îi povesteam doamnei, Istrate Ecaterina, garderobieră la Municipi-pal, Atunci se schimbă situația. Sint numai ochi și urechi. Ai și fost, iubituie, și-ți mulțumesc. Îl sărută scurt, după ureche. Apoi îl sopți: Ai transpirat tot. Și cred că borul pălăriei tale mi-a rănit fruntea. El își saltă puțin sombrero și-l sărută locul probabilei răniri. Dădu s-o pupe încă o dată, cind un strigăt din preajmă îi alungă intenția: Bă-mpărate! Ia vin bă-ncoace!

„De la intii aprilie o să mincați salam cu Zola!“ (Vocile orașului).

La picioarele lor, dincolo de povirnișul abrupt al malului excavat, cineva a strigat iar acum gesticulează frenetic. Don maistru, io nu mai lucru cu-mpăratu! Cind să-l pun la ceva, iel dă să cadă! Se-mpiedică-n șireturile-alea, fir-ar! Dan și Anamaria urmăresc scena. O vagă senzație de irealitate îi adulmecă pe-amin-doi. Poate că-i firesc: vocile, mimica, deplasările, inșeși utilajele aceloră nu prea le-apar ca aparținînd lumii oamenilor, adică lumii de-aci; agitată, inghe-suită, transpirată, furioasă... și datorită accentuatei denivelări de teren, și datorită unui anume calm, a unei levitații lente a tocmai vocilor, mimicii și deplasărilor indivizilor purtînd salopete și cizme și caschete-șepci și mănuși zdrențuite. Nu-i posibil, sint dispuși să-și zică privitorii, ca aceștia să fie frații, semenii, congenerii noștri, cită vreme ei sint preocupăți de altceva, cită vreme ei se mișcă de parcă ar respira anaerob, cită vreme ei vorbesc apăsate de împărați, și-returi și mama dracului mai ce, iar noi, aștilaltii, de sus, ne agităm, sperăm, ne frămîntăm... Necalificați și în felul de-a privi de-aproape clasa muncitoare, soții Pricunda (și alții asijderea lor) se înșală iar. Cel apelat maistru adineauri, e de fapt un bărbat de virstă și talie medii, sprincenat și mustăcios și care dovedește o curlozitate, și asta medie: Unde-i mă împăratu? Aicișea, dom Coches! Un tînr slăbuț, desirat, încovoiat sub greutatea unui neam de teavă lungă nu apare, nu se ivește din pămîntul bulbutat, pur și simplu pare a fi fost dintotdeauna acolo, a fi fost totuna cu pămîntul bulbutat, răscolit, scrijelit pe care-l calcă, altfel grîjiului, cu tenisii săi depravați. Auzî împărate, io zic să dai dracu fandoseala și să-ți legi șiretele ca lumea! Și mai zic că pe zuluca asta te-ai invirtit de-o oră lipsă! Ca ce, sefu? Ca de-o pildă, lumină-ia-ta. Faci stînga-mprejur și-ți iel alte șirete, să nu-i mai auz p-ăștia că se leagă... Dacă tot ieși, adă și niște piini. Pe tîmpu meu liber, sefu? Bă, tu chiar vrei să-ți tai două ore? Cu miinile înfipite în solduri, Dan a urmărit scena. Acum, omuleții de la subsoi se despart. Tînrul în-genunchează. Fier-betonul geme în atingere cu maica glie. Bălatul își plesnește de citeva ori salopeta stîrînd fluturi de praț consistent și se grăbește să ocolească gropile și urmele de șenile, bălțite, și să urce malul puțin mai departe, în direcția Izvorului, chiar în zona unde potoul se îngroasă (semăînd cu gușa unui Boa constrictor recent sătul) ca s-o cotească în unghi drept spre intrarea în Alimentară. De fapt — în raionul de salamura Gospodina. Așa deci, mormăle Dan, îi face semn consoartei că pleacă să vadă ce se întimplă în față. O ia din loc, fără grabă, mai curînd meditativ, al zice și curios: chiar se duce bălatul ăla după șireturi și piine? Chiar o să-i scadă o oră de muncă seful?... Unii își dezvăluie lăcomia venită din bucuria de a trăi, se gîndește Dan, ocilînd pe margine coada. Alții își demască lăcomia supraviețuirii. Prima categorie are ceva jovial într-însa ceva lejer, negociabil. A doua e vulcanică, întrucîtibilă și se leagă printr-un cordon teribil de ferm de animalitatea ancestrală a omului. Și unii, și alții vor carne, fie și de pui — dar cită deosebire între cei foarte puțini, care asteaptă acum aici salvind la gîndul rotisorului pus a-

casă în priză, și cellalți, marea umplutură a cozii, care-și troznesc fălcie de flăminzeală, de post negru împus de o religie politică generalizată subtil pe cit de categoric și în care nici unul dintre aceștia nu crede!...

„Diferența dintre un leu și un dolar este de un dolar“ (Vocile orașului).

Cei cincizeci-șazeci care sint în apropierea ușii duble a magazinului, din care se selectează cite zece pentru intrare, sint atit de inghesuiți (nerăbdarea? triumful? unii apucă? inerția?) încit îi apar lui Pricunda sudăți între ei: un bizar meterez crenelat, din fier forjat. Și tocmai acest meterez trebuie să-l străpungă puștul desirat, împăratul! Dar nu se poate! Ce să caute el la pui? Uite că are ce să caute, îi replică realitatea naivului Dan, care se opri aproape de coroana compactă a copacului-format-din-cetățeni-ahtiați, Maestre, fă pași! Sigur, la rînd, ce ești de la țară?! La rînd! La rînd! Hai, nu fă pă dășteptul că nu ne-ai văzut! Nu vreau pui, stați puțin, se justifică împăratul, imi trebuie doar salam de vară. Las' c-am mai auzit noi de-alde-ăștia care cică nu și p'ormă. Zău, pe cuvintu meu, doar salam de vară. Tot carne e! precizează un tip înalt, bine legat, probabil, apreciază Pricunda, unul din garda care face ordine. Poartă un gostum lejer de vară (deja?) și o cravată asortată, nu mai puțin pantofii din piele vizibil naturală, poate că din import. Ei așa! Mie-mi trebuie patru șirete! Își descaltă tenisul drept, fețele din pinza arată ca dracu, totuși tălpile mai rezistă, e clar. Uite, insistă tînrul, priviți, n-am șirete! Așa că iau salamul, îl belesc (face gestul cu pricina) și-i scot măduva și, Aaahh! Ohhhhoahh! se auziră exclamații. Dați-mi voie, vă fac proba imediat. Mai mult curios decit binevoitori, citiva îi fac loc să treacă și destul de repede tînrul reapare purtînd victorios salamul în mină, ridicat deasupra umărului. Într-adevăr, puștul înlătură poșhita uleiului transparentă, despica salamul și trage cu două degete dinăuntru o sfoară!... Pe care o arată, glorios, apoi se apleacă sub nasul privitorilor și-și innoadă „șiretul“ și, fluierînd satisfăcut, pleacă lăsîndu-i pe toți cu gurile căscate. Însă mitingul explodă pe loc, impetuos: Nu'spoa' domne, asta ne-a fraierit, Văzuși ce-a făcut, Ce să vad, stăm ca proștii, iel umflă salamul și, ușcheo, Păi da, și-a făcut omu șirete, că n-avea, Fii neamule serios, neamu prost tot neam prost, Prost, neprost, și-a luat omu p'apica și ne-a lăsat mască, El n-am io drentate cind zic ș.a.m.d. Pricunda se surprinse surizînd nițel strîmb. Pe chip i se citește că l-a plăcut numărul puștului. Dădu să plece înapoi, unde fi e rîndul, dar renunță, auzînd vorbele unei femei, în sîngia lui („Grasă și rumenă ca o chivuță din Săcele“, o să-i povestească el Anamariiei): El doi ani pe santiere musulmane, c-o fi, c-o păți, că-l acolo altă religie, așa că omu stă-n post negru de femeii, ba-i și cară nevetei acasă lanțuri din aur d-alea pentru git, labe și glezne, cum a văzut el pe-acolo. Dar ea ce să facă ăia doi ani? Păi ea dă cu păsărica-n populație. Așa, ca să nu uite cum e!... „Doamne, răi mai sintem“, mormăle Dan. E remarcă lui stereotipă, lansată ori de cite ori ascultă poantele unor bancuri cinice. Colește iar coroana copacului-format-din-cetățeni-ahtiați și se-oprește în dreptul unui puț sau ce-o fi fiind tunelul vertical recent săpat sau numai recent descoperit ca să fie racordat, la ce? Un bărbat virstnic, cu salopetă vărulită, stă ingenucheat și vorbește cu un altul — Pricunda se-apleacă să zărească chipul celuilalt, dar nu descoperă decit o șapcă-coif pe care scrie ceva, lîterele sint pe alocuri șterse, și brațul celui care șurubărește ceva, oricum, manevrează o uriașă cheie franceză și tot își schimbă poziția, mișcările îi sint înșoțite de clefăitul scirbos al cizmelor afundate într-o pastă mloasă din care numai șobolanii lipsesc. Deodată șepcosul își înalță fruntea: Cind vine bărbat'su, se scrie la ziar. Da ia zi, coloșă ce se dă, c-auz băicăreală? Oase pentru carne. Hai, dă-i bătaie că ne-apucă noaptea. Da mneatale ce dorești aicișea? Pricunda tresări, leșînd greu din vi-sare: Privesc și eu clasa muncitoare. Avu grija să zică asta pe-un ton căutat admirativ. Auzi, ia privește matale mai de coloșă, c-acilea noi lucrăm. Și mai lungeste-ți pantalonii-ăia pă cur, că te văz om în toată firea!... Se îndepărtă nu fără regrete. Îi plac cei cu gura slobodă. Îi consideră imuni la infarct, și azi mor atîția oameni datorită infarctului. (...) Fragmente din romanul Sfirșit de mileniu în București.

radu cange

Dumnezeire

Umbre de ingeri cad în jurul meu,
Zboruri nepipăite de privire,
Și aripi largi care sporesc lumina,
Iar trupul imi devine diafan.

Zoresc la nu știu ce, ca-n amorțeață,
Mă-mpieticesc în pace și-n iubire,

Ieri toți dușmanii, însăși perfidia;
Pe mine doar nu am a mă ierta.

Sufletul în palmă

O liniște grea
apasă pe lucruri...

O liniște grea
de tunel
unde reflectoarele
ascunse te surprind
cu sufletul în palmă.

Îmi este și teamă

Nu aflișați zimbete
pe fețele voastre
de sfinși, chiar dacă

aveți de ascuns ceva
în grotlele din vol.
Lumina mea este atît
de puțină, încit nu vă
poate pătrunde și, să vă
spun drept, imi este
și teamă de gîndurile
voastre ce atiră deasupra
capului meu precum
sablă întunericiiului.

Statuia de fildeș

O tristețe
mă înconjoară —
o lume a tăcerii.
Singurătatea suieră,
șarpe veninos.
Pe nesimțite, respectul
pentru moarte se preface
în statuie de fildeș.

TRANZIȚIA POLITICĂ ACTUALĂ

Metamorfoza unui sistem de semnificații

ROMÂNIA - OCTOMBRIE 1991 (II)

4. Ne temem de o revenire la dictatura comunistă, ne temem de o dictatură de dreapta, ne temem de militari, de fosta securitate, de orice, numai de ce trebuie să ne temem nu ne temem. Țările Estului european, și odată cu ele România, au a înfruntat amenințarea unei singure forme de dictatură: dictatura financiară. Modelul sud-american, modelul coloneilor greci și altele similare sunt simple fantasmă, pentru motive care nu mai merită să fie menționate aici (cel mai elementar din ele este acela că o armată, care nu poate sau nu mai poate organiza o țară în chip comunist, trebuie să se bazeze pe mari averi și pe mari șefi de industrie, pe Kruppi, pe armatori eleni, pe mari latifundieri argentinieni sau peruani; armata nu are cum umbla pe la poarta fabricilor ca să culeagă dări firave; armatele dictatoriale costă mult, ele nu pot fi întreținute decât de grupuri prospere — desigur este inutil să ne mai referim la patriotismul armatei noastre, în care credem din tot sufletul și care să sperăm că va rămâne nu doar una din luminile existenței noastre, ci și o dovadă a caracterului nostru național). Adevăratul model al primejdiei noastre este modelul oferit istoriei de către Antonio de Oliveira Salazar. Un profesor de economie este singurul care își asumă în 1928, într-un moment de gravă criză economică finanțelor portugheze, Patru ani mai târziu el este dictator.

Persoane din cercuri financiare franceze apreciau, în particular, nu demult, că întreaga politică a Cehoslovaciei este determinată de concepția economică și bancară a ministrului de finanțe al acestei țări. O influență politică similară pare să aibă ministrul de finanțe al Poloniei. Nu se pune problema unei voințe dictatoriale sau măcar a unei aspirații la autoritate publică din partea acestor miniștri. Nu avem nici un motiv să suspectăm sistemul politic românesc drept atât de slab sau ineficient, încât să poată fi luat în posesiune efectivă de către financieri — orice nivel ar ocupa aceștia sau orice funcție ar îndeplini; dar în țările în care nici o hotărâre luată de autorități centrale sau locale nu poate funcționa decât contrasemnata de oamenii de finanțe, cind nici o lege nu se aplică decât în măsura în care este agreată de aceștia, atunci este clar că trebuie vorbit despre o formă foarte exactă de dictatură, fie că accia care o exercită știu sau nu știu ce fac. S-ar putea răspunde că dictatura presupune arbitrar în timp ce exercițiul financiar implică supunerea în fața unor necesități — oricune are însă o anumită experiență în administrație știe foarte bine că decizia în materie financiară este la fel de mult un proces opțional pe cit este oricare altă decizie, că și aceasta implică riscuri și conduce uneori la eșecuri și că, desigur, consecințele ei se răsfrâng obligatoriu dincolo de sfera economico-financiară. Dictatura comunistă chiar, a început ca dictatură polițienească și a sfârșit ca dictatură financiară. Oriunde s-a instituit dictatura financiară — în Portugalia lui Salazar, de exemplu — rezultatul a fost, după un eventual succes limitat, obtuzitatea socială, incultura, sărăcia. Prosperitatea nu se obține din artificii bancare (după cum nu se obține nici în condiții de ignoranță financiară) ci se obține prin descătușarea energiei spirituale a națiunilor, prin transformarea actului spiritual în act de voință colectivă. Libertatea, asumarea riscurilor, îndrăzneala, competiția, demnitatea oferă cheile descătușării.

Ca națiune, nu cred că simțim pînă de riscurile unei prea lungi dominații financiare; adevărata noastră șansă ar fi însă aceea ca financiarilor noștri — oameni recomandați insistent pentru competența lor deosebită — să realizeze marele avantaj pe care îl au urmînd cu fidelitate voința politică, în locul actului invers, acela de a impune oamenilor politici o mult prea abstractă voință financiară. Toate cele trei forțe ale statului — armele, oamenii de ordine și banii — trebuie să funcționeze unitar pentru scopurile și interesele eterne ale națiunii.

5. O altă dilemă: statul domină economia de piață, sau economia de piață este dominată de stat? În statele democratice, de tradiție, economia cu sistem global nu a scăpat de sub controlul statului. Statul nu intervine, desigur, într-o afacere anume, statul reglează astfel sistemul încît afacerile să se desfășoare, în medie cel puțin, în avantajul națiunii. Sistemul comunist a căutat să controleze fiecare detaliu economic și, ca atare, a scăpat de sub control ansamblul. Într-o economie în constituire — acum la noi, precum la începutul capitalismului occidental — relațiile de piață evoluează sălbatic și, nu rareori, merg în detrimentul națiunii și al statului.

Statul democratic modern influențează relațiile pieții pe două căi: direcționînd concurența și intervenînd direct în concurență. Dacă statul intervine prea mult el distruge economia, dacă intervine prea puțin lasă ca economia să distrugă statul.

Statul comunist a distrus economia; statul post-comunist se lasă distrus de economie. În primul caz activitățile economice sînt greoaie, în al doilea caz ele evoluează anti-național. Pentru moment noi sîntem confrunțați cu o combinație a acestor două situații.

Influențarea concurenței, statul modern o practică mai ales prin politica sa de taxe. Dacă General Motors, ori industria de automobile, vor tinde să se manifeste dezavantajos pentru Statele Unite în ansamblu, Congresul S.U.A., va reduce taxele de import pentru automobilele japoneze și germane. Ciștigurile americane globale vor scădea ușor pentru o vreme, dar General Motors va reveni, de îndată la ordine, și va face politică economică națională.

Intervenția directă în concurență statul o realizează mai ales în calitate de cumpărător. Un stat sănătos este unul din principalii cumpărători ai pieții. Acest fapt îi permite să impună oricînd o politică națională. Dacă o întreprindere, ori o diviziune administrativă a țării acționează distructiv asupra restului economiei, sau țării, statul va reduce cumpărăturile de acolo, în arme, bunuri de interes social, bunuri culturale etc. Dacă Boeing nu face o politică utilă națională, atunci forțele aeriene americane se vor dota cu aparate Douglas sau Lockheed. Compania Boeing va deveni curînd ascultătoare.

România nu își poate permite un joc al taxelor și, cu un buget sărac, nu reprezintă decât un cumpărător derizoriu. Întreprinderile românești, abia constituite într-o formă nouă — incluzînd aici și băncile —, încearcă din greu să își constituie principii de politică proprie. Interesul național, într-un astfel de context, abia dacă mai reprezintă o amintire. O piață la începutul constituirii domină, prin capriciile ei, statul român. Soluția nu este alta decât întărirea capacității de acțiune efectivă a statului: un buget mai mare (inclusiv prin asumarea unor impozite sporite), pe piața unui leu convertibil. Jocul taxelor și al comenzilor de stat vor aduce coerență într-o economie care, liberală fiind, nu poate înceta să evolueze ca sistem integrat. Apoi, producția crescînd, impozitele scad. Austeritatea nu înseamnă practica unor bugete mici, înseamnă, dimpotrivă, creșterea veniturilor statului, cu o deplasare a cheltuielilor dinspre individual către colectiv. Statul nu trebuie să aibă o autoritate de factor administrativ (de tip comunist), ci autoritatea de factor economic, asupra economiei, așa cum se întîmplă în întreg sistemul euro-atlantic. Această autoritate i-o conferă cetățenii, prin munca lor și prin contribuțiile lor. Cînd sistemul funcționează integrat, reducerile de impozite stimulează inițiativele productive. Dacă statul nu este el însuși un factor al economiei de piață, atunci nimic nu mai poate reține această economie să se transforme în simplu teren de speculă.

6. Imaginea României este considerată astăzi ca dezastruoasă — desigur, aceasta nu fără îndreptățire. România nu merită prin calitățile și defectele sale o astfel de imagine, dar se poate foarte bine afirma că o merită prin aceea că nu s-a ocupat cu alcătuirea programată și efectivă a imaginii sale. Imaginea României a fost făcută de alții în chip organizat și planificat — și anume de cei interesați într-o construcție negativă, defavorabilă țării noastre. Sînt nenumărate aspectele sub care poate fi considerată prezentarea de sine a României. Două dintre acestea merită să fie luate în considerație, pentru faptul că sînt nu numai noive, dar și relativ greu de identificat, într-un caz sau altul, și deci greu de izolat și contracarat.

Primul dintre acestea poartă numele de confuzie. Este o armă la care apelează nu puțini. Repet ceea ce am scris cu o vreme în urmă. Varianta de maximă agresivitate și neonestitate a confuziei este practicată de Laszlo Tokes. Tehnica este cunoscută și catalogată. Se joacă un gen de delir pragmatic condus. Despre Transilvania nu se argumentează în nici un fel — nu se fac afirmații clare, se vorbește aproape fără obiect dar, în discurs, această Transilvanie apare ca o entitate izolată, care se cere salvată (de cine? de ce primejdie?). Atunci cînd este vorba să călătorească în străinătate, dl. Tokes refuză: nu își poate lăsa conaționalii neapărați (să îi apere de cine sau de ce anume? cum îi apăra dînsul? ce va face?). Bazele psihologice ale unei asemenea metode sînt clare: absurdul creează mai multă emoție decât raționalul. Ceva grav s-a întîmplat cu Transilvania (cînd? și de ce?), iar acest ceva periclităză maghiarimea (cum?) — necunoscutul este mai înfricoșător decât cea mai gravă condiție cunoscută.

Tehnica absurdului și a confuziei funcționează bine pe terenul psihicului modern, suficient de comod spre a dori să ajungă la concluzii fără a se implica în raționamente. În problemele decisive pentru el însuși, omul de azi verifică totul

pînă în cele mai mici detalii; în tot ceea ce nu îl afectează direct, el preferă să reducă realitatea la impresii. Pentru toți cei care nu au cunoscut Transilvania, aceasta nu este decît numele unei nedreptăți, făcută poporului maghiar. Adevărul rezultă din enorma complexitate a realului — impresia falsă este confortabilă ca un fum de țigară.

Impresiile sînt domeniul asociativității — dacă acest om îmi produce un sentiment neplăcut, tot ceea ce va face el va tinde să aibă un iz neplăcut. Neclari noi înșine, în raport de condiția noastră — politică, economică, existențială, culturală — permitem oricui neclarității în imaginea lor despre Transilvania, sau despre România.

Cel de-al doilea aspect negativ constă în ideea despre centralismul imaginii. S-a format credința, primitivă și penibil de simplă, că imaginea unei națiuni și a unui stat o formează autoritatea centrală, eventual un departament specializat al acesteia. Un ministru al economiei sau industriei, într-o țară avansată, nu gestionează economia sau industria — singurul lucru pe care îl face este acela de a orienta, în general, activitățile din domeniile amintite. Eventual, acel ministru intervine în punctele slabe ale sistemului, oferind reglaj, suport și ajutor în depășirea unor dificultăți limitate.

Un departament al imaginii României nu poate face și nu trebuie să facă prezentarea națiunii sau a statului nostru. Prezentarea și imaginea României sînt făcute de întreaga națiune, de fiecare individ, de toate structurile statului. O instituție guvernamentală specializată nu are a interveni decât spre a orienta ușor, nestresant și natural, activitatea firească producătoare a unei imagini naționale adevărate.

Țara noastră nu va ieși din penumbra sa decît atunci cînd fiecare român va realiza că România va fi înțeleasă doar dacă el însuși va căuta să înțeleagă și să transmită înțelegere, și nu va fi cunoscută lumii decît printr-un efort general, în care chiar el trebuie să se implice.

7. Sîntem la aproape doi ani de la pulverizarea autorității comuniste, pretîndem că principala noastră problemă este remanenta unor structuri și paternuri comportamentale comuniste, dar nu dispunem nici măcar de un singur studiu autentic — fie și mediocr — asupra comunismului românesc. S-a spus că dispariția bruscă a partidului comunist a avut multe inconveniente pentru democrație — de exemplu, acela că aspirațiile comuniste nu au mai fost drenate în mod recognoscibil. Realitatea este alta: procesul comunismului, prin dispariția partidului, nu a putut beneficia de voința de clarificare și delimitare a foștilor membri de partid, în chiar structurile partidului. Anticomunismul românesc, îndreptățit și îndirijit, este slăbit totuși de haotism, de absența unei cunoașteri clare și sintetice a fostului partid comunist. Ne sfîșiem între noi, pentru faptul de a avea puncte de vedere doar ușor diferite asupra comunismului, dar avem dificultăți în a descrie evoluția partidului comunist în România. Cînd aceasta va fi fost serios cercetată, multe probleme ale României vor evolua firesc spre soluții mai bune și, oricum, durabile.

Fostul partid comunist din România are a fi examinat sub aspectul relațiilor cu națiunea și cu ideologia comunistă. Relația cu națiunea a avut două etape. În prima dintre acestea partidul comunist s-a aflat în afara națiunii, dominînd-o și condiționînd-o aproape exclusiv prin forță. Propaganda, în acea perioadă, a avut un caracter pronunțat agresiv. După 1960 partidul comunist s-a integrat națiunii. Faptul nu înseamnă că națiunea a adaptat ideologia comunistă; mai curînd partidul comunist s-a detașat de aceasta lent. O mișcare similară a urma, din punctul de vedere al raporturilor cu națiunea, și securitatea. Despre diferența de atitudine partid comunist-securitate am scris într-un alt loc (eseul „Variantele intelectului comunist”, 1990), dar curba situații lor față de națiune și față de ideologie a fost aceeași. Nu înseamnă că națiunea s-a devotat partidului comunist sau securității dar, precum două metale într-un contact îndelung ajuns să se suzeze spontan, tot astfel aceiași oameni ajungeau să trăiască într-un grad mai înalt sau mai jos viața națiunii lor și viața uneia, altele sau ambelor instituții despre care vorbim. Desigur, au existat atît în partidul comunist cît și în securitate, oameni care s-au exclus cu totul prin modul de a fi, națiunii căreia ar fi putut aparține.

Sub raportul relației cu ideologia, partidul comunist a fost o vreme instrumentul comunismului. După 1956 partidul comunist nu a mai reprezentat comunismul decât în aparență — în realitate separarea partid-ideologie fiind profundă. După 1968 majoritatea membrilor de partid erau adversarii comunismului (eventual nedeclarați sau declarați doar în intimitate). În consecință, la început dictatura comu-

nistă a fost exercitată de întreg partidul ulterior ea a fost exercitată de un grup tot mai restrîns, din cadrul acestuia și din cadrul securității. Nu este meritul ni-mănui că lucrurile au evoluat astfel — este meritul inerentei normalități de gîndire și de simțire a celor mai mulți oameni, care nu pot accepta la infinit distorsionarea realului. În felul acesta nici partidul comunist și nici securitatea nu au devenit forme ale opoziției în raport cu nivelul de conducere a structurilor statului, dar ele au încetat să suporte participativ aceste structuri, pînă cînd ele s-au prăbușit, la noi și în toate țările vecine, în cursul revoluțiilor lui 1989. A avut loc o degradare și dezintegrare sim-lilară celei a vechiului regim francez, înaintea Marii Revoluții. Precum rous-seauismul penetrase în nobilimea franceză, tot astfel acum noncomunismul pă-trundea, chiar inactiv, în structurile comuniste.

Ar fi deosebit de ușor de analizat comunismul românesc, aceasta prin simpla amintire, recunoaștere, și, uneori, prin atență cercetare, a modului în care unii au întărit poziția comunismului în partid și în restul instituțiilor utilizate pentru opresiune, pe cînd alții au diluat comunismul reducînd la ineficiență și partidul și securitatea, aceasta citeodată chiar și numai prin simplu comportament uman normal — prin identificarea unora și a celorlalți, prin stabilirea ponderii unora și altora, a raportului lor numeric. Obiectivitatea și nonagresivitatea doar garantează însă cercetarea.

8. Nenorocirea este că în regimul comunist, toate elementele identificate drept oponenți potențiali erau scoase, într-un fel sau altul — prin închisori, neatribuirea unei poziții sociale îndreptățite, persecuții, obligare de a emigra etc. — în afara vieții firești a națiunii. Faptul are o consecință dezastruoasă, în prezent: s-a alcătuit, abia acum, o opoziție, nu rareori (desigur nu totdeauna) accentuată desprinsă de real.

9. Pe teritoriul nostru au încercat să pătrundă imperii și — fără a fi reușit să ne domine cu totul, ori să ne destrame — ne-au răpit, fie și episodice, părți ale ființei noastre. Să fim perfect conștienți de situația de fapt: oriunde au existat cîndva imperii există acum probleme naționale — în Cipru, în India și în Africa de Sud, în Transilvania, în Moldova, în Cehoslovacia, Imperiile sînt cele care au lansat minoritățile împotriva majorității, spre a domina ansamblul. Noi sîntem într-o situație bună, între cei altădată în-trați în sferele politice ale unor imperii. De ce? Pentru că statele noastre — și, în final, România — nu sînt produsele acestor imperii, ci țări care au contribuit, secole după secole, la diminuarea aroganței imperiilor. Lucrul acesta ar fi bine să nu fie uitat. Pentru a fi eficient, acest adevăr trebuie să pătrundă în viața noastră, în educația școlară, în programele de dotare a armatei. Iluziile imperiale par să dureze secole. Idealurile naționale sînt încă mai durabile pentru că omul preferă abstracției concretei.

10. România și poporul român au fost și vor rămîne, poate mereu, bariere geopolitice și un teren pentru dispute. Uneori putem fi transformați în bariere, împotriva interesului nostru și putem fi angranați în dispute cu totul contraproductive pentru noi.

O Românie puternică economic și influentă politic poate fi o stație de trans-mitere mai departe, către Balcani și Orientul apropiat, a marii puteri industriale și financiare germane. Vrea, oare, toată lumea o Germanie deosebit de influentă în Mediterană de Est?

Strategia europeană este acum o proprietate americană, una franceză, o combinație a celor două, sau un teren de dispută a puterii americane și franceze? O Românie puternică și prosperă ar fi — într-o oarecare măsură — și un succes francez. Să fie acesta un lucru permis?

Problema centrală a politicii românești astăzi, este depășirea conjuncturii și incidențelor. Aceasta nu pot fi ocolite și rareori pot fi stăpînite suficient. Ele pot fi asumate și reduse la condiția de preliminară ale încercărilor în vederea unor mari scopuri. Este propriu spiritului să îndure cît este necesar pentru atingerea unui scop. Poezia, ca și onera politică eminesciană sînt adesea pătrunse, ambele, de un suflu tragic, dar — fapt aproape de necrezut — niciodată de exasperare. Așa denăși exasperările este prima necesitate politică a acestui octombrie 1991, în România.

(27—28 octombrie 1991)

Caius Dragomir

Mimesis și phantasia

Într-un eseu precedent am arătat că învăluirea și dezvăluirea reprezintă efortul transcenderii esteticului. Acest efort a fost întotdeauna miza de câpății a artei iar arta e singura indelectnică umană care vrea să nu fie. Căzute din metafizică teologia, filosofia, arta nu intră în concurență pentru a recupera spațiul în care au fost unite. Închisă într-un exoterism din ce în ce mai convenționalizat, teologia ajunge să se mulțumească cu viața de aici. Același lucru sau chiar mai rău i se întâmplă filosofiei care, exilată în neopozitivisme și analitisme, își consfințește decesul sub o lespede de abstracțiuni inutile. Doar arta, în pofida invaziilor de metaforism steril, rămâne teritoriul unde mai dănuiesc iecele și semintele încă mai palpabile. Din câte știu, prea puțini filosofi și teologi și prea mulți poeți moderni au băut pină la fund cupa cu otrava disperării. În locul băuturii de nemurire, „elixirul” unei morți mai rapide, în locul normalității omoare, curul îninteligibil! Dacă nu mai avem suris atunci să avem rinjet! Chipul placid și jovial al profesorului de filosofie a atârnat, de mecanica preului ce cădelnițează uitind că oricând poate fi a doua Venere, sint cele două mari trădări ale spiritului în lumea contemporană. Lor li se adaugă specia amorfa, inertă și gregară și de asemenea etajele de scriitori profesioniști care și-au vândut știința de nebunie în schimbul unei uniforme de fraze politate. Cu toate acestea, în pofida conformismului generalizat, tipărit, revolta nogația, care nu sînt altceva decît fața corosivă (spre lume) a afirmației blajine (spre transcendent) pe care poetul o rostește sau știe s-o tacă, nu au putut fi „mușamalizate”. Nici tiparul sau cenzura, nici premiile sau represaliile nu au fost capabile să devieze fluviul vertical fișnit din inima oferită spre sacrificiu întregului univers. În urmă cu zece ani am citit cărțile lui E.R.Hocke, **Manierismul în literatură, Lumea ca labirint și atunci am înțeles că mimesisul și phantasia sînt cele două direcții hotărîtoare de reprezentare în artă. Firește, de la bun început am fost atras de phantasia disprețuind mimesisul poate și pentru că îl asociază mimetismului. Dar mai tîrziu, tocmai din dorința de a depăși simpla înțelegere estetică și deschizînd analizei o perspectivă spirituală mi-a fost ușor să-mi dau seama că mimesisul este net superior phantasiei. Căci mimesisul nu este imitație stupidă ci are menirea să mențină suprafața lumii pentru a proteja miezul lumii. Mimesisul aparține învăluirii. De aceea, o artă mimetică în sensul înalt al cuvîntului este arta în care povestea se numește mit. Phantasia trădează mitul, mimesisul îl restaurează. Relația învăluire-dezvăluire capătă astfel o accepție necesară pentru un mai bun impact estetic. După Aristot, mitul este o sinteză a faptelor iar**

sinteza presupune esențializare, ceea ce anulează complet orice tentativă profanatoare de a coborî mitul la nivelul de story banal. În **Philosophia mirabilis** Anton Dumitriu prezintă cel mai bine natura aristocratică a mitului: „Dacă ne întoarcem acum la mitul grecesc... vedem că el... nu a fost niciodată considerat altceva decît o modalitate poetică de a ajuta gîndirea să sesizeze universalul. Preluarea lui în termenii concreți a viciat întreaga noastră înțelegere despre civilizația greacă.” Dar universalul, tot după Aristot, este „ceea ce există întotdeauna și pretutindeni”. Universalul, așadar, nu este o dimensiune extensivă și cantitativă, așa cum se înțelege în mod curent, ci însăși natura Ființei de a precede spațiul, timpul și toate atributele ce intră în „măsurarea” manifestării. E limpede atunci de ce mitul nu poate fi un story banal, ci sensibilizarea, simbolizarea universalului. Referindu-se la definiția aristotelică a mitului, Anton Dumitriu scrie: „Trebuie să ne ferim de interpretarea exclusiv modernă a cuvîntului *synthesis* (deși și aceasta e valabilă): sinteza faptelor nu înseamnă pur și simplu o compoziție a lor — unce lingă altele cum se face într-o povestire. Dacă traducem *synthesis* prin compoziție prin punerea laolaltă a unor fapte, traducem cuvîntul prin sensul lui modern. Dacă însă vrem să-l menținem înțelesul antic și grecesc singurul care poate explica textele aristotelice atunci trebuie să ținem seama că particula *syn* mai are înțelesul de conform cu, după... Prin urmare definiția aristotelică a *mythosului*, ca sinteză a faptelor, trebuie tradusă prin punerea faptelor în conformitate cu ce? Cu universalul pe care îl vor reprezenta, pe care îl vor pune ca *thesis*”. Rareori se poate întîlni o demonstrație mai bine argumentată în termenii raționali a unui adevăr suprarational. Universalul este dezvăluit atunci cînd faptele prin sinteză, prin punere de acord,

Sculptură de George Apostu

transformă narațiunea în mit și mimesisul în simbol. Altfel, învăluirea degenează în opacitate, după cum dezvăluirea alunecă pe făgașul phantasiei crude și mistificatoare. Dar înțelegerea mimesisului ca simplă imitație a fost începutul sfîrșitului. Personajele și-au pierdut transparența, conflictele s-au socializat, tragedia a devenit dramă, măștile au devenit carne. Revanșa atunci nu a întîrziat să apară. După Hocke chiar din ele înșimși au incolțit semintele modernismului. Lumea veche a tradiției, a mitului, a ferestrelor deschise spre zei își pierdea tot mai mult credibilitatea. Nu mai existau probe pentru realitatea de dincolo iar stелеle, treptat, ajungeau să fie explorate de lentilele coperniciene. Dacă nu mai e un înafară atunci rămîne un înăuntru, numai că și aici, în timp, s-a creat fundătura psihologică. Se ajunge astfel la convingerea că phantasia este superioară mimesisului pe motiv că acesta din urmă redă ceea ce se vede, deci, operație mai ușoară, în timp ce phantasia, ceea ce nu se vede, operație mai dificilă. Nu încapă îndoiială că eroarea pornește astfel dintr-o neînțelegere a reprezentării simbolice. Simbolul, pentru a rămîne simbol, trebuie să mențină

Sculptură de Iulian Ciobanu

Acolo sus, cu picioarele bine înfipte în mușchiul rugos, curbat ca un arc, cu bustul aplecat în față, deasupra golului, dar cu centrul de greutate mult înapoi, pescarul e gata în orice moment să răspundă chemărilor imprevizibile ale adîncului.

Fringhiile alunecă prin aer, plonjează în spuma talazurilor, o pătrund, coboară în lichidul verzui, zoresc spre profunzimi, înaintează prin întunecarea tot mai accentuată.

Segmentul aerian, sclipind în razele soarelui, riscă să devină cantitate neglijabilă față de sporul necurmat al dimensiunilor acvatice.

Și omul pare brusc suspendat, propulsat pe stîncă tocmai de impulsul acestui ghem submarin. Silueta umană devine o proiecție a craterului lichid, a obscurului infinit nematerializat.

Constantin Abăluță

distanța absolut necesară între realitatea sa vizibilă și realitatea invizibilă pe care o aproximează. Tocmai în respectarea unei asemenea distanțe rezidă și inefabilul mimesisului ca învăluire. Dezvăluirea, periculoasă, pornește de la abolirea distanței și deci crearea unei suprapunerii între ceea ce simbolizează și ceea ce este simbolizat. De aici, degradarea simbolului, caracterul magic al orcărei phantasii, caracterul ei de vedenie, de nălucire, de metaforă curtată de poeți nevrotici. Se observă deci că autonomia esteticului își are sorgintea într-o proastă, înțelegere a simbolului și, în consecință, în propunerea unei magii, cu totul nefirească, avînd în vedere natura profană a estetismului — cum e socotită îndeobște —, chiar dacă drapată sub tot felul de retorici prețioase ale unei pretinse „reliigii a artei”. Numai că „arta de dragul artei” nu prea există și tocmai atunci cînd estetismul se simte „stăpîn pe situație” se strecoară și virful de coadă al unei intervenții magice. Ieșind de sub raza spiritualului, arta nu are cum să evite intrarea în zona de influență a antispiritualului unde magicul lucrează „curat”, fără să lase urme. Dar urmele se descoperă așa cum musafirii unui Ivan sau Adrian își dau arama pe față. Nu știu în ce măsură ceea ce am spus poate constitui un argument în favoarea neautonomiei esteticului, dar cred că într-un domeniu atît de labil și accesibil ca cel al artei este mai utilă rigoarea aristocratică a unor principii „trăsnite” decît libertatea plebee a fanateziei „firosii”. Metafora, oricît de năstrușnică ar fi, de inocentă, de snoabă, are vocația breșei. Ea sparge un plafon o suprafață, un înveliș al lumii. Spre deosebire de ea, simbolul e bun conducător de flor metafizic și învește cosmosul. De aceea, o povestire realistă poate, prin cumințenia ei, să sugereze o parte din misterul nevăzutei, pe cînd o povestire fantastică, lipsită de racordarea la sacru, poate să producă bumăceala satanică în care literații ajurează ameziți de o vanitate absurdă și falimentară.

Dan Stanca

monica omescu

Noe

trei tunete
mi-au adus fluturi în casă
și zbateri
îl macină n colț lingă pat
greierii
fac timpanul să bată
și gheața!
urlînd
perforează fereastra
eu beau
atmosfera
prin moartea aceasta
de parcă mi-aș smulge
un fir de păr alb
și pește zilei
se arată în spasme
să ridă
de măștile
de pe tavan

Ureche

construiam nerăbdarea din narcotic
și pintece
ne durea exact undeva dacă moare
dansatoarea cu gleznelor pline de puric!
ne păsa ceva mai mult de urmări
avem fiecare dreptul la firele ei albe
din creștel
poldi — dacă știți — a secat de lacrimi
ne-au dat gata vîrstele ei
și lăcomia aproape isterică
a unei lacrimi lăfite pe iris
cușitul în inimă, răsucit
pentru ochii secați de bocitoare
ochii secați ai ultimei vîrste

săd oameni vorbind despre toate astea
de parcă ar scărpa de cuvinte
propriul lor os, sau venă, sau piele
ca și cînd asta le-ar produce purgație

sau cum și-ar mîncea cu poftă harbul
dinăuntru, fără să-l tale

goniți de pe stîrv, înghițiți de secetă
și totuși mai mulți și mai mulți
pînă cînd

Nici

nici dragostea
nu e

decît un
drog
de care
unii mor
greșindu-și
doza

Coloane de aer

am s-arunc cu mine-n garduri

înima spărgîndu-se
în cioburi de sînge și limfă
și cit aur ar fi dat aztecii pe ele
și cit aur irosind Dumnezeu
în părul femeii
conștiință amorțită — pervazul

ferestrei

apoi după ce-ți tragi
și al doilea picior după primul
dal vina pe destin
în timp ce cazii
coropișnițe cu făcl
primitoare deschise ca porțile raiului
viermișori cu tichia rotundă
copilărie
unde paștele mă-til
te ai dus

Zodia Apostu

Sculptură în lemn la etajul al treilea al Naționalului. Probabil, cea mai impunătoare adunare laolaltă a breslei sculptorilor credincioși celui mai cald dintre materialele ce le sînt la îndemînă — lemnul. Dar și mai fascinantă este **ideea** (a cărei obîrșie o bănuim doar) așezării acestui festin artistic sub zodia unuia dintre cei mai limpezi și originali exponenți ai sculpturii românești contemporane: **George Apostu**. Sînt, de acum, cinci ani de la săvîrșirea lui dintre vii, undeva, departe de țară, în preajma înaltelor spirite ale lui Brîncuși, Enescu, Titulescu cu a căror nobilă stirpe se înrudește. A murit deznădăjduit și în putere în pragul unei glorii europene pentru care era născut și căreia îi aparține precum diamantul într-o coroană regală. Opera și personalitatea lui creatoare au exercitat dintotdeauna un magnetism aparte. Apostu era receptat de toți, nu numai de prietenii și colegii săi de generație, drept un **destin mesianic al modernității artistice românești**. Gîndirea plastică a acestui „șef de școală” sui-generis a pus în mișcare un curent inspirator acceptat, grație unei capacități remarcabile de sintetizare a limbajului sculpturii, coerenței sale expresive și forței pe care o imprimă viziunilor sale plastice, formelor pe care le crea. Apostu a fost un modern în sensul sugestiilor brîncușiene, fără a fi, însă, niciodată abstract. Sculptura lui a avut întotdeauna un clar reperaj realist, în termenii celui mai evident concept figurativ. Dar estetica pe care

a dezvoltat-o personalitatea lui creatoare, a deslușit în spațiu formele și simbolurile esențiale, arhetipale, aș spune, ale universului real, redat în termenii lui cel mai obișnuiți. „Omul”, „Tatăl și fiul”, „Familia”, reprezentările zoomorfe ale micului nostru orizont domestic, formele închipuite ale zeller larii, ori ale mitologiilor noastre zilnice și de cînd lumea, totodată, lată ce restrîns este panteonul formelor și alegoriilor ce se constituie în suma gîndirii plastice a acestui artist fundamental al contemporaneității.

Asemenea coordonate spirituale și stilistice nu aveau cum să nu iradieze în epocă, să fascineze o lume de ciraci zeloși, ori de concurenți neputincioși a se ridica la **demnitatea „simplului”**, pe care Apostu o trăia, în opera sa, cu naturaleză. Astăzi, în spațiile de la etajul Teatrului Național, mai bine de 60 de sculptori români gravitează, într-o extraordinară concentrație de orbite stilistice, în jurul acestui solar simbol al artelor noastre spațiale. Și, nu întîmplător, întreaga expoziție crește din via fibră a lemnului, materialul cel mai iubit de **sensibilitatea** artistului; tot așa cum piatra a fost cea mai apropiată de **forța** acestui creator!

Nu ne putem îngădui decît o judecată globală asupra acestei manifestări artistice excepționale, pe care au înțeles să o onoreze, de astă dată, și desuți sculptori români din diaspora noastră artistică dintre cei pe care nu i-a mai „tolerat” în ultimul deceniu nici o galerie autohtonă de expoziții. Și prezența lor nu a fost numai una

Sculptură de Mihai Borodi

de complezență, pe socluri fiind urcate lucrări de ultimă oră ale celor în cauză. Lucrări de o mare diversitate tematică și stilistică, unite însă prin materia comună din care au fost plămădite și, desigur, prin idealul estetic cărora le sînt consacrate. Este un motiv rar ce ni se oferă azi, de a demonstra cu argumente artistice de o autoritate infailibilă, forța creatoare a breslei sculptorilor români, întrunind varii generații, de la venerabilii artiști ai poporului, ce încă mai sînt, la noii veniți în agora artelor. Surprinde plăcut inteligența compozițională a celor mai mulți, capacitatea lor de a conferi lemnului virtuți nebanuite, slujind pluralității expresive și bogăției imaginative, alcătuiind o modernitate a cărei substanță poetică are o vigoare și o prospețime deloc comune. Și aceasta, pentru că la temelie unii asemenea edificii artistice se găsește rădăcina acestor trunchiuri inexpugnabile ale lui Brîncuși și Apostu — cel mai pur emul al marelui deschizător de drumuri din sculptura universală a acestui veac!

Nu ne mai rămîne decît să transcriem aici, întru eternizarea clipei de geniu și dăruire a sculpturii românești,

numele celor ce au înțeles să se înmăruncheze drept **soclu viu al memoriei artistice a lui George Apostu**: Napoleon Tiron, Bata Marianov, V. Gaga, Maitec, Marian Zidaru, Cl. Filimon, N. Băndărău, A. Eberwein, I. Deac-Bistrița, N. Șaptefrați, I. Olariu, Aurel Vlad, Al. Grosu, Mircea Roman, Zoe Pop, I. Pirvan, Victoria Zida u, L. Russu, Dinu Cămpănu, Iliescu-Călinești, Vida Geza, Fl. Tănăsescu, N. Păduraru, R. Pervolovici, Călinescu-Arghira, Al. Ciutoreanu, M. Buculei, Darie Dup, M. Branea, Carmen Tepeșan, V. Corneșteanu, M. Borodi, Șerban Crețu, Gh. Marcu, T. Moșteanu, C. Iosif, Nică Petre, Ionel Ciughîță, I. Marchis, Rodica Pamfil, Bela Crișan, I. Măndrescu, M. Chirnoagă, I. Vlaslu, Mircea Ștefănescu, Iulian Anghel, Gr. Patrichi, Olteanu-Stîngă, I. Iancuț, C. Platon, V. Ivan, Cr. Bedivan, Dinu Rădulescu, Peter Balogh, M. Marcu, C. Tache, Barkoczy Veronica, M. Vultureanu, Vlad Ciobanu... O mențiune specială pentru „Memorialul” fotografic, care tutelează ca un epitaful spiritual întreaga expoziție, ce poartă semnătura inspiratului și neobositului **Mihai Orovcanu**.

Corneliu Antim

muzica

Festivalul muzicii contemporane franceze la București

Ia început a fost **Avantson-ul** Wandeii Mihuleac — „c'est l'avant-âge créé pour Nova Musica” (W.M.). Am pierdut „vernisajul” (un fel de a spune) al primei zile și nu regret. În relativă singurătate, un „muzeu” imaginar al muzicii (și nu numai al ei) are mai multă noblete și acuitate. Tristețea vîrșii a „așteptării”. Instrumente, „perle” strălucitoare în găoașea cutiilor (cam prea greoaie, parcă) de contrabas, fragmentele unor „obiecte” domestice, voci imprimate, așchii de oglinzi sugerînd principiul repetitivității, „La Table Basse”, „Le Trompe l'oeil du Roy”... Vizual, tactil, sonor. Un colț de draperie, mici accente prețioase, agresivitatea elegantă a „alămurilor” și, discrete, mici spații ale memoriei. Fotografii din copilărie, mărunte, multiplicabile, tapetînd (centrul de interes?) unul din „obiectele” compuse. Lipsește „modelul”, îmi spune Wanda. Era cam costisitor. Primul pe care l-am avut în institut, Modelul, deci. (Mereu nevoia viului într-o lume prea apăsător, poate, a ideilor).

Și totuși, spațiul... Un coridor al Radio-ului, între un perete lung pe care îl simt burdușit de sunete și ferestrele mari ce te îndeamnă la evadare. Dar unde?... Printre pupitrele înalte, un poliștist tînăr, placid, ba nu, îl observ mai bine, puțin neliniștit de „trăsnăile” pe care trebuie să le păzească. Natură „moartă” cu instrumente și poliștist...

Sufletul (generos, teribilist) al Festivalului este mai vechea noastră cunoștință — Daniel Kientzy. „Kientzy est au saxé ce que Fargier est à la vidéo. Ils devaient se rencontrer, ces fous de multiplicité”. (Jean-Paul Fargier). Am pierdut și prima seară, de improvizatie (Kientzy, Kurtag, Royon le Mée, Serge de Laubier), dar m-am reintîlnit cu Daniel în postura de „actor” (și nu unul oarecare). În video-muzicalul „Saxiste” de Fargier. Din cele trei momente muzicale „susținînd” imaginea (Thema de Horacio Vaggione, Goutte d'or blues de Bernard Cavanna

și Périple de Paul Mefano, cea de a doua mi s-a părut remarcabilă. Spații ale singurătății, multiplicabile, neliniștitoare, prin nemiscarea lor, populate doar de imaginea multiplicată și ea (prin diferite unghiuri de filmare) a cîntărețului la sax, „Goutte d'or”, un cartier sărac în nord-estul Parisului, un fel de Harlem în miniatură, dar depopulat aici, redus la doar contururile lui vibrante, căutîndu-l chinuitor pe „celălalt”. O melopee stranie, cum doar instrumentul „domnul K.” o poate „sună”.

Périple de Paul Mefano, scrisă pentru cei 70 de ani ai lui Messiaen, nu are nimic din muzica maestrului francez. E plină însă de spirit latin, umor și spumoasă improvizatie. Deplină libertate în care instrumentistul pare mai mult a „vorbi” decît a cînta. Dar există o distincție reală între limbaje? Daniel Kientzy pare a răspunde negativ și în prima piesă. În Thema, el se „conversează” cu instrumentul. E tîndru pînă spre limita eroticului, dar nimic licențios în asta. Ii dă din „suflet” său și-i răpește secretul respirației-sunet.

O nouă relație, totală, cu instrumentul, pe care, îmi permit din nou să-l spun pe numele mic, Daniel o simte și știe să o transmită. Nu sîntem altceva decît propriile noastre „unelte”, cuvinte, pare a spune/cînta minunatul, voios-enigmaticul „domn K.”.

Valentin Petculescu

Sculptură de Marcel Chirnoagă

tele-imaginea

Pe cîmp, printre bălării

hotărît lucru, emisiunea dedicată agriculturii din fiecare duminică, spre amiază, este una dintre cele mai interesante acțiuni civico-gazetărești dintre cîte se fac la TVR.

Prezența invitaților ne incită ori ne lasă perplecși, după caz. Așa se face că destul de recent am putut vedea pe domnul parlamentar Radu Ciuceanu răspunzînd, explicînd, somînd, în funcție de situație, referindu-se la scrisori venite pe adresa Comisiei pe care o conduce, Comisie ce se ocupă de abuzuri săvîrșite împotriva cetățeanului. Iar abuzurile prezentate în cadrul emisiunii agrare nu puteau fi decît recente și privind comportamentul celor îndrituiți să restituie pămîntul țărănilor, proprietarilor. Imaginile furnizate au fost de-a dreptul înspăimîntătoare. La sfîrșitul lui octombrie grîul mort sub brumă sau sub zăpadă zace pe cîmp. Sfecla de zahăr se întoarce din fabrică din pricina jongleriilor de preț ori de plată. Sere întinse pe zeci de hectare sînt părăsire și năpădite de buruieni înalte cît omul. Pămîntul îngheață înțes, sub ochii tuturor, nearat, nesemănat. Foamea se adună asupra țării ca nouă toamnă. Asta se vede, asta se pricepe, asta se simte. Și apoi auzim primari, care ne spun că au întocmit niște liste, că mai au probleme de deslușit, că e albă, că e neagră, în vreme ce țărăni cu căciula în mînă cer pămîntul nu ca să-l vîndă ori să se uite la el, ci ca să-l lucreze. Vor să-l lucreze, să-l facă să producă însă birocrăția agrară și rădăcinile mafiei înfipte în fiecare sat nu se lasă și nu-l lasă. Vedem pe ecran table, scheme, statistici care ne arată cît de înapoiată sîntem. Practic nimeni în Europa nu este mai puțin înzestrat decît noi cu tractoare, cu unelte. Avem cea mai scăzută producție de cereale pe hectar și, se pare, cel mai bun pămînt și cele mai bune condiții climatice. Doar Dumnezeu ne-a făcut să nu murim de foame, căci dacă era după noi... Avem tractoare cîte avem dar și acelea sînt otova. Iar așa otova cum sînt, acum n-au motorină ca să arc. Iar vara combinele n-au avut curele ca să strîngă grîul și orzului și ovăzului. La pri-

măvară nu vor mai fi oameni care să le conducă.

Toate astea le-am văzut, iar ele au fost filmate în realitate. E de mirare, domnilor, că se poate așa ceva. Nici nu scriu în această pagină numele realizatorului ca nu cumva să fie dat afară, atît de insolit apare lîngă această emisiune, „7x7” a doamnei Becleanu. Încep să-mi placă emisiunile TVR. Dezvoltă gustul pentru catastrofă. Dacă nu credeți, urmăriți emisiunea „Viața spirituală”. O catastrofă!

Eugen Uricaru

Sculptură de George Apostu

Erată

Dintr-o regretabilă eroare, în numărul trecut al revistei, documentarul din pagina 7 a purtat titlul **Gheorghe Șineai — 125**, în loc de **Gheorghe Șineai — 175**.

Facem cuvenita rectificare.

POEȚI BELGIENI DE AZI

Christian HUBIN

HUBIN Christian (1941), *Orphéon*, Bruxelles, Ed. F.D.R., 1962; *Epitomé*, Bruxelles, Ed. F.D.R., 1962; *Musique*, Liège, Ed. Laffineur, 1963; *Étude pour les deux mains*, Liège, Ray Graf, 1964; *Soleils de nuit*, Liège, Marche Romane, 1964; *Messe pour une fin du monde*, Bruxelles, Le Thyse, 1965; *Prélude à une apocalypse*, Toulouse, Encres vives, 1966; *Le chant décapité la nuit*, Bruxelles, Fagne, 1968; *Terre ultime*, Id., 1970; *Traverse-Pierre*, Paris, Plain-Chant, 1971; *En marge du poème*, Metz, Vodaine, 1972; *Coma des sourdes veillées*, Liège, Les Lettres belges, 1973; *Demeure consumée*, Condom, La Presse à Poèmes, 1973; *Alliages*, Liège, L'Atelier de l'Agneau, 1974; *La parole sans lieu* suivi de *Demeure consumée*, Ambly, La Fenêtre ardente, 1975.

Piatră cu piatră
Chip după chip
Învăț moartea pe dinafară
Albă revoltă de oseminte
În care inima își seceră pașiștile
Fără a spune nimic învăț sub pământ
Acea paloare a miinilor ce-și caută
absența

Învăț rădăcinile învăț
Tot ce ne confirmă
În știința de a dura
Tot ce iălătură carnea fărîmițată
Și curăță peisajul
Pînă la acele miini care-l transpiră
Pînă la cea durere în care arborii
Rezună sfîrșitul lumii.

Le chant décapité la nuit, 1968

Atîtea cuvinte pentru a împlietri
Cu iarba și singele
Atîtea morți cu miinile goale
Cînd noaptea își scoate mînușile
Ascult vocea spîrgîndu-și zăgăzurile
Puii bătînd în cenușă
Adesea trunchiurile se sfîșie
Isvoarele-și frîng vocalele-n vînt
Morții nu știu care zgomot
Fac ochii lor blinzi

Terre ultime, 1970

Acela care revine de departe
În arderea fiecărui cuvînt
Între semnul și țărna semnificativă
Prin însăși trecerea lui
Ca o lumină așteptată
O clipă plutește
Și tremură pe apa buzelor
Acela care revine de departe
În orbirea limbajului

Și cum să spui acel drum
Prin pămînturile rănite
În care timpul trece prin arme
Cum să spui acel drum
Cînd fiecare femele își naște moartea
Din zi în zi mai caldă între coapse
Cum să spui această povară a
dimineților

Prin fraze

Terre ultime, 1970

Serge MEURANT

MEURANT Serge (1946), *Le sentiment étranger*, Bonaguil, 1970; *Au bord d'un air obscur*, Bruxelles, Fagne, 1971; *Devant neige atablés*, în *Etant et Mouvant*, Bruxelles, Transédition, 1974; *Mais l'insensibilité grande*, Bruxelles, Le Cormier, 1975.

Tu cauți
În gesturi anonime
Greutatea
Amarei origini

Infiorarea pură.

Au bord d'un air obscur, 1971

Trupul închis
În casa acoperită

Cărbunii
Ciocanul solitar

Se caută monotonă
Memoria
În absența privirii

Deja acordul rupt
Unde respirația se întunecă

Această infiorare mărturisește
Pentru lume
Cere renunțarea.

Au bord d'un air obscur, 1971

Nici un martor n-a fost
traversat
de această
batere
a aripilor absente
Opacitatea perfectă
a căderii sale
nimeni n-o va asculta
cu mina dreaptă

Recile ace
ale oaselor
pe masa
morților
Coase infinitul giulgiu
al respirației
cu vînt
În menghina
pietrei opace
(de cine pregătît?)
craniul gol
se inscrie
se inscrie
Și fluviul sting al brațului
fără încetare
tăiat
la mașina de ras
Acum desert
descrie indescifrabila constelație
sophie, înțelepciune
distrusă la buldozer
Ca un tînăr peisaj de apă
sub privirea tuturor
Nici un martor n-a fost.

Mais l'insensibilité grande 1975

Claude BAUWENS

BAUWENS Claude (1939), *Derrière-moi*, St-Symphorien, Impr. Commerciale, 1987; *Au garde-à-vous dormant debout*, Id., 1969; *Non au jeu de queues de cerises*, chez l'auteur, 1971; *Le chemin du retour*, Bruxelles, Fagne, 1973; *Donez-moi le tuyau*, Id., 1974.

Dincolo de numai actul de prezență
dincolo de fascinațiile somnului

dincolo de hipnoza hibernării

este timpul
să ies din carapacea
supunerii
consimțirii
din absurda greșita seninătate
tolerată pînă la rușine
pînă la nesăbuintă
după un sfert de secol
în tremurătoarea eventualitate
a unei plauzibile aminări

este timpul
de a merge mult mai departe
de ușoara infiorare a spaimei
în fața necunoscutului
de ușoara infiorare a mulțumirii
de a nu fi încă
sub sabia de infinit a lui Damocles

este marea timp
de a nu rămîne
apa care doarme jupuită de vie

Au garde-à-vous dormant debout, 1969

Impotriva predicțiilor
impotriva sorții favorabile
impotriva liniei norocului
sunt propriul meu revers
mă dezorientez
în polul silogismului
întru în contradicție
pentru a nu scăpa
prin urechile acului
în cea mai intolerabilă negație
a tuturor promisiunilor
în elementul impropriu
contra naturii
contra rațiunii
impotriva oricărei așteptări și oricărei
preferințe

izbit de interdicția
de a fi propria mea identitate
asum și consum paradoxul
de a trăi în vidul perfect
pe care-l reinnoiește experiența
mereu mai concludentă
sunt promis farmecului
de a nu mă asemăna mie
în clipa recunoașterii
pentru că soarta vitregă
îndepărtează păsările de insulele mării

Au garde-à-vous dormant debout, 1969

În românește de
Dumitru D. Ifrim

cartea străină

Extremism, sfîntenie, eroism

În ultimii ani, Tzvetan Todorov pare a se fi îndreptat tot mai mult dinspre teoria literară spre critica moralei și sociologiei. Astfel, în consistența sa bibliografie, marcată de titluri ca *Introducere în literatura fantastică*, *Poetica prozei*, *Teorii ale simbolurilor*, *Genurile discursului*, *Bahtin: principiul dialogic*, *Literatură și semnificație*, *Gramatica Decameronului* ș.a.m.d., încep să-și facă apariția cărți precum *Cucerirea Americii*, *Noi și ceilalți* (o perspectivă franceză asupra diversității umane) sau *Moralele istoriei*.

Face à l'extrême a apărut în colecția „Culoarea ideilor” a editurii Seuil și ea este consacrată stabilirii unui nou spațiu al moralei în situațiile de regim politic extrem (id est totalitarism, sub toate formele sale) ale secolului nostru. Este, dacă vreți, o amară redescoperire a contemporaneității, cu tot ce are ea mai aberant, urmărindu-se explicit și reevaluarea noțiunilor morale elementare. Fără a scăpa nici o clipă din vedere „experiențele estetice și intelectuale”, Todorov urmărește, cu remarcabilă acuitate sociologică, transformările modelului moral clasic, căutînd să facă o analiză de ansamblu a genotipului și, mai ales, a fenotipului. Pe fondul beției puterii, totalitarismul duce la dis-

TZVETAN TODOROV
L'EXTREME

continuitate spirituală și depersonalizare — afirmații oarecum apodictice, însă autorul reușește o inedită navetă hermeneutică, atât pe orizontală și pe verticală. Un exemplu despre „oamenii de rînd”, el caută mai întîi „explicațiile răului”, se extinde apoi — extrapolînd și generalizînd — în direcția „crimelor totalitare”, pentru ca, în final, să se reîntoarcă, în spațiul moralei așa-zicînd comune, disecînd „vicilele cotidiene”, Demersul analitic, mergînd pînă la amănunte, se combină permanent cu investigația amplă, sintetică, acest conținut mixaj de semnificații „neconstituit”, în mod necesar, un act moral în sine. În aceasta constă, cred, superbia discursului, care nu răspunde dogmatismului totalitar prin instaurarea unei dogme contrarii, ci propune o discuție de principii realizată la cea mai înaltă tensiune morală. Cum spune și Todorov „morală nu se identifică cu reflecția asupra moralei, care ține de căutarea adevărului și nu de cea a bineului...”

Pornind de la stabilirea, în chip polemic, a distincției virtuții eroice/virtuți cotidiene în cazul celor două insurrecții varșoviene (1943 — cea a ghettoului evreiesc și 1944 — cea a rezistenței

polonoze), cercetarea este extinsă către spațiile extreme ale extremei totalitare — lagărele de concentrare naziste (Auschwitz) și sovietice (Kolima). Din noianul de mărturie contradictorii — anularea categoriilor morale în condiții de lagăr, redescoperirea și, chiar, reinventarea, permanența și supraviețuirea lor, — Todorov nu caută soluția mîntuirii acestor suflete chinuite ale ocașilor politici moderni, ci încearcă doar să-i acrediteze ca ființe umane. Ar putea surprinde, la un nivel superficial al percepției, discuția cu valențe, adesea, cinice, în jurul malformațiilor morale impuse victimelor. E mult mai ușor, însă, să condamni de plano călăii decît să înțelegi drama celor chinuți, cu toată mizeria și sublimul ei.

Înainte de a analiza anantizarea și/sau renașterea moralei, în asemenea situații limită, autorul propune o divagație profitabilă asupra restaurării conceptelor de eroism și sfîntenie în veacul XX, plecînd de la o lectură diacronică realizată de un veritabil maestru al eseului. Recunosc că m-am lăsat fascinat de acest subcapitol al volumului și — păcatul odată mărturisit — cer permisiunea cititorilor de a mă concentra, în final, exclusiv asupra lui, propunîndu-vă un rezumat analitic. Iată-l: Ahile, eroul grec originar, are ca obsesie și deziderat perfecțiunea (criteriu intern) și ca formă a expresiei exterioare a ei — gloria (trecută în mitologie de poezia epică); el este legat, de la bun început, de moarte, avînd de optat între o viață fără glorie și o moarte glorioasă, dar moartea nu este un țel în sine: ea se încrie în destinul eroului fiindcă reprezintă absolutul, ceea ce viața nu i-ar putea niciodată oferi; erou pur, Ahile are nostalgia zeificării și, într-un fel, se refuză pe sine ca om; în schimb, Hector, care pleacă la luptă spre a-și apăra cetatea, inaugurează lunga tradiție a celor care nu servesc doar idealul eroic, ci o instanță exterioară (regele, patria, poporul, o cauză nobilă); o altă variantă a eroismului păstrează elevația sufletească fără a mai face apel la forța fizică — Socrate, eroul înțelept (moartea de dragul dreptății, în locul vieții

în nedreptate); el se apropie de sfinți (eroii religioși), gata să moară pentru credința sa; dar iubirea de Dumnezeu îi umple sfîntului sufletul și nu mai lasă loc iubirii de oameni (ceea ce ar însemna idolatrie); categoriilor tradiționale de sfinți (martirul și ascetul). Li se adaugă milosul, cel care își consacră întreaga viață sărmanilor și suferinșilor dar deja acest tip de sfinț nu mai trăiește în umbra morții, însă ființele umane rămîn, pentru acești inspecitori sui generis de asigurări sociale, (dear?) un mijloc de a face să domnească legea lui Dumnezeu pe Pămînt; un avatar al idealului eroic dă naștere codului cavaleresc, umilit și, apoi, definitiv înfrînt de ascensiunea ideologiei individualiste a burghezilor; de la Ahile și Antigona, ajungem la Julien Sorel și Emma Bovary, apoi la Chaplin și Beckett; eroii își pierd definitiv rolul în societatea democratică modernă (abstracție fac doar situațiile de război, dar și-așa odată acesta terminat, Churchill și De Gaulle sînt trimiși la pensie); Vai țărilor care au nevoie de eroi! afirmă, într-un spirit profund democratic, Galileo în piesa lui Brecht.

Probabil că ați înțeles: nu de dragul de a face un rezumat din Todorov am scris toate aceste rînduri. Nu, din disperarea și scriba pe care, deopotrivă, le încerc atunci cînd semenii mei, după ce urmăresc, să zicem, la televizor anatomia suferinței la Pitești, în zarca Gherței sau oriunde în micul nostru univers concentraționar, se încapăținează să le găsească defecte victimelor sfinte („las că știu eu, ăia de la Pitești erau toți legionarii!”, „de ce s-au turnat între ei?”, „de ce au mîncat căcat?”, „de ce nu vor să ierte?”), ba chiar le descoperă eroilor comunisti calități humanoide („un suris pentru liniștea noastră!”, „ce-aveți, domnule cu ei? alții mai bunți tot n-avem!”, „ce, știa Ceaușescu atîtea limbi străine?”, „cînd o să mai avem noi unul la fel de frumos?”) Unde ești tu, Tepeș, doamne, ca, punînd mîna pe ei să-i împarți în două cete: nebuni și... punctul 8!

Dan-Silviu Borescu

Originea și viitorul Europei

re trebuie să provoace acea ulmire, născută din concepția proprie despre modalitatea sa de viață... Să comparăm gândirea altor epoci și al altor popoare cu seria de personalități care debutează cu Thales și se încheie cu Democrit... Prințre ei nu găsim figuri slute și desfrinate, nici fețe preoțești, nici sihastru descărnați și deșertului, nici măcar un fanatic care să prezinte lucrurile prezente în roz, nici teologii falsificatori de bani, nici înțelepți deprimați și palizi, printre ei nu-i văd nici pe cei care sînt preocupați de „mintuirea sufletului” sau de întrebarea „ce este fericirea?” Incit uită de lume și de semenii lor. Aceștia sînt pentru Nietzsche „autoeliberatori ai lumii europene, care privesc atmosfera și obiectiv elen ca pe un blestem și o barieră” (el face trimitere la lupta tuturora împotriva mitului, la lupta lui Heraclit împotriva lui Homer și Hesiod, la lupta lui Pitagora împotriva belșugului vieții polisului). Ei au o carență înăscută în concepția lor vis-à-vis de artist și de omul de stat, cu toate că ei înșiși sînt oameni politici, care emit legi, sînt legislatori de format superior, cum lumea nu a mai cunoscut de atunci. Nietzsche trimite la marea descoperire a lui Thales și a urmașilor săi: unirea Greciei într-o unitate cetățenească și urbană, lupta lor împotriva autodistrugerii polisului: „Thales ca om de stat! Aici trebuie să se fi întâmplat ceva”, strigă Nietzsche „Din moment re polis-ul reprezintă centrul voinței elene și era bazat pe mit, a renunța la mit echivalează cu renunțarea la noțiunea de polis”. Eșecul lui Thales constă în faptul de a fi fost primul care a prevăzut „imensele pericole”, care amenințau în cazul în care această putere izolatoare a mitului menținea orașele despărțite. Nietzsche presupune că, dacă și-ar fi înfăptuit confederația, Grecia ar fi fost cruțată de războiul persan, de victoriile atheniene și de dominare.

Sînt gânduri despre prezentul Europei, despre înfringerea Danemarcei și Austriei de către Prusia și de asemenea despre victoria Germaniei prusace asupra Franței, pe care Nietzsche o reatribuie grecilor. Problema poate fi interpretată și invers: Nietzsche presimte în autoflagelarea Europei dintru început monstruoșitatea pericoului, care constă în victoria prusacgermană și în întemeierea Imperiului lui Bismarck, întemeiere obținută prin voință insistentă a popoarelor europene învecinate.

Natura umană — așa se spune în „Prima considerație inactuală” (1873) — suportă victoria mai greu decît o înfrîngere, ba chiar pare mai simplu să repurteze o asemenea victorie decît să o porți astfel încît din ea să nu rezulte inevitabil o pierdere grea. Nietzsche ajunge la această concluzie analizînd prototipul grecescului om și modalitățile de viață ale umanității descoperite de el. Prin această analiză se formulează problema filosofică inițială, careia Nietzsche i s-a dedicat complet odată cu renunțarea sa la existența filologului clasic. Teul filosofilor, mai precis al celor care merită acest nume, este de a înțelege mereu să înțeleagă ceea ce trăiesc semenii lor: „În timp ce ei își explică pentru sine existența (Dasein-ul) și îl înțeleg pe celălalt, simultan îi tălmăcesc poporului lor existența (Dasein-ul) — Ei sînt interpretul prezentului și viitorului lor. Numai acela ar putea fi numit „înțelept”, care ar putea redescoperi în timp aceste „modalități de viață”. Poeții și istoricii, notează tinărul Nietzsche, ar trebui să mediteze asupra acestei probleme: deoarece asemenea oameni sînt prea rari, pentru a putea fi omisi. Cu alit mai mult sîntem obligați să nu ne găsim liniștea pînă nu am procurat portretele lor și pînă cînd nu le-am pictat de sute de ori pe perete — și dacă am atins acest stadiu — abia atunci nu mai vrem să ne oprim. Căci epoci noastre atit de inventive și lipsite încă tocmai acea invenție, pe care trebuie să o fi făcut vechii filosofi: de unde ar veni altfel admirabila lor frumusețe! De unde uritena noastră! Căci ce altceva este frumusețea dacă nu imaginea ogîndită, oferită percepției noastre, a unei bucurii neobișnuite a naturii, că a fost descoperită o modalitate nouă, roditoare a vieții. Și ce este uritena dacă nu mîhnirea în sine, dacă nu indoiala naturii de capacitatea sa de a mai înțelege, de a mai avea puterea să mai ispăsească arta să trăiască?”

Aici am descoperit programul filosofului Nietzsche, al autorului „Considerațiilor inactuale”, care va continua în perioada imediat următoare: de la culegerea de aforisme „Omenesc, prea omenesc” (1876 — 1880) trecînd în opera „Zarathustra”, pînă la opera de maturitate, culminînd în notițele sale din perioada proiectului rîmas neterminat „Voința de putere”. Odată cu această permanentă revenire se diversifică și tema noastră. Abia acum ajungem la întrebarea despre viitorul Europei: dar variația înseamnă o repetare a acordului inițial. Din analiza prezentului Europei, a pericolității diversității sale prin disonanța creată de întemeierea Imperiului lui Bismarck și a luptei

pentru hegemonie națională a popoarelor europene solidare se desprinde grija pentru viitor: ce se va întâmpla cu Europa, dacă se va dezmembra în state naționale, care se luptă, sau dacă va cădea sub dominația unui alt stat? În felul acesta Nietzsche pune problema complexă a interpretării prezentului și viitorului Europei din perspectiva originii sale, problemă care i-a fost sugerată de lumea elenă.

Ca răspuns la întrebarea referitoare la lupta omniprezentă din lumea statelor europene, Nietzsche schițează tipul ideal al spiritului liber, căruia îi este dedicată cartea „Omenesc, prea omenesc”. „Spiritul liber” — o denumire, care echivalează adeseori, după opinia mea în mod eronat, cu noțiunea iluministă a „liber cugătorului” — nu are tangență nici cu prezentul absolut, nici nu evadează în trecut, ci le sacrifică pe ambele în vederea eliberării spiritului: trăind în mijlocul singurătății și a situației disperate a epocii, Nietzsche își inventează acea societate de filosofi, pe care o recunoscutese și o căutase în antichitatea elenă, ca pe o compensație pentru prietenii absenți — filosofi concepuți „ca niște camarazi și niște demoni curajoși, cu care poți sta la taifas și cu care, poți ride... și pe care îi trimiți la dracu dacă devin plictisitori. Că ar putea exista vreodată asemenea spirite libere” — continuă Nietzsche — „că Europa noastră va avea printre fiii săi de miline și de poimine astfel de camarazi veseli și temerari, viguroși și indeminatici, și nu numai (...) scheme, pustnici și himere: de asta eu aș vrea să mă îndoiesc cel mai puțin. Eu îi văd deja venind încet, încet; și poate, descriind dinainte în ce destine îi văd ivindu-se și pe ce căi îi văd venind, contribuî la grăbirea apariției lor.” („Omenesc, prea omenesc”) În prefața cărții urmează, în continuare descrierea destinului marii descătușări a spiritului liber de cel încătușat, care pare a fi legat și ținut pentru totdeauna în colțul său, iar în carte urmează interpretarea semnelor și simptomelor întințite în procesul istoric al distrugerii națiunilor, semne și simptome care se opun unrii Europei, dorită de spiritul liber. Ambele descrieri și interpretarea, formează un tot și constituiau în gândirea nietzscheană o temă cu tonalități, fără modificări și abateri radicale, după cum certifică al doilea capitol principal al operei despre spiritul liber „Dincolo de bine și de rău” (1886).

Nietzsche se distanțează de imaginea optimistă a „esprît fort”-ului iluminismului francez. El nu neagă existența răului și „a ceea ce este dureros” în istoria marii descătușări, rău care este concomitent o boală și care poate distruge omul în prima sa izbucnire de forță și de „dorință de voință liberă”: aceasta în cazul în care eliberatul, descătușatul încearcă să-și dovedească dominația asupra lucrurilor prin experiențe violente și originalitate. În spatele acestei viziuni se ascunde problema „voinței de putere” și a omului convins de interesul său, a omului de partid care caută să-și cîștige puterea fără a fi pregătit pentru aceasta: „A nu vedea anumite lucruri, a nu fi independent din nici un punct de vedere, a fi în întregime al unui partid, a avea mereu o optică aspră și necesară în cîntărirea tuturor valorilor — numai asta explică existența unei astfel de spețe de oameni”. Caracterul condiționat patologic al opticii sale face din convins un fanatic, din mintitor sau din revoluționar, care pentru Nietzsche reprezintă „tipul-opus spiritului puternic și eliberat”. („Antichristul”)

Lui Nietzsche i-a părut probabil, că odată cu ascensiunea partidelor antagoniste născute din războiul civil, atit a celui național cit și a celui socialist-comunist, tipul fanaticului s-ar putea impune din nou. În lucrarea sa „Dincolo de bine și de rău” a redat tipul fanaticului în imaginea nivelatorului, acest în mod eronat așa-numit „spirit liber” cu tendința sa de bază, de a vedea „în formele societății vechi (de pînă acum)... cauzele pentru toate nenorocirile și eșecurile omenesști: pe cînd adevărul cunoaște nestingherit o interpretare eronată”. Nietzsche a consi-

derat supremația acestui tip a fi numai un intermezzo, nebănuind cit de scump le va costa pe diferitele popoare acest joc. În epoca statelor naționale și a luptei pentru o societate socialistă a viitorului ar fi fost în favoarea „spiritului liber” „să renunțe la politică și să se retragă puțin” („Omenesc, prea omenesc”) — această renunțare era însă determinată în trecutul apropiat mai mult de împrejurări decît liber aleasă. Nietzsche avea totuși dreptate, cînd pornea de la ideea că spiritul liber, așa cum îl înțelegea el, va rezista atit fanaticului cit și nivelatorului: deoarece modul său de viață își are rădăcina în originea Europei, într-o istorie îndelungată, care tînde neconștient spre o democratizare și unire a popoarelor și a patriilor acestui continent; și cînd pornea de la ideea că toate semnele din calea prezentului prevestesc realizarea unificării Europei, idee înăscută spiritului liber, confirmată și experimentată de el, idee care nu definește un ideal îndepărtat, ci iminentul („das Nahe”) și proximalul („das Nächste”): O adevărată problemă politică pentru viitor.

Nietzsche nu este un adversar al democrației, ci este dușmanul statului întemeiat pe clase și al statului național impodobit cu elemente democratice, care forțează umanitatea la apartenența la grupe și îi însușă idealurile simulate ale acestora, care la rîndul lor îngustează și falsifică viața, care ar fi posibilă, de fapt. Nietzsche vorbește despre „limitarea” omului prin iluzii care îl încatușează și îl izolează de ceilalți. Cit despre actuala obsesie a raselor și a naționalităților, întreaga lui speranță stă în faptul că extinderea comerțului și a industriei, a schimbului turistic, de cărți și de scrisori și mai ales contactul iminent al diferitelor popoare și culturi, va aduce cu sine „o slăbire și, în cele din urmă și o dizolvare a națiunilor, astfel încît, din ele la un loc trebuie să rezulte, în urma încrișărilor neîncetate, o rasă mixtă, cea a omului european.” Iar socialismul cu iluzia proiectată în viitor a realizării unei societăți perfecte, Nietzsche îl consideră a fi un ferment în procesul necesar de reformă a legislației și a impozitului social, care va produce o pătură de mijloc, care va fi îndreptățită să uite socialismul „ca pe o boală vindecată.”

Prin recunoașterea necesității absolute a acestui proces și acceptarea iminentă unei etimologizări a idealurilor sociale moderne și a utopiilor, Nietzsche a fost unul dintre primii oameni din timpul său, care s-a declarat a fi „un bun european” și în ceea ce privește propria sa persoană, a lucrat prin cuvînt și operele scrise la mult dorita „problemă a unificării popoarelor”. Profesiunea sa de credință nu este întimplător expusă în cartea sa „Omenesc, prea omenesc”. „cartea pentru spirite libere”. Spiritul care tînde spre o deschidere, spre libertate, renunță la toate „ideile moderne”, la iluzii-le și la visele de viitor ale acestor idei, pentru a se dedica, în calitate de bun vecin al celor mai importante lucruri, problemei următoare: „unificarea Europei”. Europeanul bun, căruia germanul i se potrivește perfect, este privit aici, datorită originii sale și talentelor sale de „translator și mijlocitor”, ca un om care poate exista în viitor, în măsura în care trăiește deja după modul de viață al spiritului liber. În aforismul 87 al „călătorului” care stă de vorbă cu umbra sa fiecare dintre cei care au „gînduri bune europene”, i se cere să învețe a scrie bine și din ce ce mai bine. Nu ai nici un avantaj, adaugă Nietzsche, dacă ești născut chiar în Germania, unde scrierea greșită este tratată ca un privilegiu național. Teul propriu-zis este de a pregăti stadiul încă atit de îndepărtat al lucrurilor: stadiul în care bunilor europeni le revine marea sarcină: conducerea și supravegherea întregii culturi a lumii. „Cine se opune scrisului corect și cititului corect, care-l succede, și cine se opune înțelegerii și aprecierii gîndurilor transpuse în cuvinte, acela face imposibilă comunicarea. El conduce popoare la izolare, le arată calea prin care să devină și mai naționale: și este prin urmare «un dușman al bunilor europeni, un dușman al spiritelor libere».”

Discuția călătorului cu umbra sa atinge punctul culminant în aforismul 292, în care este anticipată „victoria democrației”. Rezultatul procesului de democratizare, care se extinde va consta în formarea unei „alianțe a națiunilor, în care fiecare popor delimitat de restul popoarelor conform principiilor geografice va respecta poziția sa de canton și drepturile particulare ale acestuia”. „Rasa mixtă a omului european”, așa cum apare aici, poartă caracteristicile ambivalente ale „celui din urmă om” — „cel mai inteligent sclav animal, foarte muncitor, în fapt foarte modest, excesiv de curios, polimorf, răz-

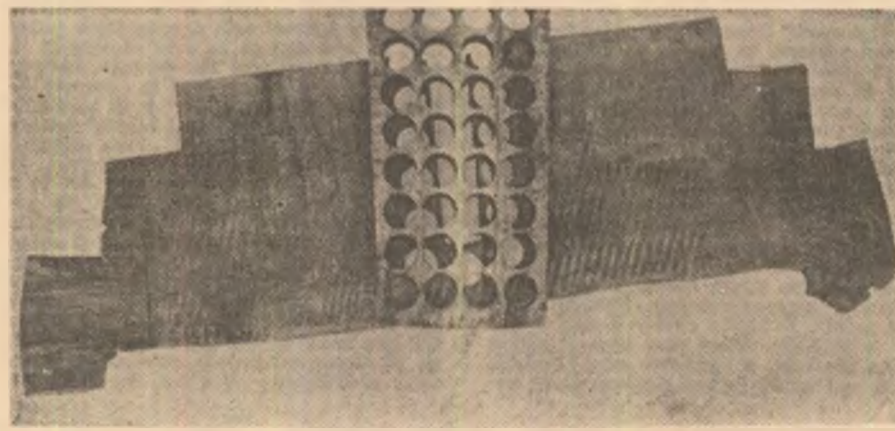
glat, lipsit de voință — un haos al stărilor afective și al inteligenței.” („Voință de putere”) Este evident, că din acest haos nu poate să apară de la sine un cosmos. Demersul gîndirii nietzscheane ne transcende dincolo de ideea unei alianțe a națiunilor europene. Inteligentul sclav animal muncește în slujba științei, așa cum este ea practică de la începutul epocii moderne: ca o tehnică pentru stăpînirea naturii și ca tehnică de dominație practică a omului. Nietzsche nu distinge în această activitate nimic mareț, ci doar dovada, că „toate instinctele elementare, instinctele de legitimită apărare și protecție ale vieții nu mai funcționează. Noi nu mai achiziționăm bunuri, ci risipim capitalurile strămoșilor noștri și anume chiar în modalitatea de a cunoaște. Abundența cunoștințelor tehnico-practice, pe care le-am strîns și le-am stocat, programîndu-le pe computer se întorc împotriva noastră și ne amenință cu posibilitatea autodistrugerii”. „Cînd vorbesc despre posibilitatea îngrozitoare”, notează Nietzsche de mai tirziu, „a cunoașterii care ne conduce spre pierde, nu intenționez deloc să fac un compliment actualei generații: această generație nu are nici o tangență cu asemenea tendințe. Dar dacă urmărind dezvoltarea științei începînd cu secolul al XV-lea, atunci ni se revelă desigur, o asemenea putere și posibilitate...”

Aceste expuneri de idei fac parte din programul filosofului Nietzsche, care vede știința și înțelepciunea aflîndu-se de la decăderea lumii elene timpurii încoace, într-o continuă contradicție: o încordare a arcului istoriei, pe care adevăratul spirit liber o percepe ca pe un conflict interior și pe care încearcă să o soluționeze. Rezolvarea acestei sfișeri interioare constă în teoria despre voința de putere și în teoria despre supraom. O ființă ca omul modern european, însetat de cunoaștere și dezechilibrat, răsfățat și furat o voință puternică este atras prin știință în lupte de putere interumane, pentru care nu este copt încă. Nietzsche consideră primul care recunoaște amploarea pericoului, care constă în faptul că „umanitatea deține în cunoaștere un mijloc foarte frumos de decădere.” Dacă se menține în haosul stărilor afective și al inteligenței, umanitatea se va șterge singură, cu o necesitate inevitabilă, de pe fața pămîntului, avînd în vedere numărul uriaș de posibilități de distrugere pe care îl deține tehnica modernă. Nietzsche anticipează prin acest pronostic elementul care umbrește secolul nostru și care apasă cu întreaga sa putere asupra actualei generații: criza produsă de existența unei culturi împotriva firii, criză ce conduce la anularea vieții pe pămînt, care nu cunoaște nici un precedent în istoria de pînă acum. „Pentru ca în viitor să mai avem o cultură”, se spune în notițele din cercul preocupărilor pentru opera principală proiectată „Voința de putere”, „atunci sînt necesare forțe artistice extraordinare pentru a diminua nemărginita sete de cunoaștere, pentru a realiza din nou o unitate. Aici putem recunoaște meritul filosofului: în puterea de a concentra nemărginita dorință de cunoaștere și de a o subordona unității.” Nu mai este vorba de o îngrădire, sau chiar o distrugere a științei de către înțelepciune, ci de o dominație prin acela, care cu toată sărăcia spiritului întinde arcul și îndrăznește să tragă asupra celor mai îndepărtate ținte: asupra înfrîngerii omului și a istoriei de pînă acum a Europei, care, fără a-și înfrîna simpla sete de cunoaștere și de putere, se îndreaptă înspre decădere.

Din problematica expusă mai sus rezultă două probleme, care în viziunea lui Nietzsche nu pot fi rezolvate decît împreună:

1. Omul european nu trebuie să perceapă starea încordată ca pe o „stare de criză”, care ar putea fi diminuată într-un fel, (prin dogmatism sau prin iluminism), ci ca pe o provocare la o stare de veghe asupra modalităților ascunse de viață, care trebuie redescoperite și scoase la iveală. Această idee se ascunde în spatele formulei „voința de putere”: forța spirituală a omului care ar face față „luptei iminente a cunoașterii împotriva cunoașterii”. Această forță nu poate fi reprezentată decît de oameni, care datorită menirii lor știu să nu permită umărității să piară din cauza forței, care este intrinsecă în ei: în aceasta constă, în principiu misiunea supraomului.

2. Poziția cîștigată de civilizația europeană, de putere asupra naturii atrage după sine practicarea „marilor politici”: din care rezultă necesitatea realizării Europei unite și redefinirea poziției sale în cadrul configurației mondiale. Cel din urmă sens al acțiunii politice constă în păstrarea și intensificarea vieții pe pămîntul locuit, fapt pentru care lupta interumană pentru putere trebuie lichidată de pe întreg cuprinsul pămîntului. Acesta este sensul în care Nietzsche încearcă să descopere, la sfîrșitul secolului al XIX-lea, politica europeană, care se implicase în imperialism și din cauza căruia și-a epuizat puterile: „Eu nu iau în considerație războaiele naționale, noile «imperii» și tot ce se află în prim plan. Ceea ce mă interesează — deoarece o văd pregătindu-se încet și ezitant — este Unica Europă. Opera comună a minților celor mai dotați și mai profunzi «amenii ai acestui secol» a fost aceea de a pregăti acea nouă sinteză și de a anticipa sub formă de experiență tipul «europeanului viitorului»; numai în orele lor de slăbiciune, sau cînd au îmbătrînit au decăzut din nou la concepția limitată a patriilor — în acele momente ei au fost patrioți”. („Dincolo de bine și de rău”)

Sculptură de Ovidiu Maitec

Nietzsche în vremurile noastre

Manfred RIEDEL (n. 1936) este autorul unor importante lucrări, care pot fi considerate ca fiind încadrabile în cuprinsul unei hermeneutici criticiste. Inițial Riedel s-a ocupat de filosofia hegeliană, căreia i-a și dedicat trei volume apărute în 1973. În continuarea lui Gadamer și Heidegger, de acesta din urmă influențat mai ales de lucrările „Teoria lui Platon a adevărului” (1947) și „Introducere în metafizică” (1953), el propune o nouă analiză a subiectivității moderne. Manfred RIEDEL vorbește, mai ales în ultimele lucrări, sub influența lui Leo Strauss, autorul celebru al lucrării „What is Political Philosophy” (1959), de „situația periclitată a lumii moderne”. Această situație el o vede ca apărută în urma sporirii tendinței de funcționalizare a individului, de abordare a problemei moral-politice a vieții sociale ca problemă tehnică și ca urmare a sporirii competiției pentru dominație (putere) în viața internațională. De la Hegel interesul lui Riedel se îndreaptă spre Kant și anume spre ideile din „Nescrisa critică a rațiunii istorice” aflată, după cum se știe, în fragmente, Riedel recuperează, influențat de Leo Strauss, de Kant și de tradiția aristotelică, problema practicului în filosofie, deci a eticii. În acest sens el și scrie studii despre o etică comunicativă.

De aceea nu este deloc de mirare că Riedel se apleacă în ultimul timp asupra eticii implicite și explicite din filosofia nietzscheană. În fapt, el are un element fundamental, care stă la baza acestei opțiuni: el determină subiectivitatea modernă drept reprezentare a existentului ca obiect în legătură cu voința.

Textul de față este în fapt conferința domnului Manfred Riedel ținută în Aula Magna a Universității din Cluj cu ocazia decernării titlului de „Doctor Honoris Causa”. Prin amabilitatea domnului dr. Andrei Marga el este publicat de Luceafărul în exclusivitate.

ORIGINEA ȘI VIITORUL EUROPEI

Ce este Europa? Iată o întrebare pe care Nietzsche și-a pus-o adeseori. El răspunde: „Este cultură greacă dezvoltată din elemente trace și feniciene, mai este elenism, este filoenismul romanilor, imperiul lor mundan creștin, este creștinismul purtător de elemente antice; din aceste elemente — în fine — încolțesc germeii științifici, filoenismul devenind perspectivă filosofică: Europa se întinde de acum pretutindeni acolo unde lumea crede în știință. Romanitatea a fost eliminată, creștinismul a pălit.” („Fragmente postume” (1878) — în volumul „Opere alese”, editat de Colli/Montinari, vol. 8, pg. 566).

Să începem cu prima verigă în lanțul acestei tradiții! Europa și cultura sa nu apar în chip autohton, din propriul pământ, ci ca urmare a unei influențe străine: ele apar din contactul Greciei cu Asia, mediate fiind de elemente lidice-tracice sau feniciano-semitice. Elenitățile i-a premers cu probabilitate destul de mare o dominație a semeniilor semitice. La acest fapt se referă numele de „Europa”, cea fiică a regelui „Phoinix” (un eponim al fenicienilor), care trimite la cuvântul semit ce denumește „seara” (erebs); la acest fapt se referă și mitul în care Europa nu apare drept Astarte, cea răpită din țările răsăritului, un nume ce corespunde grecesului „Aphrodita”; ceea ce pentru Nietzsche „spune destul”. Legenda răpirii ei de către Zeus, metamorfozat în taur, amintește de trăsăturile arhaice ale religiei lui Dionysos, provenită din Asia, trăsături care s-au pierdut aproape fără urmă în cultul zeului celest elen: Taurul simbolizează puterea vitală și fecunditatea, dar și sedentarismul (pozitiv) al „Europei” duse dincolo de mare și aşezată pe pământul ce-i revenea. Legenda răpirii a fost reprezentată mereu de artele plastice, fără însă — ca aceste trăsături originare-mitice să poată țese cu adevărat în evidență. Abia Nietzsche ne-a deschis ochii asupra prezenței lor, grație interpretării ființei binare apolinic-dionisiace a mitologiei grecești. La fel de surprinzătoare rămâne obsesia străină a Europei, precum și secvența atît de tipică pentru greci: înrudirea cu elementul străin, asimilarea sa și trecerea dincolo de acesta. Pentru Nietzsche aceasta este fațeta ei cea mai strălucitoare. Grecii au fost stimulați de la bun început printr-o lume culturală străină, și anume în chip omilateral și uniform; orice formă de necumpătare și elucubrante asiatică se înfățișă pregnant ochilor lor în forma unor culturi superdezvoltate, care erau deja constituite: cu atît mai mult trebuie să le prețuim energia și puterea de cuprindere, dacă luăm în considerare faptul că multe alte popoare au fost expuse în aceeași măsură, ba chiar mai mult, influenței Orientului și — cu toate acestea, nu au realizat, asemenea Iberiei, vreun stadiu de dezvoltare mai înalt. („Der Gottesdienst der Griechen”).

Pentru numele „Europa” — și asta pare să se întoarcă împotriva originii străine a cuvîntului — găsim o a doua urmă în limba grecilor. Nietzsche nu a urmărit-o în mod special, dar a păstrat-o în studiile sale despre poezia și filosofia grecească. Această urmă este evocată în Catalogul Oceaninelor din „Theogonia” lui Hesiod, unde Asia și Europa apar una lângă alta, dar și în configurația sunetelor cuvîntului Eurhops, numele acelei eroine, care vorbește cu „o voce în curgătoare” (Hesiod — „Theogonia”). Ea trece drept sora lui Kadmos, al legendaru-

lui inventator al scrisului, garantează mai prin ea însăși pentru cuvîntul vorbit și auzit, așa cum este prezentat el la greci și în cultul religios și în serbarea religioasă, la simpozion și în polemică, în fața instanței, și în cele din urmă, în dialectica socratică — ceea ce Nietzsche subliniază a fi „fundamentul” culturii grecești, cultură care nu este „literară” cum sînt cele egipteană, romană și creștin-modernă, („Istoria literaturii grecești” în „Opere” — vol. XVIII) Creațiile lor lingvistice, (atît cele ale primelor poeme epice cit și cele ale istoriografiei și ale filosofiei de început) nu sînt destinate cititorilor, ci discursului oratoric, adică ascultării în cînaclul lingvistic elen. Iar cînd se naște apoi (odată cu Isocrate) o proză pentru cititori, chiar cititorul de literă este „receptorul sublimat” — după cum remarcă Nietzsche — „el este cel ce aude deosebit de bine, cel ce nu omite să audă nimic, cel ce analizează meticolos: în urchile sale cuvîntarea răsună cu adevărat, nu e vorba doar de simple semne care reprezintă noțiuni și învățatură”.

Nu este nevoie să urmărim aici mai departe această pistă pe care am pornit (care își atinge perfecțiunea abia în cercetarea actuală a legăturii între creația poetică și filosofia grecească). Este suficient să ne fixăm privirea asupra verigii de legătură a lanțului tradiției — asupra separării științei din spiritul concepțiilor filosofice: numele „Europa” denumea inițial comunitatea lingvistică familiară grecilor, el reprezenta un concept cultural, pentru a folosi cuvintele lui Nietzsche, care s-a impus începînd cu secolul al VII-lea î. Chr. în apropierea Hellasului central. În cursul colonizării grecești se formează noțiunea geografică, în care sînt incluse țările și popoarele între Atlantic și Marea Neagră, avînd Donul ca riu de hotar înspre Asia (Herodot). Europa devine astfel plurivocă, o diversitate care se articulează în creația poetică elenă, în epos ca și în tragedie și în filosofie: și anume pe tărîmurile Asiei Mici, în Sicilia și în Italia de Jos și în cele din urmă, în Atena. Școlile care se nasc acolo încearcă să descopere unitatea în diversitate, adică armonia în sensul logosului obștesc. La realizarea acestei concordanțe participă și creștinismul timpuriu, pe care Nietzsche l-a interpretat la început demersului său de gîndire drept potențare dionisiacă a elenităților: „Homer ca triumf al zellor olimpici asupra demonilor titanici — Sofocle ca triumf al Idei tragice și al depășirii slujbei religioase dionisiace eschiliene. Evanghelia lui Ioan ca triumf al mintuirii religioase, al sanctificării” („Fragmente postume”) Nietzsche de mai tîrziu face aici o distincție clară între „dionisiac” și „creștin”, între o concepție tragică asupra lumii și una eliberatoare, între credința în cuvîntul revelat divin (logosul) și polemica dialectică născută în școlile de filosofie, în jurul problemei rațiunii necesare. „Rațiunea în școală”, se spune în „Omenesc, prea omenesc”, „a făcut din Europa o Europă: în Evul Mediu ea era pe cale să redevină o bucată și o anexă a Asiei — adică să-și piardă simțul științific, pe care îl dătează grecilor”.

La această suprapunere a diferitelor tradiții se referă Nietzsche, cînd păstrează noțiunea culturală Europa vizînd expansiunea din epoca modernă timpurie a spațiului geografic asupra ținutului „lumii vechi”. În epoca modernă prin Europa se înțelege, după cum știm și aflăm acum din nou, o entitate care include mult mai multe țări și popoare decît cu-

prinde Europa geografică, mica peninsulă a Asiei. („Omenesc, prin omenesc”) Nietzsche face aluzie la America, „în măsura în care aceasta trece drept colonie a culturii noastre”; și la Rusia, prin care Europa se întrepătrunde cu Asia. Ambele aparțin numai condiționat — atît geografic cit și cultural — Europei, așa cum pe de altă parte în „noțiunea culturală Europa” nu este inclusă întreaga Europă, ci numai „acele popoare și frînturi de popoare, care își au trecutul comun în lumea elenă, romană, semită și creștină.” („Omenesc, prea omenesc”) Asta nu înseamnă însă, că pentru Nietzsche „Europa” se suprapune noțiunii de „cultură occidentală” cu conotația cu care ne-am deprins din perioada de după cel de-al doilea război mondial. Apusul, o denumire, care apare abia în epoca modernă timpurie (odată cu ascensiunea Imperiului turc), nu reprezintă Europa, nici geografic, nici cultural. În opoziție cu acest termen stă Răsăritul, Orientul, la care Nietzsche mai adaugă și creștinismul. Din această perspectivă Apusul apare ca ră-mășiță a Răsăritului european. „Lumea elenă slăbită, romanizată, devenită grosolană și decorativă, apoi acceptată de către creștinismul pălit, ca aliat cu rolul de cultură decorativă, extinsă cu forța printre popoarele necivilizate — iată istoria culturi apusene” („Wissenschaft und Weisheit im Kampf”) Totul depinde, de aceea, de întoarcerea pe calea înspre istoria grecilor, de la care Europa a primit mereu impulsuri pentru transformarea sa spirituală. „Destinul a vrut”, remarcă Nietzsche în notițele sale din perioada lucrului la prima scriere despre „Nașterea tragediei din spiritul muzicii” (1872), „ca lumea elenă mai nouă să degenerate să dețină într-o mare măsură, forță istorică. Din cauza aceasta, lumea elenă mai veche a fost apreciată mereu greșit. Pe cea mai nouă trebuie să o cunoști perfect, pentru a o diferenția de cea mai veche. Există încă multe posibilități, care încă nici măcar nu au fost descoperite: și aceasta deoarece grecii nu le-au descoperit. Alții i-au descoperit pe greci, și i-au învățat mai tîrziu în umbră.” („entdeckt” / „verdeckt”)

În acest punct se reînnoadă tema noastră. Împreună cu Nietzsche ne întrebăm despre originea Europei. Dar cu fiecare răspuns aparea deja în fața ochilor noștri imaginea prezentului. Lumea europeană în diversitatea formelor sale de viață devinente istorice. Iar în ansamblu leșea mereu la lumină pericolul care pîndea la baza istoriei Europei: periclitarea diversității prin eșecul pe care l-a cunoscut preambulul și nașterea sufletului european, disonanță ivită ca rezultat al suprapunerii unor voci ulterioare peste melodia înfonată, voci care intervin fără să țină seama de tonul anterior și care tind spre independență. Tot aici își are locul, în viziunea tînrului Nietzsche atît cîștigarea independentă „vorbitului” față de „ascultare” prin logosul mai noli lumi elene, fundamentată de Socrate cit și i-virea în Europa modernă a științei ratiionale rezultată din logos.

În notițele citate din sfera preocupărilor din perioada lucrului la „Nașterea tragediei din spiritul muzicii”, descoperim programul filologului clasic Nietzsche, care, succedîndu-i pe Bacon și pe Vico a înțeles filologia ca pe o „alio ratio philosophandi”: ca pe o filosofie ratiională diferită. Ea este o „știință umanistă”, reprezintă descoperirea posibilităților reușite ale existenței umane potrivit valorilor de limbă moștenite, este recunoașterea nevoii de autocunoaștere impusă mereu lumii europene oglîndită în cuvîntul atribuit ei și menit a fi înțeles prin ascultare. Nu mai este vorba de o imitare a antichității grecești — acesta a fost programul umanismului respins de Nietzsche — ci de un program pe care să-l folosim ca pe o „clasică culegere de modele pentru explicarea întregii noastre culturi și a dezvoltării sale”, ca pe un mijloc de a ne înțelege pe noi, de a ne înțelege prezentul și a-l depăși.”

Nietzsche a sugerat încă în „Nașterea tragediei” ceea ce considera demn de condamnat la modernitate: nerecunoașterea trăsăturii tragice în creația literară și în gîndirea inițial greacă, gîndire care se materializează în ideea măsurii și a spaimei față de limitele a „ceea ce este omenesc” și a poziției „omenescului” în natură. Ea se suprapune cu „punctul crucial” și cu „vilva” făcută de optimismul rațional socratic al perceptibilității naturii și istoriei prin argumentare ratiională și desăvîrșirea sa prin supunerea în fața culturii științei fîco-tehnice, care în mai noua Europă conduce la „universalizarea setei de cunoaștere” și la răspîndirea unei „rețele de idei logice” asupra întregului glob pămîntesc. „Prea mindru-le european al secolului al XIX-lea”, le strigă Nietzsche contemporanilor săi în a doua „Considerație inactuală”, „tu gonești! Cunoașterea ta nu desăvîrșește natura, ci omoară numai propria-ți natură. Compară-ți numai înălțimea ta de «cunoașcător» („Wissender”) cu adîncimea ta de «om capabil să realizeze ceva» („Könnender”) („Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben”) Desigur că pe razele solare ale cunoașterii te a-vînți în înălțime, către cer, dar și în jos,

către haos.” Critica nietzscheană a prezentului se referă la omul care „trebuie să existe”, la ideea fictivă a omului generic, căruia trebuie să i se potrivească numai singur individul real și care să se sacrifice în favoarea fictivului progres istoric și în favoarea unei preținse legalități în „procesul mondial”. Acestei ficțiuni a omului, care se naște în cadrul speciei ca somitate și ca țintă imaginată a procesului istoric, Nietzsche îi opune realitatea unei omeniri care poate fi realizată în timp prin exemplarele sale supreme, il opune de asemenea fictivitatea și pluralitatea formelor exemplare de viață ale oamenilor, care nu continuă un proces istoric, ci care trăiesc atemporal — simultan — „datorită istoriei, care permite o asemenea conlucrare simultană”. În concepția lui Nietzsche sarcina ei „este tocmai de a fi mijlocitoare și de a permite astfel mereu realizarea Marii Inițiative și să confere noi forțe.” „Telul omenirii”, spune Nietzsche, și o spune împotriva filosofiei istoriei contemporane a lui Hegel și a urmașilor săi, „nu poate consta în sfîrșitul lumii, ci doar în realizarea exemplarelor sale superioare.” Această temă răsună și ca acord fundamental în opera lui Nietzsche. El începe acolo unde l-am identificat deja: în descoperirea modalităților de viață a omenirii europene copiate după modelul grecesc, un alt mod de existență umană decît acela, care în numele simplității speciei se sacrifică pentru procesul mondial anonim. Astfel se predă, după cum prevede Nietzsche, luptele pentru putere dintre cele două partide din Europa, cel național și cel socialist-comunist, care pretinde în numele rasei și / sau a clasei alese să recunoască procesul și să-l dirijeze spre un sfîrșit perfect: dominația omului asupra sa și asupra naturii, în care individ și specie au devenit unul și același lucru.

II

Împotriva unor asemenea teorii despre „sfîrșitul istoriei”, pe care autorul „Zaratrustrei” o vede revărsîndu-se în realitatea existențială „a celui din urmă om”, care își găsește fericirea în satisfacerea maximă a dorințelor imediate și nu se mai întreabă despre dragoste, creație și dor (Precuvîntare, 5), gînditorul Nietzsche invocă începutul istoric al Europei. Pentru el grecul este omul, „care a ajuns cel mai departe” și anume a reușit în conturarea modelului de om care „poate exista”, model ce scoate la iveală din adîncul preceperii sale acea modalitate de viață, pe care o percepem ca pe ceva tipic european și pe care o aprobăm drept „frumoasă”. Nietzsche vorbește despre tipul de umanitate, care păstrează oarecum o cale de mijloc între individ și specie, punîndu-se la încercare prin reținerare liberă și intensificînd și determinînd viața posibilă în acele împrejurări (cum ar fi tipul înțeleptului, al artistului, al sfîntului) Nietzsche descoperă pierderea cea mai mare pe care o poate suferi omenirea în nerealizarea modurilor superioare de viață, eveniment ce survine din cauza lui Socrate, deoarece tipul omului socratic a împiedicat evoluția prototipului înțeleptului către inteligență tragică, tip conceput în epoca elenă timpurie și care a spulberat vilva făcută de știința europeană atribuită lui Socrate.

Sub acest aspect, lumea rămîne pentru civilizația europeană „unica și cea mai potrivită patrie de formare culturală”, „singura și cea mai profundă modalitate a noastră de a trăi”. Dacă ne-am raporta într-un mod istoric și erudit la ea, în maniera „științei pozitivistice” din antichitate, atunci ea și-ar pierde din valoarea de formare a personalității pe care o are pentru noi europenii. Această valoare nu rezultă din știință, ci dintr-o „hotărîre de a fi educat” („Considerații inactuale”) Este vorba de a ne decide ce tip de om dorim să fim: omul care trăiește pentru sfîrșitul istoriei sau omul care trăiește pentru începutul ei — să alegem între posibilitățile opuse: și anume între cedarea individului în fața pretinsului proces mondial sau sacrificarea sa în favoarea speciei — posibilități, care au fost scoase la iveală și au fost experimentate de către greci: Nietzsche însuși se decide pentru ultima dintre cele două alternative și anume gîndind în concordanță cu tradiția literaturii și filosofiei germane provenite de la Holderlin și Hegel. Și nu fără motiv notează la sfîrșitul demersului său de gîndire, ceea ce l-a călăuzit de la început spre această concluzie: spre ideea că adevărata demnitate a întregii filosofii germane constă într-o recîștigare treptată a pămîntului antic, și că fiecare aspirație spre originalitate ar părea meschină și îngustă în comparație cu aceea pretenție superioară a germanului de a fi reînnoțat legătura, care părea a fi ruptă; „legătura cu grecii, cu tipul de om care a atins stadiul cel mai înalt”.

În jurul acestui fir conducător a fost scrisă cartea lui Nietzsche „Filosofia în epoca tragică a grecilor”. Ea întreprinde experiența de a recîștiga și de a imita prin comparație prototipul înțeleptului creat în Grecia timpurie „pentru a putea permite polifoniei naturii grecești să răsună în cele din urmă”. „Nu mă satur”, notează Nietzsche într-unul din proiectele păstrate ale așa-numitei „Cărți a filosofilor”, „să admir o serie de gînditori, dintre care fiecare în parte ascunde incomprehensibilitatea și dintre care fiecare

Prezentare și traducere de Cristina Reiter-Popescu

Continuare în pag. 15-a